

ETKİ DEĞERLENDİRMESİ KILAVUZU VE ARAÇLARI

2026 yılında Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, Fransa; Uluslararası Kültür Varlıklarını Koruma ve Restorasyon Çalışmaları Merkezi (ICCRROM), Via di San Michele 13, Roma, İtalya; Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS), 11 rue du Séminaire de Conflans, 94220 Charenton-le-Pont, Fransa ve Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN), Rue Mauverney 28, 1196 Gland, İsviçre ve ICOMOS Türkiye, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Taşkılla, Oda No:105, Harbiye, Şişli 34367 tarafından yayınlanmıştır.

© UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN ve ICOMOS Türkiye, 2026

ISBN 978-92-3-000285-5

<https://doi.org/10.58337/UDAZ9004>

Bu yayın, Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 IGO (CC-BY-NC-SA 3.0 IGO) lisansı (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/igo/deed.tr>) altında Açık Erişim olarak mevcuttur. Kullanıcıları, bu yayının içeriğini kullanarak, UNESCO Açık Erişim Arşivinin (www.unesco.org/open-access/terms-use-ccbysa-en) kullanım koşullarına bağlı kalmayı kabul eder.

Özgün adı: Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context.
UNESCO, ICCROM, ICOMOS ve IUCN tarafından 2022 yılında yayınlanmıştır.

Bu yayında kullanılan adlandırmalar ve sunulan malzemeler, UNESCO, ICCROM, ICOMOS veya IUCN'nin herhangi bir ülke, bölge, şehir veya alanın veya bunların yetkililerinin yasal statüsü veya sınırlarının veya hudutlarının belirlenmesi ile ilgili herhangi bir görüşünü ifade ettiği anlamına gelmez.

Bu yayında ifade edilen fikirler ve görüşler yazarlara aittir; bunlar mutlaka UNESCO, ICCROM, ICOMOS veya IUCN'ye mal edilemez ve bu Kuruluşları bağlamaz.

Yayın Koordinatörleri: Laura Frank (UNESCO), Eugene Jo (ICCRROM)

Yazarlar: Sarah Court (ICCRROM), Eugene Jo (ICCRROM), Richard Mackay (ICOMOS), Mizuki Murai (IUCN), Riki Therivel (Etki Değerlendirme Uzmanı)

Türkçe'ye Çevirenler: A. Ege Yıldırım, Esra Ekşi Balcı, Özgün Özçakar

Türkçe'ye Çeviri Danışma Kurulu: Zeynep Ahunbay, Burçin Altınsay Özgüner, Zeynep Tuna Yüncü, Osman Balaban

Türkçe'ye Çeviri Koordinasyon: Umut Almaç, Koray Güler

Son Okuma: Nisa Semiz

Kapak fotoğrafı: 2018'de Zambiya, Livingstone'daki Demiryolu Müzesinde yapılan People, Nature, Culture (İnsanlar, Doğa, Kültür) ICCROM kursu katılımcıları. © Sarah Court

Grafik tasarım (Özgün): Guilders Design

Grafik uygulama (Türkçe): Mustafa Tahir Ocak

Kapak tasarımı: Felipe Echeverri Velasco ve Alberto José Moncayo

İllüstrasyonlar: Felipe Echeverri Velasco ve Alberto José Moncayo

Bu Kılavuzdaki tüm şekillerin kaynağı: UNESCO/ICCRROM/ICOMOS/IUCN. 2022. Dünya Mirası Bağlamında Etki Değerlendirmeleri için Kılavuz ve Araçlar. Paris, UNESCO.

NORWEGIAN MINISTRY OF
CLIMATE AND ENVIRONMENT

Norveç İklim ve Çevre Bakanlığı'nın mali desteğiyle (Özgün versiyon için).

KISA ÖZET

Dünya Mirasımız tehditlerle karşı karşıya – Etki değerlendirmeleri çözümler sunuyor

Dünya Mirası Sözleşmesi 2022’de 50. yıl dönümünü kutlarken, dünya çapında 1200’den fazla alan Dünya Mirası olarak tanınmaktadır – bu alanlar insanlık için o kadar değerli yerlerdir ki, korunmaları ortak sorumluluğumuz olarak kabul edilmektedir. Ne var ki bu istisnai yerlerin birçoğu, içlerinde ve çevrelerinde planlanan çeşitli türde kalkınma projelerinden kaynaklanan artan baskılarla karşı karşıyadır. Bu tür projelerin – uygulanmalarına devam etmeye karar vermeden önce – etkilerini değerlendirmek, hem Dünya Mirasına zarar gelmesini önlemek hem de sürdürülebilir seçenekleri belirlemek için önem taşımaktadır.

Dünya Mirası Bağlamında Etki Değerlendirmesi için Kılavuz ve Araçlar, bu hedeflere ulaşma sürecini açıklayan ana başvuru kaynağıdır. Kontrol listeleri ve bir sözlük dahil olmak üzere uygulamaya yardımcı ipuçları ve araçlar sunan bu kitap, kültürel ve doğal miras alanları için etki değerlendirmeleri yürütmek üzere bir çerçeve sağlamaktadır.

UNESCO ve Dünya Mirası Komitesi Danışma Organları, ICCROM, ICOMOS ve IUCN tarafından geliştirilen bu Kılavuz hem Dünya Mirası alanlarını korumak hem de nitelikli ve uygun kalkınmayı desteklemek için çözümler belirlemek üzere sektörler arası, çok disiplinli iş birliğini teşvik eder. Dünya Mirası Sözleşmesi’ne taraf olan Devletler, miras yöneticileri, karar vericiler, plancılar ve kalkınma projesi yüklenicileri, değerli mirasımızı gelecek nesillere aktarma konusundaki ortak taahhüdümüzü gerçekleştirmemize yardımcı olmak için bunu kullanmaya davetlidir.

Dünya Mirası
Komitesi tarafından
Dünya Miras alanlarının
8’de 1’i için
Etki
Değerlendirmesi
talep edildi

‘Savaşlar kadın ve erkeklerin zihninde başladığı için, barışın savunması da kadın ve erkeklerin zihninde inşa edilmelidir’*

Dünya Mirası Bağlamında

ETKİ DEĞERLENDİRMESİ KILAVUZU VE ARAÇLARI

ICCROM

ICOMOS
international council on monuments and sites

DÜNYA MİRASI KAYNAK EL KİTABI SERİSİ HAKKINDA

Dünya Mirası Sözleşmesi'nin 1972'de kabul edilişinden bu yana, Dünya Mirası Listesi sürekli olarak evrilmiştir ve halen istikrarlı bir şekilde büyümektedir. Bu büyümeyle birlikte, Sözleşme'nin uygulanması konusunda Taraf Devletlere rehberlik sağlama konusunda hayati bir ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Çeşitli uzman toplantıları ve Periyodik Raporlama sonuçları, Taraf Devletlerin ve Dünya Mirası alan yöneticilerinin daha fazla desteğe ihtiyaç duyduğu belirli alanlarda daha odaklı eğitim ve kapasite geliştirme gereksinimini ortaya koymuştur. Bu gereksinime yanıt olarak bir dizi Dünya Mirası Kaynak El Kitabı geliştirilmiştir.

Serinin yayınlanması, Sözleşme'nin Sekreteryası olarak UNESCO ve Dünya Mirası Komitesi'nin üç Danışma Organının (ICCROM, ICOMOS ve IUCN) ortak bir girişimidir. Dünya Mirası Komitesi 30. oturumunda (Vilnius, Litvanya, Temmuz 2006) bu girişimi desteklemiş ve Danışma Organları ile UNESCO'nun bir dizi tematik kaynak el kitabının hazırlanmasını ve yayınlanmasını talep etmiştir.

Kaynak El Kitapları, Sözleşme'nin uygulanması konusunda Taraf Devletlere, miras koruma yetkililerine, yerel yönetimlere, alan yöneticilerine ve Dünya Mirası Alanlarıyla bağlantılı yerel topluluklara ve bunların yanı sıra miras tanımlama ve koruma sürecindeki diğer paydaşlara özelleşmiş rehberlik sağlamayı amaçlamaktadır. İyi korunan ve etkili bir şekilde yönetilen varlıklardan oluşan temsili ve güvenilir bir Dünya Mirası Listesi'nin sağlanması konusunda bilgi ve yardım sağlamayı amaçlamaktadırlar.

El Kitapları, Dünya Mirası Sözleşmesi hakkında kapasite oluşturmak ve farkındalık yaratmak için kullanıcı dostu araçlar olarak geliştirilmektedir. Bağımsız olarak kendi kendine rehberli öğrenme amacıyla kullanılabilen gibi eğitim atölyelerinde malzeme olarak da kullanılabilirler ve Dünya Mirası Sözleşmesi metnini ve Sözleşme'nin yürütülmesine ilişkin *Uygulama Rehberi*'ni anlamak için bu belgelerin temel hükümlerini tamamlayıcı nitelikte okunmalıdır.

Bu seride yer alan başlıklar, PDF çevrimiçi belgeleri olarak hazırlanmıştır ve <https://whc.unesco.org/en/resourcemanuals/> adresinden ücretsiz olarak indirilebilmektedir.

DÜNYA MİRASI DİREKTÖRÜNÜN ÖNSÖZÜ

UNESCO, kuruluşundan bu yana geçen 75 yılı aşkın sürede, dünyanın yaratıcı çeşitliliğini korumak için geniş bir uluslararası standart belirleme araçları külliyatı geliştirmiştir. UNESCO'nun sözleşmeleri, bildirgeleri ve tavsiye kararları, somut ve somut olmayan kültürel mirasın tüm yönlerini kapsayarak, dünyanın tüm bölgelerinde Üye Devletlerin mirası ve yaratıcılığı koruma çabalarını desteklemek için tasarlanmış yasal araçlardan oluşan bir ağ oluşturmaktadır.

1972 tarihli *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme*, ya da yaygın olarak bilinen adıyla Dünya Mirası Sözleşmesi, miras alanlarını korumak için en başarılı uluslararası araçlardan biri olarak kabul edilir. Sözleşme hem doğal hem de kültürel mirası kapsayan ilk uluslararası yasal araç olarak, kültürel mirasla ilgili araçlar ile doğal mirasın korunması, biyolojik çeşitlilik veya iklim değişikliği gibi konuları ele alan araçlar arasında benzersiz ve güçlü bir bağ temsil eder. Ayrıca, şu anda Dünya Mirası Listesi'ne kayıtlı 1.200'den fazla varlıktan oluşan ağ, mirasın büyük çeşitliliğini yansıtmakta olup, miras korumanın tüm yönleri için önemli bir test zemini haline gelmiştir.

2022'de Dünya Mirası Sözleşmesi'nin 50. yıl dönümünün kutlanmasıyla birlikte, tüm Dünya Mirası aktörleri, "Sıradaki 50: Dirençlilik, insanlık ve yeniliğin kaynağı olarak Dünya Mirası" ruhuyla, 1972'den bu yana elde edilen olağanüstü sonuçları ve bunun yanı sıra önümüzde uzanan yolu eleştirel bir şekilde irdelemektedir. Bu yayın, Dünya Mirasının yarım yüzyıllık faaliyetine istinaden, iklim değişikliği ve miras koruma, sürdürülebilir turizm, dijital iletişimin artan rolü ve toplumların yaşamında rol oynayan istisnai mirasın özündeki dirençlilik gibi birçok kritik irdeleme alanına değinmektedir.

Dünya Mirası Komitesi'nin, varlıkların korunma durumunu incelerken tekrar eden kaygılarından biri, Dünya Mirası varlıklarının Üstün Evrensel Değeri üzerinde etkisi olabilecek projeler için yapılan değerlendirmelerin güvenilirliği ve zamanlaması olmaya devam etmektedir. Kalkınma ihtiyaçlarını, toplulukların refahını ve mirasın korunmasını birlikte ele almak zor olabilmektedir ve Sözleşmeye Taraf Devletlerin görevlerini mümkün olan en yüksek standartlarda yerine getirmelerine yardımcı olmak için özel araçlara ihtiyaç vardır.

Geçtiğimiz yıllarda, Dünya Mirası Komitesi Danışma Organları (ICCRROM, ICOMOS, IUCN), Taraf Devletlerin miras koruma için güncel en iyi uygulamaları izlemelerine yardımcı olmak için özel rehberlik belgeleri geliştirmiştir: ICOMOS'un 2011 tarihli *Dünya Kültür Mirası Alanları için Etki Değerlendirmesi Hakkında Rehberi* ve IUCN'in 2013 tarihli *Çevresel Değerlendirme Hakkında Dünya Mirası Tavsiye Notu*. Bu yayınlardan sonra, Komite, etki değerlendirmelerinin hazırlanması ve incelenmesi talebinde bulunduğu Taraf Devletleri bu rehberlik belgelerinden yararlanmaya davet etmiştir.

Bu Kılavuz ve Araçlar, UNESCO ile Dünya Mirası Komitesi Danışma Organlarının ortak yayınıdır. Miras çalışmaları alanına benzersiz bir katkı sağlayan bu yayın, aynı uyarlanabilir çerçeveyi kullanarak tüm Dünya Mirası varlıklarında (kültürel, doğal veya karma) her tür ve kapsamdaki projeler için etki değerlendirmeleri yapmak üzere atılması gerekli adımlarda kullanıcılarını yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu yayın Danışma Organlarının teknik uzmanlığı ile derin ve sürekli katılımı olmadan mümkün olamazdı.

Oluşturulması birkaç yıl süren ve en yüksek güncel metodolojik standartlarla uyumlu olan bu çerçeve, Taraf Devletlere, proje paydaşlarına ve bağımsız uzmanlara miras alanları için etki değerlendirmesinin nasıl tedarik edileceği, yürütüleceği ve inceleneceği konusunda pratik rehberlik sağlar. UNESCO'nun 1972 tarihli *Kültürel ve Doğal Mirasın Ulusal Düzeyde Korunması ile ilgili Tavsiyesi*'nin ruhuna uygun olarak, bu metodoloji Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilenlerin ötesinde her çeşit miras alanında uygulanmak üzere tasarlanmıştır.

Özellikle memnuniyet duyduğum bir konu, gözden geçirilmiş bu Kılavuzun, Dünya Mirası varlıklarının yönetimi hakkında kapasite oluşturmak ve farkındalık yaratmak için, gerek organize grup eğitim faaliyetlerinin bir parçası olarak gerekse kendi kendine çalışanlar tarafından kullanılabilir bir kaynak olmasıdır. Dünya Mirası Sözleşmesi'nin rehber metinlerinden ve ilkelerinden doğrudan esinlenen bu ek araç, mümkün olduğunca kullanıcı dostu ve uyarlanabilir olacak şekilde tasarlanmıştır ve şüphesiz dünya çapındaki sıradışı miras üzerinde çok olumlu bir etkiye sahip olacaktır.

Son olarak, bu Kılavuzun hazırlanmasını ICCROM-IUCN Dünya Mirası Liderliği Programı' aracılığıyla destekleyen Norveç İklim ve Çevre Bakanlığı'na UNESCO'nun teşekkürlerini iletmek istiyorum. Hiç şüphem yok ki, bu Kılavuz ve Araçları kullanan birçok paydaş, ortak mirasımızı gelecek kuşakların yararına korumak ve yaşatmak için destek ve eylemleri harekete geçirmede daha fazla adım atabileceklerdir.

Lazare Eloundou Assomo

Dünya Mirası Direktörü

UNESCO

---

1. İngilizce orijinali: World Heritage Leadership Program

DÜNYA MİRASI KOMİTESİ DANIŞMA ORGANLARININ ÖNSÖZÜ

Bu Kılavuz ve Araçlar belgesi, UNESCO, Uluslararası Kültür Varlıklarını Koruma ve Restorasyon Çalışmaları Merkezi (ICCROM), Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) ve Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN)'nin ortak yayınıdır. ICCROM-IUCN Dünya Mirası Liderliği Programı çerçevesinde Norveç İklim ve Çevre Bakanlığı'nın cömert desteği ile hazırlanmıştır.

Bu belgenin amacı hem doğal hem de kültürel varlıklara ve küçük veya büyük ölçekli projelere, daha geniş Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi (ÇSED) kapsamında veya bağımsız bir Miras Etki Değerlendirmesi (MED) olarak uygulanabilen bir çerçeve kullanarak Dünya Mirası Alanları için etki değerlendirmesi rehberliği sağlamaktır.

Dünyanın birçok yerinde çok sayıda toplantı ve çalıştay içeren, kapsam belirleme, araştırma ve ortak taslak hazırlama süreci, Eylül 2018'de başlamıştır. Bu Kılavuz, etki değerlendirme metodolojilerindeki mevcut en iyi uygulamalara uygun biçimde Dünya Mirası Sözleşmesi'nin çeşitli paydaşları tarafından belirlenen çok sayıda istek ve ihtiyacın dikkate alındığı entegre bir yaklaşım kullanılarak, ICCROM'un ilgili kapasite geliştirme faaliyetleri aracılığıyla hazırlanmıştır. Kılavuz, Dünya Kültür Mirası Alanları için Etki Değerlendirmesi ile ilgili 2011 ICOMOS Rehberi ve Çevresel Etki Değerlendirme ile ilgili 2013 IUCN Dünya Mirası Tavsiye Notu'nu kapsayarak bunların yerini almakta ve artık tüm Dünya Mirası Alanları için etki değerlendirmesi yürütme ve inceleme konusunda en güncel referansı oluşturmaktadır. Bu Kılavuzdaki metodoloji, diğer türlerdeki miras alanları için de kullanılabilir.

Belge, Dünya Mirası sisteminin çatkısını, üst düzey ilkelerini ve ÇSED'leri veya MED'leri yürütme sürecinin bir açıklamasını sunmaktadır. Aynı zamanda bir sözlük, öneri araçlar takımı ve uygulama için kontrol listeleri de içermektedir. Yeni Kılavuz, Taraf Devletlere, miras yöneticilerine, karar vericilere, proje sahiplerine, topluluklara ve diğer paydaşlara, varlığın Üstün Evrensel Değerini (ÜED) etkileyebilecek dönüştürücü bir eylemin alanda veya çevresinde önerildiği veya gerçekleştirildiği durumlarda Dünya Mirası Alanlarını yönetmede yardımcı olacaktır.

Kılavuz, Dünya Mirası Alanları bağlamında etki değerlendirmeleri yürütmek için bir çerçeve sağlamanın yanı sıra, bu varlıkların yönetimi ile ilgili kapasite oluşturmak ve farkındalık yaratmak için bir kaynak görevi de görmektedir. Dünya Mirası Merkezi, Danışma Organları ve UNESCO Kategori 2 Merkezleri tarafından sağlanacak ilgili kapasite oluşturma faaliyetlerinin temelini oluşturmakta ve ayrıca kendi kendine rehberli öğrenme için bağımsız olarak da kullanılabilir. Dünya Mirası Sözleşmesi'nin ve Uygulama Rehberi'nin hayata geçirilmesini desteklemeyi amaçlamaktadır.

Danışma Organları, bu kılavuz kaynağın Dünya Mirası ile ilgilenen tüm taraflar için hem Dünya Mirası Alanlarını korumak hem de nitelikli ve uygun sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek için çözümler belirlemeleri açısından yararlı olacağına inanmaktadır.

ICCROM, IUCN, ICOMOS

İÇİNDEKİLER

DÜNYA MİRASI DİREKTÖRÜNÜN ÖNSÖZÜ	2
DÜNYA MİRASI KOMİTESİ DANIŞMA ORGANLARININ ÖNSÖZÜ	4
1 GİRİŞ	6
2 İLKELER	7
3 ETKİ DEĞERLENDİRMESİ İÇİN DÜNYA MİRASI BAĞLAMI	10
3.1 Dünya Mirası Sözleşmesi.....	10
3.2 Dünya Mirası Alanları.....	12
3.3 Etki Değerlendirmesinin Temeli Olarak Dünya Mirası Yönetimi ve Yönetişimi.....	15
3.4 Dünya Mirası Sözleşmesi Süreçlerine Sürdürülebilir Kalkınma Perspektifinin Entegrasyonu.....	16
4 DÜNYA MİRASI İÇİN ETKİ DEĞERLENDİRMESİ	17
4.1 Etki Değerlendirmesi.....	17
4.2 Etki Değerlendirmesi Türleri.....	20
4.3 Dünya Mirası Üzerindeki Etkilerin Değerlendirilmesi.....	22
4.4 Gerekli Etki Değerlendirmesi Türünü Belirleme.....	22
5 DAHA GENİŞ BİR ÇEVRESEL VE SOSYAL ETKİ DEĞERLENDİRMESİNİN PARÇASI OLARAK DÜNYA MİRASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	24
6 ÜSTÜN EVRESEL DEĞER ÜZERİNDEKİ ETKİLERE İLİŞKİN BAĞIMSIZ DEĞERLENDİRME	29
6.1 Bağımsız Etki Değerlendirmesi Nedir?.....	29
6.2 Katılım: Hak Sahipleri, Yerel Topluluklar Ve Diğer Paydaşlar Nasıl Dahil Edilmelidir?.....	30
6.3 Proaktif Sorun Çözme.....	32
6.4 Ön Değerlendirme: Bir Etki Değerlendirmesi Gerekli Mi?.....	32
6.5 Kapsam Belirleme Çalışması: Değerlendirilecek Olan Nedir?.....	34
6.6 Temel Durum Değerlendirmesi.....	36
6.7 Önerilen Eylem ve Alternatifler.....	38
6.8 Etkilerin Belirlenmesi ve Öngörülmesi.....	40
6.9 Etkilerin Değerlendirilmesi.....	44
6.10 Sakınım ve İyileştirme.....	45
6.11 Raporlama.....	48
6.12 Raporun Gözden Geçirilmesi.....	50
6.13 Karar Verme.....	51
6.14 Takip.....	52
KISALTMALAR	54
TERİMLER SÖZLÜĞÜ	55
KAYNAKLAR	64
TEŞEKKÜR	67
EK: ARAÇLAR	68
İLETİŞİM BİLGİLERİ	87

1. GİRİŞ

Bu Kılavuz, UNESCO'nun Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesi² – ‘Dünya Mirası Sözleşmesi’³ (UNESCO, 1972) – bağlamında Dünya Mirası Alanlarının Üstün Evrensel Değerini korumak amacıyla iyi karar alma süreçlerine bilgi sağlayarak sürekliliği ve değişimi yönetmek için etki değerlendirmelerinin nasıl kullanılabileceğini açıklamaktadır. Sözleşme, modern dünyada gerçekleşen hızlı dönüşümlerin etkileri ile ilgili büyük endişe duyulan bir zamanda kabul edilmiştir. Elli yıl sonra, Sözleşme, Üstün Evrensel Değeri nedeniyle kutlanan 1.200'den fazla miras alanını kayıt altına almak üzere öneren 196 Taraf Devlet tarafından onaylanmıştır. Bir yandan, daha da yoğunlaşmakta olan bu dönüşümler insanlar ile doğal ve kültürel çevreleri arasındaki dengeyi koruma ihtiyacı üzerine önceden düşünme fırsatından yararlanılmadan gerçekleşmektedir. Hem doğal hem de kültürel miras tüm küresel topluluk için önem taşımaktadır – ve mirasın yalnızca korunmasını değil, aynı zamanda çağdaş toplumda bir rol almasını ve gelecek kuşaklara mümkün olan en iyi durumda aktarılmasını sağlamak için küresel iş birliği şarttır.

Dünya Mirası alanlarının içinde ve dışında meydana gelen değişikliklerin Sözleşme'nin hedefleri doğrultusunda yönetilmesi gerekmektedir. Etki değerlendirmesi bu doğrultuda kritik rol oynayabilir ve aslında uzun zamandır Dünya Mirası alanları bağlamında bir araç olarak kullanılmaktadır. Dünya Mirası Komitesi, etki değerlendirmelerinde Dünya Mirası alanlarının Üstün Evrensel Değerinin daha fazla dikkate alınmasını ve böylece Taraf Devletlerin Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmelerine destek olunmasını talep etmiştir.

Bu Kılavuz, hem etki değerlendirmesine aşina olan bireylere hem de Dünya Mirasının yönetimi ve yönetiminde yer alan taraflara hitap etmektedir. Kılavuz, aşağıdaki şekilde yapılandırılmıştır:

- **2. Bölüm**, Dünya Mirası bağlamında etki değerlendirmesinin temel ilkelerini içerir
- **3. Bölüm**, Dünya Mirasını ve dayandığı kavramları açıklar
- **4. Bölüm**, etki değerlendirmesine olan ihtiyacı ele alır ve farklı etki değerlendirme türlerini açıklar
- **5. Bölüm**, bir etki değerlendirmesinin ulusal veya başka bir çerçeve içinde zorunlu olduğu ve Dünya Mirası hususlarının da dahil edilmesinin gerektiği durumları ele alır
- **6. Bölüm**, Dünya Mirası yükümlülüklerini karşılamak için etki değerlendirmesinin gerekli olduğu ancak miras konusu olmaması halinde ulusal çerçeve içinde gerçekleştirilmeyeceği durumları ele alır ('bağımsız etki değerlendirmesi')
- Ayrıntılı bir **Sözlük**, bu Kılavuzda kullanılan teknik terimleri açıklar
- **Ekler**, Dünya Mirası alanında yapılacak bir etki değerlendirmesi sırasında uygulayıcılar tarafından kullanılabilecek araçları içerir. Araçlar, birçok olası yaklaşımdan bir tanesini önermek için genel şablonlar olarak sunulmuştur ve uygun şekilde farklı durumlara uyarlanabilir ve iyileştirilebilir.

2. Çevirenin Notu (Ç.N.): Türkçe çevirisi için bkz. <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263665/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html>

3. Ç.N.: Çeşitli yayınlarda "Dünya Miras Sözleşmesi", "Dünya Miras Komitesi", "Dünya Miras Merkezi" ve "Dünya Miras alanı" ibareleri de kullanılmaktadır. Bu Kılavuz'da "Dünya Mirası" terimini her durumda aynı şekilde yazma kararı alınmıştır.

2. İLKELER

Bu bölüm, Dünya Mirası Alanlarını ve bunların Üstün Evrensel Değerini etkileyebilecek eylem önerilerine ilişkin tüm etki değerlendirmelerinin temelini oluşturması gereken ilkeleri ele almaktadır.

1. Her bir Taraf Devlet, UNESCO'nun Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesi'ni imzalayarak, Dünya Mirasını koruma ve muhafaza⁴ etmeyi taahhüt etmiş olur.

Sözleşmeye Taraf Devletler, kültürel ve doğal mirasını tespit etmek, korumak, muhafaza etmek, sunmak ve gelecek nesillere aktarmak ve yanı sıra bu mirasın toplum yaşamında bir işlevi olmasını sağlamakla yükümlüdür. Önerilen eylemlere ilişkin tüm kararlar, Dünya Mirası varlığının Üstün Evrensel Değerinin korunmasını ve muhafaza edilmesini garanti altına almalıdır. Bu durum, diğer miras/koruma değerlerinin korunmasını da gerektirebilir. Bir Dünya Mirası varlığının durumu, Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmesini belirleyen özelliklerini kaybedecek kadar kötüleşirse, Dünya Mirası Komitesi nihayetinde varlığın Liste'den çıkarılmasına karar verebilir.

→ Dünya Mirası Sözleşmesi, Madde 4, 5, vb.

2. Etki değerlendirmesi, Dünya Mirasının korunması ve muhafazası ile uyumlu sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına yardımcı olabilir.

Taraf Devletler, Dünya Mirasını korumayı ve muhafaza etmeyi ve bu süreçte mirasın sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunma potansiyelini en üst düzeye çıkarmayı taahhüt etmişlerdir. Etki değerlendirmesi, önerilen bir eylemin gerekliliğini ve sonuçlarını değerlendirmek için kullanılabilir ve böylece, Üstün Evrensel Değere zarar vermeden olumlu çevresel, sosyal ve ekonomik sonuçlar elde edilebilir. Ayrıca önerilen eylemler ile Üstün Evrensel Değeri koruma önceliği arasındaki temel uyumsuzlukları da tespit edebilir.

→ Uygulama Rehberi, paragraf 14bis; Dünya Mirası Sözleşmesi Süreçlerine Sürdürülebilir Kalkınma Perspektifinin Entegrasyonuna Yönelik Politika Belgesi; BM Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi

3. Taraf Devletler, Dünya Mirasını etkileyebilecek herhangi bir eylem önerisini ele almadan önce UNESCO Dünya Mirası Merkezi'ni önceden bilgilendirmekle yükümlüdür.

Söz konusu bildirme yükümlülüğü, Dünya Mirası varlığının sınırları içerisinde, tampon bölgesinde veya geniş bağlamında bulunan ve varlığın Üstün Evrensel Değerini etkilemesi beklenebilecek herhangi bir eylem önerisi için geçerlidir. Dünya Mirası Komitesi veya UNESCO Dünya Mirası Merkezi ayrıca bir etki değerlendirmesinin hazırlanmasını ve sunulmasını talep edebilir. Bu değerlendirmenin geri dönüşü olmayan kararlar alınmadan önce yapılması gerekir. Etki değerlendirmesi, önerilen bir eyleme devam edip etmemeye ilişkin karara bilgi sağlamalıdır. Bu nedenle, bir karar asla değerlendirmeden önce alınmamalı veya değerlendirmenin sonucunu etkilememelidir.

→ Uygulama Rehberi, paragraf 110, 112, 118bis, 172

4. Ç.N.: Bu belgede "koruma ve muhafaza", İngilizce orijinalindeki "protection and conservation" terimlerinin çevirisi için kullanılmıştır. Bu terimler, kültür varlıklarının sürdürülebilirliğini sağlamak için onlara yapılan her tür teknik müdahale ile tehditlerden korunmaları ve yaşatılmaları için yapılan lojistik, idari ve sosyal düzenlemeleri kapsamaktadır.

4. Bir Dünya Mirası alanına ilişkin yürütülen tüm etki değerlendirmeleri, öncelikle Üstün Evrensel Değeri, yanı sıra diğer miras/koruma değerlerini ele almalıdır.

Birçok ülkede Dünya Mirası üzerinde etkisi olabilecek eylem önerileri, Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi veya Stratejik Çevresel Değerlendirme kapsamında ulusal veya diğer çerçeveler aracılığıyla değerlendirilir. Böyle durumlarda, Dünya Mirası daha geniş kapsamlı değerlendirme süreci içinde özel olarak ele alınmalıdır. Ancak, bir eylem önerisi bu tür bir planlama sürecine tabi değilse, bağımsız bir Miras Etki Değerlendirmesi yapılmalıdır. Her iki durumda da değerlendirme, alanın Üstün Evrensel Değerini yansıtan öznelilikleri üzerindeki olası etkileri açıkça ele almalı ve ayrıca diğer miras/koruma değerlerine yönelik etkileri de değerlendirmelidir.

→ Uygulama Rehberi, paragraf 110, 118bis

5. Etki değerlendirmesi, Dünya Mirası üzerinde etkisi olabilecek bir eylem önerisinin ilk aşamada değerlendirilmesiyle başlamalı, eylemin geliştirilmesi ve yürütülmesi sırasında ve sonrasında da devam etmelidir.

Etki değerlendirmesinin gerekli olup olmadığına dair herhangi bir karar ('ön değerlendirme'), Dünya Mirası Alanlarını hassas ve değerli olarak ele almalıdır. İhtiyatlı bir yaklaşım benimsenmelidir: önerilen eylemin Dünya Mirası alanını ve Üstün Evrensel Değerini etkilemeyeceği açıkça gösterilemediği sürece, her zaman bir etki değerlendirmesi yapılmalıdır. Bu gereklilik, eylem önerisi başka hiçbir etkiye yol açmayacak olsa bile geçerlidir. Böylelikle, mirasın önceden yeterince kapsamlı bir biçimde değerlendirilmesi sağlanır ve eylem önerisi, geri dönülmesi mümkün olmayan faaliyetler gerçekleşmeden veya bağlayıcı taahhütler verilmeden önce gerekirse uyarlanabilir, yeri değiştirilebilir veya önlenebilir. Eğer önerilen eylem uygulanırsa, uygulama sürecinde ve sonrasında, ayrıca gerektiğinde devreden çıkarma ve iyileştirme aşamalarında takip süreci yürütülmelidir. Dünya Mirasının sürekli korunmasını sağlamak için daha fazla önlem gerekip gerekmediğini ve ne zaman müdahale edilmesi gerektiğini yapılacak izleme gösterecektir.

→ Uygulama Rehberi, paragraf 110, 118bis, 172

6. Etki değerlendirmesi, konuyla ilgili bilgi birikimine sahip uzmanlar tarafından yürütülmelidir.

Etki değerlendirmesini birlikte yürüten uzman ekip, aşağıdaki alanlarda uzmanlığa sahip olmalıdır:

- Dünya Mirası Sözleşmesi
- Söz konusu miras alanı (etkilenebilecek öznelilikler dahil)
- Önerilen eylem

Bazı istisnalar mümkün olsa da çok sektörlü, çok disiplinli ve bağımsız bir ekibe ihtiyaç duyulacaktır.

→ Uygulama Rehberi, paragraf 14

7. Etki değerlendirmesi, yerli halklar, yerel topluluklar ve diğer paydaşlar dahil olmak üzere hak sahiplerinin etkili, kapsayıcı ve adil katılımını teşvik etmeli ve desteklemelidir.

Dünya Mirası Komitesi'nin Stratejik Hedeflerinden biri, "Dünya Mirası Sözleşmesi'nin uygulanmasında toplulukların rolünü artırmak"tır. Tüm hak sahipleri ve diğer paydaşlar erken safhada tanımlanmalı ve onların görüş ve kaygılarının değerlendirme sürecine etkin ve anlamlı bir şekilde yansıtılabilmesi için kendileriyle istişare süreci yürütülmelidir. Birleşmiş Milletlerin 2007 tarihli [Yerli Halkların Haklarına Dair Bildirgesi](#)⁵, yerli halkların topraklarını veya bölgelerini ve diğer kaynaklarını etkileyen herhangi bir projenin onaylanmasından önce özgür, önceden ve bilgilendirilmiş rıza (ÖÖBR) verme hakkına sahip olduğunu da belirtmektedir. Taraf Devletler, insan hakları temelli yaklaşımları benimsemeye ve uygun durumlarda hak sahiplerinin özgür, önceden ve bilgilendirilmiş rızasını almaya teşvik edilmektedir.

→ Uygulama Rehberi, paragraf 12, 14bis, 39, 119

→ UNESCO 2018 Yerli Halklarla Etkileşim Politikası

5. Türkçe çevirisi için bkz: https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_Turkish.pdf

8. Etki değerlendirmesi, bir dizi makul alternatifini belirlemeli ve bunların olası etkilerini değerlendirmelidir.

Etki değerlendirmesi, Dünya Mirası alanlarının Üstün Evrensel Değerini koruyan ve önerilen eylemin hedeflerine ulaşan en sürdürülebilir seçeneği belirlemek için önerilen eylemin hem olumlu hem de olumsuz etkilerini alternatiflerle birlikte dikkate almalıdır. Bunlar farklı konular, ölçekler, süreçler, alan düzenlemeleri ve işletme koşulları gibi unsurları içerebilir. Ayrıca, eylem önerisinin hiç uygulanmaması seçeneğinin de değerlendirme kapsamına alınması önemlidir.

→ Uygulama Rehberi, paragraf 118bis

9. Etki değerlendirmesi daha geniş eğilimleri ve birleşik etkileri değerlendirmelidir.

Önerilen bir eylem tek başına değil, geniş bağlamı içinde değerlendirilmelidir. Aynı türdeki birden fazla proje veya zaman içinde farklı projelerin toplamı, tekil bir eylem önerisinin etkilerini katlayarak artıran birleşik etkilere yol açabilir. İklim değişikliği de dâhil olmak üzere diğer faktörler bir Dünya Mirası alanını kırılgan hale getirebilir ve önerilen bir eylemin etkilerini arttırabilir. Bu nedenle etki değerlendirmesi, söz konusu alanı etkileyebilecek geçmişteki, şimdiki ya da makûl şekilde öngörülebilir gelecekteki diğer eylemleri de göz önünde bulundurmalıdır. Değerlendirme süreci, belirli etkileri ayrıntılı olarak ele aldıktan sonra, tüm olası etkilerin birlikte ele alındığı nihai bir analizle tamamlanmalıdır.

→ Uygulama Rehberi, paragraf 111d, 112

10. Etki değerlendirmesi doğrusal değil, tekrarlamalı bir süreçtir.

Etki değerlendirmesinin birçok adımını, diğer adımlarda elde edilen bulgularla şekillenmeli ve gerektiğinde güncellenmelidir. Örneğin, önerilen bir eylemin potansiyel olumsuz etkileri değerlendirildikten ve olası sakınım önlemleri belirlendikten sonra, alınan hafifletici önlemlerin miras/koruma değerlerini güvence altına almasını sağlamak için etkilerin yeniden değerlendirilmesi gerekecektir. Benzer şekilde, bir taslak kapsam belirleme raporu ile ilgili kamuoyunun istişare sonuçları, alternatiflerin yeniden değerlendirilmesini gündeme getirebilir.

→ Uygulama Rehberi, paragraf 111c, d

11. Etki değerlendirme süreçleri Dünya Mirası alanının yönetim sistemi ile bütünleştirilmelidir.

Etki değerlendirmesinin önerileri yönetim kararlarına bilgi sağlamalıdır ve mevcut yönetim çerçeveleri ve süreçlerinden de yararlanabilir (örneğin Üstün Evrensel Değer Beyanı, diğer miras/koruma değerlerinin belirlenmesi, özniteliklerin haritalanması, veri toplama gibi). Döngüsel olmayan bir süreçte bu, daha iyi yönetim, izleme, risk azaltma ve geri bildirim sağlayarak gelecekteki etki değerlendirmelerinin geliştirilmesine katkıda bulunabilir.

→ Uygulama Rehberi, paragraf 108, 110

3. ETKİ DEĞERLENDİRMESİ İÇİN DÜNYA MİRASI BAĞLAMı

Bu bölüm, Dünya Mirası sistemine genel bir bakış sunar: **Dünya Mirası Sözleşmesi**; Dünya Mirası Alanları ile bunların **değerleri** ve **öznitelikleri**; Dünya Mirasının yönetim ve yönetimi ve sürdürülebilir kalkınma ile olan bağlantıları.

3.1 DÜNYA MİRASI SÖZLEŞMESİ

UNESCO'nun Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesi⁶ — yani **Dünya Mirası Sözleşmesi** hem doğal hem de kültürel miras alanlarının önemini ve bu alanların hızla değişen bir dünyada korunması ve yaşatılması gerekliliğini kabul eder. **Taraf Devletler**, kendi toprakları içindeki tüm **mirası** koruma ve muhafaza etme sözü verirlerken, Sözleşme'nin en bilinen unsuru, 'Üstün Evrensel Değer'e sahip doğal ve kültürel miras alanlarını içeren **Dünya Mirası Listesi**'dir. Bir alanın bu Liste'ye alınabilmesi için, **Üstün Evrensel Değer** kriterlerinden en az birini karşılması (Bkz. Kutu 3.1), ayrıca **özgünlük, bütünlük**, koruma ve yönetim gerekliliklerini sağlaması gerekir (Bkz. Kutu 3.2).⁷ Dünya Mirası Listesi'ne giren alanlar çok çeşitli olabilir: jeolojik özelliklerin veya süreçlerin gözlemlenebildiği yerler, doğal ve kültürel peyzajlar, ekosistemler, doğal yaşam alanları, mimari külliyeler, insan yerleşimleri, arkeolojik alanlar, endüstri mirası, kutsal alanlar, miras rotaları ve niceleri. Ayrıca bunlara, alanla ilişkili fiziksel unsurlarda yansımaları bulan, önemli manevi pratikler ya da kültürel gelenekler gibi somut olmayan öznitelikler de eşlik edebilir.

Dünyadaki mirasın çeşitliliği, Dünya Mirası Alanlarını etkileyebilecek etkilerin de aynı derecede çeşitli olması anlamına gelmektedir (örneğin: tatlı su alanlarındaki su seviyelerini etkileyen yukarı havza drenaj çalışmaları; **Dünya Mirası alanının** dışarıdan ve alandan dışarıya görüntülerini bozan büyük yapılar; tarihsel bir dönemi temsil eden kentsel dokunun kademeli olarak değişmesi; önemli bir türün göç rotasının engellenmesi; ya da belirli bir kültürel geleneğin özgün karakterini yansıtan bir alandaki herhangi bir gelişme). **Etki değerlendirme**, bu tür olumsuz etkileri tanımlamak, önlemek ve en aza indirmek için temel bir araçtır.

Dünya Mirası Sözleşmesi ile Dünya Mirası Listesi'ni yöneten Taraf Devletlerden oluşan hükümetler arası bir organ olan **Dünya Mirası Komitesi** kurulmuştur. Sözleşme, UNESCO bünyesindeki **Dünya Mirası Merkezi**'ndeki sekreteryaya tarafından desteklenmektedir. Sözleşme'nin 8.3. maddesinde, Komiteye **Danışma Organı** olarak üç uluslararası kuruluş belirtilmiştir: ICCROM, ICOMOS ve IUCN. Dünya Mirası Komitesi her yıl toplanarak Sözleşme'nin uygulanmasını denetler ve yönlendirir. Bu kapsamda bir alanın Liste'ye alınması ya da çıkarılması gibi kararlar alınır. Komite, ayrıca Liste'deki alanların **korunmuşluk durumunu** da gözden geçirir ve gerekli durumlarda Taraf Devletlerden harekete geçmelerini isteyebilir — buna bir etki değerlendirme talebi de dahildir. Nitekim 39 COM 7 sayılı Komite Kararında, etki değerlendirmesinin, sürekliliği ve değişimi yönetmek açısından Taraf Devletlere sağlayacağı fayda vurgulanmış ve bu süreçlerin mevzuat, planlama araçları ve yönetim planlarına entegre edilmesi teşvik edilmiştir.

6. İngilizcesi için bkz. <https://whc.unesco.org/en/convention/>. Türkçe çevirisi için bkz. <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263665/du-nya-kultu-rel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html>

7. Eğer Taraf Devletler gelecekte bir Dünya Mirası adaylığı sunmayı planlıyorlarsa, miras alanlarını Geçici Liste'ye alabilirler. Bu Rehber'de yer alan ilke ve yöntemler, Geçici Liste'de yer alan miras alanlarının korunması ve yönetilmesine de yardımcı olabilir.

KUTU 3.1. Üstün Evrensel Değer Kriterleri⁸

Bir alan;

- i. İnsanın yaratıcı dehasının bir başyapıtını temsil etmeli;
- ii. Bir zaman dönemi içinde veya dünyanın bir kültürel alanında, mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, şehir planlama veya peyzaj tasarımı alanlarındaki gelişmeler ile ilgili insani değerler arasında önemli bir alışverişi sergilemeli;
- iii. Yaşayan veya yok olmuş bir kültürel geleneğe veya bir uygarlığa ilişkin ünük veya en azından istisnai bir tanıklık üstlenmeli;
- iv. İnsanlık tarihinde önemli bir aşamayı veya aşamaları gösteren bir yapı tipinin, mimari veya teknolojik bütünü veya peyzajın istisnai bir örneği olmalı;
- v. Özellikle geri döndürülemez değişimin etkisi altında hassas hale gelen, bir kültürün (veya kültürlerin) veya insanın çevresiyle etkileşiminin temsilcisi olan geleneksel insan yerleşiminin, arazi kullanımının veya deniz kullanımının istisnai bir örneği olmalı;
- vi. İstisnai evrensel öneme sahip olaylar veya yaşayan gelenekler ile, fikirlerle veya inançlarla, sanatsal ve edebi eserlerle doğrudan veya somut bir biçimde ilgili olmalı (Komite bu kriterin tercihen diğer kriterlerle birlikte kullanılması gerektiğini kabul etmektedir);
- vii. Üstün bir doğa fenomeni veya istisnai doğal güzelliğe ve estetik öneme sahip alanları içermeli;
- viii. Yaşamın kaydı, yer şekillerinin oluşumuna ilişkin devam eden önemli jeolojik süreçler veya önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler dahil dünya tarihinin önemli aşamalarını temsil eden istisnai örnekler olmalı;
- ix. Kara, tatlı su, kıyı ve deniz ekosistemlerinin ve bitki ve hayvan topluluklarının evrim ve gelişimindeki devam eden önemli ekolojik ve biyolojik süreçleri temsil eden istisnai örnekler olmalı;
- x. Bilim veya koruma açısından Üstün Evrensel Değere sahip tehdit altındaki türleri ihtiva edenler dahil, biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli ve dikkat çeken doğal habitatları içermelidir.

Kaynak: UNESCO, 2021.

Kutu 3.2 Özgünlük, bütünlük, koruma ve yönetim

Özgünlük, kültürel miras için geçerli bir kavramdır ve bir alanın miras değerlerinin ne derece anlaşıldığına ve bu değerlerin ne derece doğru ve güvenilir biçimde yansıtıldığına işaret eder: biçim ve tasarım; malzeme ve madde; kullanım ve işlev; gelenekler, teknikler ve yönetim sistemleri; konum ve çevresel bağlam; dil ve diğer somut olmayan miras biçimleri; ruh ve duygu gibi öznitelikler aracılığıyla kültürel değerlerin doğru biçimde aktarılıp aktarılmadığına bakılır.

Bütünlük, doğal ve/veya kültürel miras ile bu mirasın özniteliklerinin ne derece bütünlüklü ve bozulmamış olduğunu ifade eder: bir alanın Üstün Evrensel Değerini yansıtan tüm unsurları kapsayıp kapsamadığı; bu unsurların alanın anlamını bütünsel olarak temsil edecek büyüklükte olup olmadığı ve gelişme ya da ihmalkarlığın olumsuz etkilerinden korunmuş olup olmadığı gibi hususlar değerlendirilir.

Koruma ve yönetim, bir alanın Üstün Evrensel Değerinin — bütünlüğü ve/veya özgünlüğü de dahil olmak üzere — zaman içinde nasıl sürdürüldüğü ve geliştirildiğiyle ilgilidir.

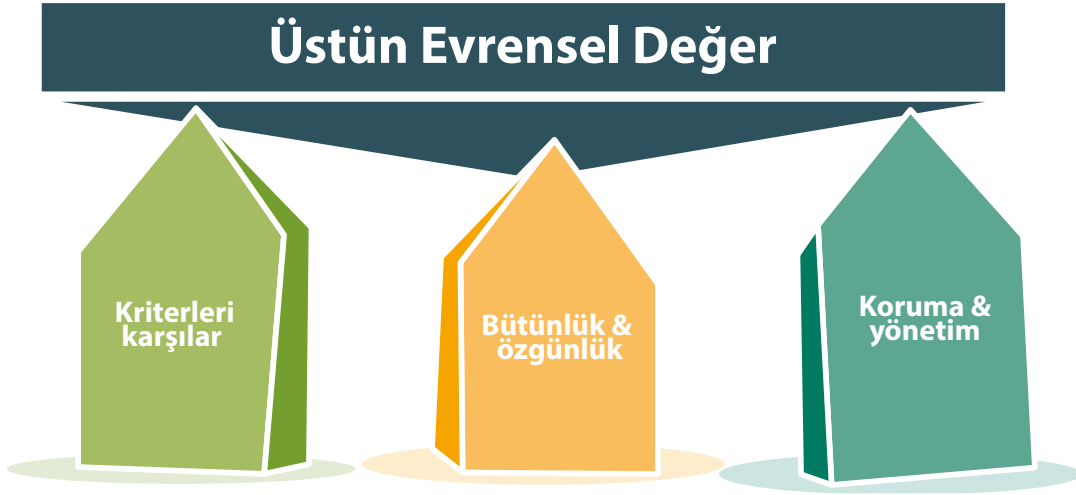
Kaynak: UNESCO, 2021.

8. <https://whc.unesco.org/en/criteria/>. Türkçe çevirisi için bkz. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44439/dunya-miras-listesi39ne-alinma-kriterleri.html>

3.2 DÜNYA MİRASI ALANLARI

3.2.1 ÜSTÜN EVRENSEL DEĞER

Bir miras alanının Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmesi, o alanın resmen 'Üstün Evrensel Değer (ÜED)'e sahip olduğunun kabul edildiği anlamına gelir. ÜED kavramı ile **özgünlük** ve **bütünlük** koşulları, **Dünya Mirası Sözleşmesi**'nin temelini oluşturur ve Liste'ye dahil alanlarla ilgili tüm faaliyetlerde (etki değerlendirmesi dahil) belirleyici bir çerçeve sunar (Bkz. Şekil 3.1). Her alan için hazırlanan **Üstün Evrensel Değer Beyanı**, alanın Liste'ye alınmasına gerekçe oluşturan miras/koruma değerlerini özetler ve bu değerlerin uluslararası düzeyde kabul görmesini sağlar. Bu beyanlar, UNESCO **Dünya Mirası Merkezi**'nin internet sitesinde aday dosyaları, yönetim planları ve misyon raporları gibi ilgili diğer belgelerle birlikte yayınlanmaktadır.

Şekil 3.1. Üstün Evrensel Değerin "üç ayağı"

3.2.2. DEĞERLER VE ÖZNİTELİKLER

Üstün Evrensel Değer Beyanı, bir **Dünya Mirası alanının** Liste'ye alınmasına neden olan değerleri ve öznelikleri tanımlar. Bir alanın **ÜED**'si (**özgünlük** ve **bütünlük** dahil) korunduğu sürece, o alanın Dünya Mirası Listesi'ndeki yeri güvence altındadır. Bu kavramlar, Dünya Mirası bağlamında yapılacak **etki değerlendirmesi** açısından kritik önemdedir.

Değerler, bir miras alanını özel kılan unsurlardır ve miras/koruma değerleri belirli bir birleşimle bir araya geldiklerinde, belirli bir yerin neden özel bir öneme sahip olduğunu açıklar. Bir Dünya Mirası alanı söz konusu olduğunda, 'tüm insanlığın bugün ve gelecek kuşakları açısından önemli' olduğu kabul edilen değer, alanın Üstün Evrensel Değeri (ÜED) olur (örnek için Kutu 3.3'e bakınız). Bir Dünya Mirası alanı etki değerlendirmelerinde dikkate alınması gereken **diğer miras/koruma değerlerine** de sahip olabilir. Örneğin, ulusal ve yerel miras tescillerine dayanak oluşturan değerler ya da Yerli halklar ve ilişkili topluluklar tarafından sahiplenilen değerler gibi. Bu değerler resmi olarak tanımlanmış veya gayri resmî olarak tanınmış olabilir.

Öznelikler, bir miras alanının değerlerini yansıtan ve bunların anlaşılmasını sağlayan öğeleridir. Bunlar, maddi yapıya ve diğer somut özelliklere ilişkin fiziksel nitelikler olabileceği gibi; süreçler, toplumsal düzenlemeler ya da kültürel pratikler gibi somut olmayan unsurlar ve ayrıca alanla ilişkili kişiler ve topluluklar arasında fiziksel öğelere yansıyan bağlar ve ilişkiler de olabilir.

Kültürel miras alanlarında bu öznitelikler; binalar ya da yapı grupları, malzeme, tasarım, kullanım ve işlev gibi unsurların yanı sıra; kentsel dokular, tarımsal süreçler, dinsel törenler, inşa teknikleri, görsel ilişkiler ve manevi bağlar olabilir. Doğal alanlarda ise öznitelikler; peyzaj elemanları, habitat alanları, öncü türler, çevresel kalite (örneğin bozulmamışlık), doğal ölçek, habitatın doğallığı ve fauna-popülasyon büyüklüğü gibi unsurlardır. Öznitelikler, geniş alanlara yayılabilir ve bazen Dünya Mirası alanı dışında gerçekleşen süreçlere de bağlı olabilir.

Öznitelikler ve bunlar arasındaki etkileşimler, koruma ve yönetim eylemlerinin odak noktası olmalıdır. Dünya Mirası bağlamında 'öznitelik' terimi, ÜED'nin nasıl tanımlandığını ve aktarıldığını ifade eder. Özniteliklerin açık bir biçimde anlaşılması uzun erimli koruma açısından kritiktir. Özniteliklerin mekânsal dağılımı ve koruma gereklilikleri, alan sınırlarını, tampon bölgeleri ve diğer yönetim kararlarını yönlendirmelidir.

'Öznitelik' terimi, özellikle Dünya Mirası Alanlarında, Üstün Evrensel Değerin nasıl tanımlandığını ve aktarıldığını açıklamak için kullanılır (Bkz. Kutu 3.3).

Kutu 3.3. Üstün Evrensel Değer Beyanı örneği (kısmi alıntı)

Blue Sea Ulusal Deniz Parkı ve Heritopolis Antik Kenti

Bu varlık, ekolojik açıdan ve küresel ölçekte istisnai önemde bir bölge olan Blue Sea Ulusal Deniz Parkı'nda yer almaktadır. Alan hem denizel hem de karasal bölgeleri içeren 400.000 hektarlık bir alan ile 600.000 hektarlık bir tampon bölgeden oluşmaktadır. Kuzey ve güney biyocoğrafi bölgeler arasındaki geçiş kuşağında yer alan bu sistem, farklı ve özgün ekosistemlerin ve türlerin geliştiği bir ortam sunar; bu sistemler arasında nesli tehlikede olan ekolojik topluluklar da bulunmaktadır. Büyük ölçüde bozulmamış habitatlar, tropikal mercan resif sistemlerinin nadir örneklerini ve eşsiz yumuşak mercan türlerini içerir. Alan ve çevresi, deniz çayırları ile mangrov ağacı habitatlarını da barındırır. Bu habitatlar, deniz kuşları, deniz memelileri, balıklar, mercanlar, köpekbalıkları, vatozlar ve deniz kaplumbağaları gibi türlere ev sahipliği yapar ve bölge, nesli tükenme tehdidi altındaki turuncu deniz ineklerinin sağlıklı kalan son popülasyonu için önemli bir beslenme alanı sağlar. BSDP, aynı zamanda ticari balık türlerinin yumurtlama alanlarını içeren önemli bir larva kaynağı bölgesidir...

Blue Sea Ulusal Deniz Parkı kıyısında yer alan tarihi liman kenti Heritopolis, tarih boyunca farklı kültürler arasında etkileşim alanı olma rolü oynamıştır. Mimarlığın büyük kısmı, kentin 18. yüzyıldaki ticaret limanı olarak yaşadığı altın çağdan izler taşısaya da binalar 6. yüzyıla uzanan daha eski kentsel dokuya uyum göstermektedir. 18. yüzyıl kent planı, bina dokusu kadar kamuya açık yeşil alanlara da önem vermiştir. Ayrıca, kentsel doku içinde kentin her bir dönemine ait önemli anıtlar yer almaktadır: Eugenius Mozolesi, Aziz Helena Bazilikası ile medrese ve hamamlarıyla Ulu Cami, farklı dönemlerin seçkin mimari eserleri arasında sayılır. Geleneksel ve anıtsal mimarinin eklektik birleşimi, kentte bin beş yüz yıldır yaşamış çeşitli toplulukların izlerini taşır ve bugün süren geleneksel pratikleri yansıtır...

Kaynak: World Heritage Leadership (Dünya Mirası Liderliği programı)

Not: Bu örnekte, değerler altı çizili (değerler: bu miras alanı neden özel?) öznitelikler ise italik olarak gösterilmiştir. (öznitelikler: bu değerleri yeri ziyaret ettiğimizde nasıl görebiliriz?).

Ulusal ve yerel değerler de Dünya Mirası Alanlarının **özgünlük** ve **bütünlük** koşullarının korunmasına katkı sağlayabilecek öznelikler aracılığıyla yansıtılır. Öznelikler ile değerler arasındaki ilişki karmaşık olabilir — bir öznelik birden fazla değeri yansıtabilir, aynı şekilde bir değer de birden çok **öznelikle** ifade edilebilir. Bu nedenle, Üstün Evrensel Değerin, ulusal ve yerel değerlerin ve özneliklerin tanımlanması faydalı olmakla birlikte, **etki değerlendirmesi** bu unsurların birlikte birbirine bağlı bir sistem oluşturduğunu ve **eylem önerisinin** bu bütün üzerinde etkili olabileceğini dikkate almalıdır.

3.2.3. SINIRLAR, TAMPON BÖLGELER VE GENİŞ BAĞLAM

Bir **Dünya Mirası alanı**, sınırlarla tanımlanır ve ideal olarak, Üstün Evrensel Değere ait tüm **öznelikler** bu sınırların içinde yer almalıdır. Çoğu durumda, Dünya Mirası alanını çevreleyen ve alanın ÜED'si ile özneliklerinin korunmasına destek sağlayan, resmi olarak tanınmış bir veya birden fazla **tampon bölge** bulunmalıdır. Örneğin tampon bölgeler, önemli bir silüetin arkasında gökyüzü görünürlüğüne sağlayarak ya da birden fazla bileşenli bir Dünya Mirası alanının unsurları arasında bağlantı kurarak korumaya katkı sunabilir. Tampon bölgelerde kullanım ve gelişime yönelik tamamlayıcı yasal sınırlamalar uygulanır ve bu sayede Dünya Mirası varlık için ek bir koruma katmanı sağlanmış olur. Sınırları ve tampon bölgeleri gösteren haritalar [Dünya Mirası internet sitesinde](#) yer alır ve bir adaylık dosyasının başarılı olabilmesi için bu haritaların sunulması zorunludur. Ülkeden ülkeye değişmekte olan yasal, politik ve yönetsel çerçeveler bu alanlara ve tampon bölgelere uygulanabilir.

Her Dünya Mirası alanı, içinde bulunduğu **geniş bağlamla** çevrilidir. Bu geniş bağlam, alanın özgünlüğüne ve önemine katkı sağlayan, doğrudan veya dolaylı olarak onun bir parçası olan yakın ve uzak çevreyi kapsar. Bu bağlam alanın topoğrafyası, doğal ve yapılı çevresi ile altyapı, arazi kullanım desenleri, mekânsal örgütlenme ve görsel ilişkiler gibi diğer unsurlarla ilgili olabilir. Ayrıca ekolojik ve hidrolojik bağlantılar, toplumsal ve kültürel uygulamalar, ekonomik süreçler ile algılar ve çağrışımlar gibi somut olmayan miras boyutlarını da içerebilir. Geniş bağlam, alanın **özgünlük** ve **bütünlük** koşullarının korunmasında da hayati rol oynayabilir ve bu nedenle, **Üstün Evrensel Değeri** destekleyici biçimde yönetilmesi gerekir.⁹

Tampon bölgeler genellikle Dünya Mirası alanının çevresindeki yakın alanı kapsarken, geniş bağlam koruma altında olmayabilir ya da farklı mevzuatlarla korunuyor olabilir. Bu durum, önerilen bir eylemin, Dünya Mirası alanı üzerindeki potansiyel etkileri dikkate alınmaksızın geniş bağlamda planlanması riskini doğurabilir. Geniş bağlam, harita üzerinde gösterilebilir; ancak birçok durumda, etki değerlendirmesinin **kapsam belirleme** çalışmalarında tanımlanması gerekir. Geniş bağlam kimi zaman küçük bir alanla sınırlı olabilir (örneğin mimariyle ilişkili ÜED'ye sahip bir alan için yalnızca tampon bölge yeterli olabilir), kimi zaman ise çok geniş alanlara yayılabilir (örneğin göç eden hayvan türlerinin geçişine olanak sağlayan yaban hayatı koridorları gibi) (Bkz. Şekil 3.2). Önerilen bazı eylemler Dünya Mirası alanı ile geniş bağlamı arasındaki ilişkiler nedeniyle Üstün Evrensel Değere etkide bulunabilir. Dolayısıyla **etki değerlendirmesinin** Dünya Mirası alanının geniş bağlamını da dikkate alması önemlidir.

9. Kismen şu kaynaktan uyarlanmıştır: <https://www.icomos.org/charters/xian-declaration.pdf>

Şekil 3.2. Bir Dünya Mirası alanı (turuncu), onun tampon bölgesi (gri) ve geniş bağlamıyla olan karşılıklı bağımlılığına (sarı) örnek.

3.3 ETKİ DEĞERLENDİRMESİNİN TEMELİ OLARAK DÜNYA MİRASI YÖNETİMİ VE YÖNETİŞİMİ

3.3.1. YÖNETİM VE YÖNETİŞİM

Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmiş alanların yönetimine ilişkin usuller, *Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Yürütülmesine İlişkin Uygulama Rehberi*'nde tanımlanmıştır.¹⁰ Her Taraf Devlet, Sözleşme'nin kendi ülkesinde uygulanmasına yardımcı olmak üzere belirlenmiş bir Ulusal Odak Noktasına sahip bir ulusal otorite aracılığıyla süreci yürütür. Alanlara dair yönetim düzenlemeleri değişiklik gösterse de genellikle her bir **Dünya Mirası alanı** için bir alan yöneticisi ya da bir yönetim ekibi sorumludur. UNESCO **Dünya Mirası Merkezi**, Ulusal Odak Noktaları ve alan yöneticilerinin iletişim bilgilerini sağlar ve Dünya Mirası Alanlarının yönetimine dair daha fazla bilgi ve rehberliği kendi internet sitesi üzerinden sunar.

3.3.2. ETKİ DEĞERLENDİRMESİ TALEP SÜRECİ

Uygulama Rehberi'nin **172. paragrafı** doğrultusunda, **önerilen bir eylemin** Dünya Mirası alanını etkileyebileceği durumlarda, bu eylemlerle ilgili geri dönüşü olmayan kararlar alınmadan önce UNESCO Dünya Mirası Merkezi'ni bilgilendirmek genellikle **Ulusal Odak Noktası**nın sorumluluğundadır. Alan yönetim ekipleri de bu tür eylemlere dikkat çekerek, UNESCO Dünya Mirası Merkezi'nin bilgilendirilmesi ve bir etki değerlendirmesi yapılması gerekliliğini belirleyebilir. Dünya Mirası Alanları üzerindeki etkilerden endişe duyan sivil toplum temsilcileri ve diğer gruplar da Uygulama Rehberi'nin **174. paragrafı**

10. Published by UNESCO since 1977. Latest revision at 1977 yılından bu yana UNESCO tarafından yayımlanmaktadır. Bu belgenin yazımı sırasındaki en son revizyonu 2021 yılına tarihlenmektedir. <https://whc.unesco.org/en/guidelines/> 2017 tarihli Türkçe çevirisi için bkz. <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/evrak/document-57-11.pdf>

doğrultusunda Dünya Mirası Merkezi ile iletişime geçebilirler. UNESCO Dünya Mirası Merkezi, bunun üzerine Taraf Devletten önerilen eylem hakkında daha fazla bilgiyi, varsa mevcut etki değerlendirmeleri de dahil olmak üzere, talep edebilir. Bu bilgiler, **Danışma Organları** ile yakın iş birliği içinde değerlendirilir. Eğer söz konusu durum Dünya Mirası Komitesi'nin dikkatini gerektiriyorsa, alanın **korunmuşluk durumuna** dair bir rapor Komitenin bir sonraki oturumunda sunulabilir. Komite, durumu inceledikten sonra bir etki değerlendirmesi yapılmasını isteyebilir, mevcut bir değerlendirmenin revizyonunu önerebilir ya da önerilen eylem hakkında bir görüş bildirebilir. Komitenin bir etki değerlendirmesi talep etmesi durumunda, bu değerlendirmeyi gerçekleştirmek ve değerlendirme sonuçlarını Komiteye sunmak, Taraf Devletin sorumluluğundadır ve bu süreç mevcut Rehber'e uygun olarak yürütülmelidir.

Etkili bir yönetim sistemi varsa, **etki değerlendirmesinin** yapılması genellikle daha kolay ve verimli olur — veri toplama daha düzenlidir, kamu katılımı daha etkin sağlanır ve etkilerin izlenmesi ve yönetilmesi daha kolaydır. Ancak, bir **Dünya Mirası alanı** iyi işleyen bir yönetim sistemine sahip olmasa dahi, etki değerlendirmesi önerilen eylemlerin iyileştirilmesine katkıda bulunabilir. Örneğin, etki değerlendirme sürecinde toplanan temel durum verisi başka yönetim amaçları için de kullanılabilir; **paydaşların** bir araya gelerek daha katılımcı karar alma süreçlerini teşvik etmesine zemin hazırlayabilir ve önerilen eylemlerin niteliğini belirlemek açısından da yön gösterici olabilir.

3.4 DÜNYA MİRASI SÖZLEŞMESİ SÜREÇLERİNE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA PERSPEKTİFİNİN ENTEGRASYONU

UNESCO'nun 2015 tarihli [Dünya Mirası Sözleşmesi Süreçlerine Sürdürülebilir Kalkınma Perspektifinin Entegrasyonuna Yönelik Politika Belgesi](#), Dünya Mirası alanlarının [Birleşmiş Milletler'in 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi](#)'ne (2015) nasıl katkı sunabileceğini açıklar (Bkz. Kutu 3.4). Bu politika, **Üstün Evrensel Değerin** korunması gereğini vurgularken, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutunun (çevresel sürdürülebilirlik, kapsayıcı sosyal kalkınma ve kapsayıcı ekonomik kalkınma) ve barış ve güvenliğin de dikkate alınmasını teşvik eder. Bu boyutlar birbirine bağlı ve birbirini destekler niteliktedir: hiçbiri öncelikli olmamalı, her biri kendi hedefleri doğrultusunda birlikte çalışmalıdır. Bu çift yönlü yaklaşım, Dünya Mirası bağlamında etki değerlendirmesi için de geçerlidir — **Taraf Devletler**, ÜED'yi koruma yönünde proaktif bir tutum sergilemeli, bu doğrultuda Dünya Mirasını sürdürülebilir kalkınmaya katkı sunacak biçimde yönetmelidir.

Kutu 3.4. Dünya Mirası Sözleşmesi Süreçlerine Sürdürülebilir Kalkınma Perspektifinin Entegrasyonu Politika Belgesi (alıntı)

Üstün Evrensel Değere sahip kültürel ve doğal miras alanlarını tanımlayarak, koruyarak, muhafaza ederek, tanıtarak ve günümüzden gelecek kuşaklara aktararak, Dünya Mirası Sözleşmesi kendi başına sürdürülebilir kalkınmaya ve insanların refahına önemli katkı sunmaktadır. Aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutunun — çevresel sürdürülebilirlik, kapsayıcı sosyal kalkınma ve kapsayıcı ekonomik kalkınma — güçlendirilmesi ve barış ile güvenliğin teşvik edilmesi, dikkatli bir biçimde koruma ve yönetim sistemlerine entegre edilirse, Dünya Mirası Alanlarına ve onların ÜED'sine katkı sağlayabilir.

Bu nedenle, Taraf Devletler yalnızca Dünya Mirası Alanlarının Üstün Evrensel Değerini korumakla yetinmemeli, aynı zamanda bu alanların tüm sürdürülebilir kalkınma boyutlarına katkı potansiyelini tanımalı ve bu potansiyeli desteklemelidir. Koruma ve yönetim stratejilerinin, daha geniş sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu olması için çalışılmalıdır. Bu süreçte, alanların Üstün Evrensel Değeri kesinlikle zedelenmemelidir.

Kaynak: UNESCO, 2015, paragraf 3 ve 4.

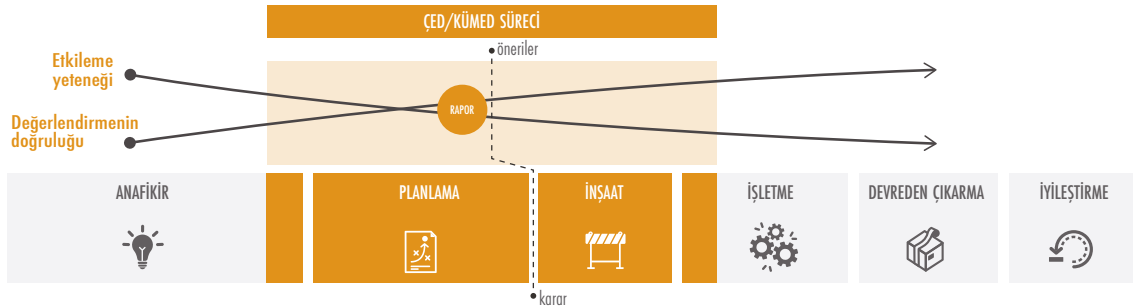
4. DÜNYA MİRASI İÇİN ETKİ DEĞERLENDİRMESİ

Bu bölüm, etki değerlendirmesi ve bunun Dünya Mirası Alanları için nasıl gerçekleştirilebileceği hakkında genel bir bakış sunmaktadır. Ulusal veya başka bir çerçevede etki değerlendirmesinin zorunlu olduğu ve Dünya Mirası hususlarının da dahil edilmesi gereken durumları ele almaktadır.

4.1 ETKİ DEĞERLENDİRMESİ

Etki değerlendirmesi¹¹, “harekete geçmeden önce düşünmek” olarak tanımlanmıştır (Morrison-Saunders, 2018). Önerilen eylemlerin **çevre** üzerinde veya Dünya Mirası Alanları söz konusu olduğunda bunların **ÜED** üzerinde yaratabileceği sonuçları araştırarak karar verme sürecine bilgi sağlar. Etki değerlendirmesi, her zaman geri döndürülemez herhangi bir karar veya eylem gerçekleştirilmeden önce yapılmalıdır; böylece bulgular nihai karara gerçekten yön verebilir. Bu hem bugün hem de gelecekte dünyanın bu en müstesna yerleri için ve de toplum için en iyi sonuçların elde edilmesini sağlar.

Önerilen eylemin geliştirilmesi ve uygulanması sürecinde birden fazla aşama vardır (bkz. Şekil 4.1). Etki değerlendirmesi, planlamayı etkileyebilecek kadar erken bir aşamada gerçekleştirilmelidir: değerlendirme ne kadar geç yapılırsa, sonucu etkileme potansiyeli de o kadar azalır. Nihai etki değerlendirme raporu, önerilen eylemin gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceği, değiştirilip değiştirilmeyeceği ya da tamamen iptal edilip edilmeyeceği yönündeki karara katkı sağlayacak şekilde, —sahada herhangi bir inşaat ya da başka hazırlık çalışmasına başlanmadan önce— zamanında hazır olmalıdır.¹²

Şekil 4.1. Önerilen bir eylemin geliştirilmesi ve uygulanması. Bir etki değerlendirmesinin, önerilen bir eylemin yaşam döngüsünün uygun bir noktasında gerçekleştirilmesi gerekir, böylece planlama sürecini etkileyebilir ve karar alma sürecine bilgi sağlayabilir.

Not: Önerilen eylemin türüne bağlı olarak, “inşaat” aşaması bunun yerine başka türde hazırlık çalışmaları içerebilir; “işletme” aşaması ise önerilen eylemin uzun vadeli uygulanması ve yürütülmesi anlamına gelebilir.

Etki değerlendirmesi 1970’lerden beri kullanılmaktadır ve günümüzde neredeyse tüm ülkelerde yerleşik bir sistemdir. Günümüzde birçok uluslararası finans kurumu ve büyük ticari banka, herhangi bir finansman sağlanmadan önce, başvuru sahiplerinin doğal ve kültürel **mirası** koruduklarını göstermelerini şart koşmaktadır — etki değerlendirmesi bu konuda yardımcı olabilir. 1980’li yıllarda, Dünya Mirası Komitesi’nin **Danışma Organları**, etki değerlendirmesinin Dünya Mirası bağlamında nasıl kullanılabilirliğini vurgulamaya başlamıştır; son on yıl içinde Dünya Mirası Komitesi, 200’den fazla Dünya Mirası alanı için etki değerlendirmesi talep etmiştir.

11. Ülkenin hukuk sistemine bağlı olarak farklı terimler kullanılabilir; örneğin “çevresel etki değerlendirmesi” ya da “çevresel beyan” gibi.

12. Etki değerlendirmesine ilişkin daha ayrıntılı giriş bilgileri IAIA (1999, 2009), Glasson ve Therivel (2019) ile Morrison-Saunders (2018)’de bulunabilir.

4.1.1 ETKİ DEĞERLENDİRMESİ SÜRECİ

Etki değerlendirmesi, **önerilen eylem**in geliştirme sürecinin erken bir safhasında başlamalıdır ve tüm planlama sürecine bilgi sağlamalıdır.

Değerlendirmenin kendisi, 11 adımdan oluşan bir dizi süreçtir (Tablo 4.1) ve bu adımlar esnekler; önerilen eylemin türüne ve konumuna uyarlanabilir.

Etki değerlendirmesi, genellikle aşağıdaki konulara bilgi sağlamakla görevlendirilmiş bağımsız bir uzmanlar ekibi tarafından yürütülür:

- i) önerilen eylemin planlamasında önerene yol göstermek üzere
- ii) önerilen eyleme izin verilip verilmeyeceği konusunda ilgili makamın kararına bilgi sağlamak üzere

Etki değerlendirmesi ayrıca, **doğal ve kültürel mirastan sorumlu yetkili makamlar** ile topluluklar dahil olmak üzere, hak sahiplerinin ve diğer paydaşların katılımını içeren önemli bir ortaklık unsuru barındırmalıdır.

Diğer etki değerlendirmesi rehber belgelerinden farklı olarak, bu Kılavuz, **hak sahiplerinin** ve **paydaşların** katılımının ve ayrıca proaktif sorun çözme yaklaşımının tüm etki değerlendirmesi süreci boyunca gerçekleştirilmesini savunmaktadır. Bunun nedeni, hak sahiplerinin ve diğer paydaşların Dünya Mirası varlıklarının korunmasına ve yönetimine dahil edilmesinin önemi ve etki değerlendirmenin temel amacının, **Üstün Evrensel Değer** üzerindeki etkilere ilişkin alternatifleri ve **sakinim** önlemlerini dikkate almak olmasıdır.

Tablo 4.1. Etki değerlendirmesi sürecine genel bakış

Genel etki değerlendirmesi için yönlendirici sorular (italik olanlar, Dünya Mirası üzerindeki etkiler değerlendirilirken devreye giren ek yönlendirici sorulardır)	
Etki değerlendirmesi süreci boyunca	
A. Katılım	● Hak sahipleri ve diğer ilgili paydaşlar kimlerdir? ● Hak sahipleri ve diğer paydaşlar sürece nasıl dahil edilmelidir? ● Rıza ile ilgili dikkate alınması gereken hususlar var mıdır (örneğin, Yerli halkların ve muhtemelen başkalarının özgür, önceden ve bilgilendirilmiş rızası)? ● Geleneksel olarak sürecin dışında bırakılmış gruplar da dahil olmak üzere farklı gruplar için hangi katılım yöntemleri kullanılmalıdır?
B. Proaktif sorun çözme	● Önerilen eylem gerekli midir? “Hiçbir şey yapmama” tercihi daha mı uygundur? ● Önerilen eylem alternatifleri nelerdir? ● Önerinin hedeflerine ulaşmak için tercih edilen ya da çevresel açıdan en az zarar veren seçenek hangisidir? ● Önerilen eylemin olumsuz etkileri nasıl önlenebilir veya en aza indirilebilir? <i>ÜED ve öznelikleri üzerindeki bu etkiler nasıl önlenebilir/en aza indirilebilir?</i> ● Önerilen eylemin olumlu etkilerini sağlamak veya artırmak için fırsatlar var mıdır? <i>ÜED'nin yönetimini geliştirme imkânı var mıdır?</i>
Etki değerlendirmesinin adımları	
1. Ön değerlendirme	● Bir etki değerlendirmesi gerekli midir? ● <i>Varlığın ÜED'si ve diğer miras/koruma değerleri nelerdir?</i> ● <i>Varlığın öznelikleri nelerdir?</i> ● <i>Önerilen eylem, bir Dünya Mirası varlığının ÜED'si ile uyumlu mudur?</i> ● <i>Önerilen eylem, konumu ne olursa olsun ÜED üzerinde bir etki yaratabilir mi?</i>

Tablo 4.1. Etki değerlendirmesi sürecine genel bakış (devam)

Genel etki değerlendirmesi için yönlendirici sorular (italik olanlar, Dünya Mirası üzerindeki etkiler değerlendirilirken devreye giren ek yönlendirici sorulardır)	
Etki değerlendirmesinin adımları	
2. Kapsam belirleme	- Etki değerlendirmesi hangi verileri, etkileri, coğrafi alanı ve zaman dilimini kapsamalıdır? - Etki değerlendirmesi için hizmet alım şartnamesi ne olmalıdır? - Hangi temel bilgilere ihtiyaç vardır ve bu bilgiler mevcut mudur? Mevcut değilse, eldeki bilgi kaynaklarına dayalı geçerli bir değerlendirme mümkün müdür? (Yukarıdaki "A. Katılım" bölümüne de bakınız)
3. Temel durum	- Mevcut koşullar nelerdir? - Önerilen eylem olmadığında, temel durum gelecekte nasıl değişecektir? - <i>Dünya Mirası alanını ve ÜED'sini ve diğer miras/koruma değerlerini destekleyen özneliklerin mevcut durumu nedir?</i> - <i>Varlık nasıl yönetilmektedir?</i> - <i>Varlığın korunmuşluk durumu, varlık listeye kaydedildiği tarihte nasıldı?</i>
4. Önerilen eylem ve alternatifler	- Ne önerilmektedir (planlar, açıklamalar, görselleştirmeler, vb.)? - Nasıl uygulanacaktır? - Önerilen eylemi değerlendirmek için yeterli bilgi var mıdır? - Önerilen eylemin hedeflerine ulaşırken olumsuz etkilerden kaçınılabilecek veya bu etkileri azaltılabilecek makul alternatifler nelerdir? (Yukarıdaki "A. Katılım" ve "B. Proaktif sorun çözme" bölümlerine de bakınız)
5. Etkilerin belirlenmesi ve öngörülmesi	- Önerilen eylemden ve olası alternatiflerden kaynaklanacak çevresel, sosyal ve ilgili diğer etkiler nelerdir? - <i>Önerilen eylem sonucunda ÜED ve diğer miras/koruma değerlerinde olumlu ya da olumsuz ne tür değişiklikler olacaktır?</i>
6. Etkilerin değerlendirilmesi	- Önerilen eylemin ve olası alternatiflerin etkileri ne derece önemlidir? - <i>Dünya Mirasının uluslararası önemi göz önüne alındığında, ÜED ve diğer miras/koruma değerleri üzerindeki etkiler ne kadar önemlidir?</i>
7. Sakınım ve iyileştirme	- Önerilen eylemin olumsuz etkilerini önleyecek veya azaltacak ve önerilen eylemin hedeflerine ulaşacak makul alternatifler nelerdir? - Öngörülen olumsuz etkilerden kaçınmak veya bunları en aza indirmek için hangi sakınım önlemleri gereklidir? - Olumlu etkiler nelerdir? Bunlar artırılabilir mi? - <i>ÜED ve diğer miras/koruma değerleri üzerindeki olumsuz etkilerden kaçınılabilir mi? Bu olumsuz etkiler tamamen önlenemiyorsa, artık endişe yaratmayacak bir düzeye indirilmeleri nasıl sağlanabilir?</i> - Artakalan (sakınım sonrası) etkiler ne kadar önemlidir (Yukarıdaki "A. Katılım" ve "B. Proaktif sorun çözme" bölümlerine de bakınız)
8. Raporlama	Etki değerlendirmesi süreci ve sonuçları paydaşlara nasıl iletilmelidir?
9. Raporun incelenmesi	- Rapor, hizmet alım Şartnamesine uygun mudur? - Karar alma süreci açısından "amaca uygun" mudur? (Yukarıdaki "A. Katılım" bölümüne de bakınız)
10. Karar verme	- Belirlenen alternatifler göz önüne alındığında, önerilen eylem en iyi seçenek midir? - Önerilen eyleme onay verilmeli midir? - Eğer verilecekse, hangi koşullar altında (sakınım önlemleri)? (Yukarıdaki "B. Proaktif sorun çözme" bölümüne de bakınız)
11. Takip	- Sakınım önlemleri nasıl uygulanmalıdır? - Önerilen eylemi izlemek ve yönetmek için ne, kim tarafından yapılmalıdır?

4.2 ETKİ DEĞERLENDİRMESİ TÜRLERİ

Genel anlamda, **önerilen eylemin** niteliğine bağlı olarak farklı ölçeklerde gerçekleştirilebilecek ve **miras** dahil belirli konulara odaklanabilecek iki ana etki değerlendirmesi türü vardır:

- i) **Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi (ÇSED)**; eğer değerlendirme miras üzerine odaklanıyorsa, bu çalışma **Miras Etki Değerlendirmesi (MED)** olarak adlandırılabilir.
- ii) **Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD)**

Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi (ÇSED), Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) olarak da bilinir ve önerilen belirli bir eylemin proje düzeyinde etkilerinin değerlendirilmesine karşılık gelir. Bu değerlendirme genellikle çevresel etkileri yüksek olabilecek büyük projelerde gerçekleştirilir; ancak bazı durumlarda hassas konulardaki küçük ölçekli projeleri de kapsayabilir. Dünyadaki neredeyse her ülkede hem doğal hem de kültürel **çevrenin** korunmasını amaçlayan mevcut bir ÇSED sistemi bulunmaktadır. Kalkınma bankaları gibi çok taraflı büyük finans kuruluşları, belirli türdeki projeler için genellikle — doğal ve kültürel miras üzerindeki etkiler dahil — bir etki değerlendirmesi talep eder.¹³ Gerçekten de **Ekvator İlkeleri**'ni imzalamış olan birçok uluslararası banka, artık etki değerlendirmesini standart bir planlama aracı olarak kabul etmekte ve önerilen eylemleri elemek için bu aracı kullanmaktadır. ÇSED'ler çoğu zaman, mirasın yanı sıra dikkate alınacak diğer çevresel ve sosyal hususlara ilişkin etki değerlendirmelerini de içerir. Bu Kılavuz'un 5. Bölümü, Dünya Mirasının ve Üstün Evrensel Değerin, daha geniş kapsamlı bir ÇSED'nin parçası olarak nasıl ele alınması gerektiğini açıklamaktadır.

Miras etki değerlendirmeleri, bir miras alanının ÜED'si ve **diğer miras/koruma değerleri** üzerindeki olası etkiler üzerine odaklanan, projeye özgü değerlendirmelerdir. **Dünya Mirası alanı** bağlamında hazırlanan bir Miras Etki Değerlendirmesi, söz konusu varlığın **Üstün Evrensel Değeri**'ni taşıyan **öznitelikler** üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri tanımlamaya ve değerlendirmeye odaklanmalıdır. 6. Bölüm, bu tür bir değerlendirme kapsamında Dünya Mirası meselelerinin nasıl dikkate alınabileceğini ele almaktadır.

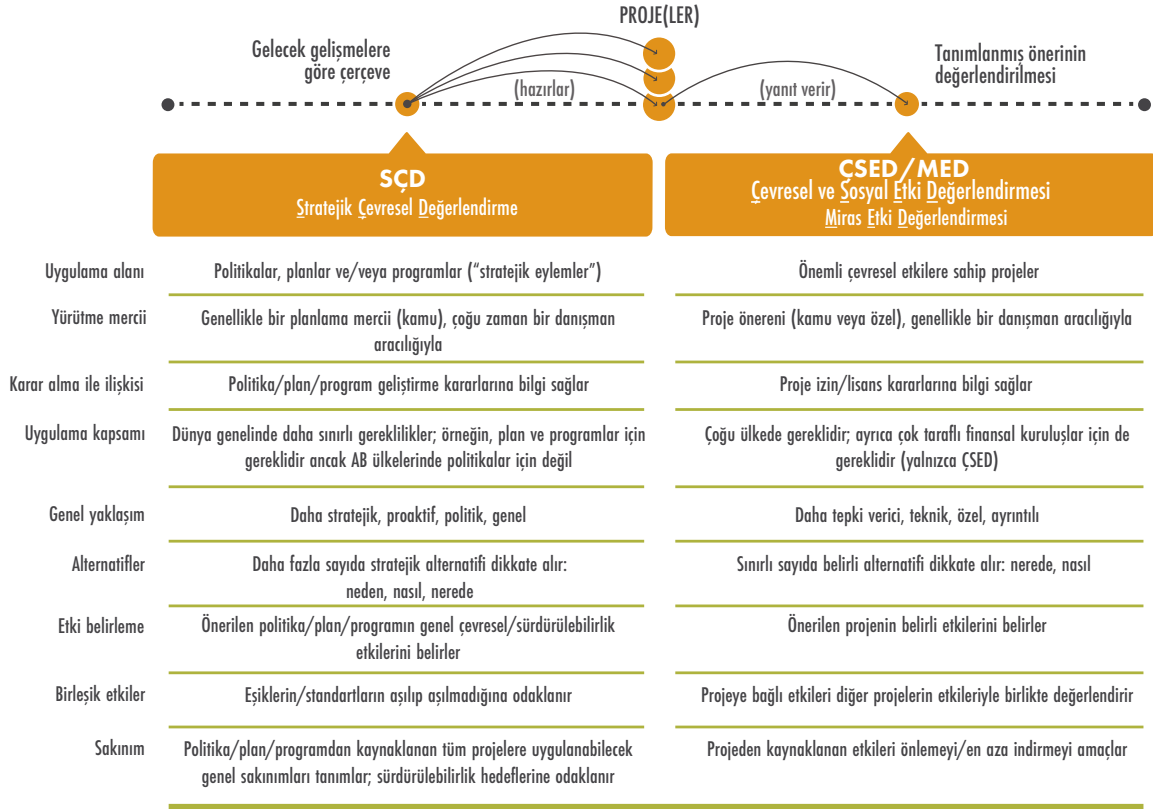
ÇSED'ye ek olarak, artan sayıda ülke, tekil projelerin çerçevesini belirleyen politika, plan ve/veya programların da etki değerlendirmesini zorunlu kılmaktadır — bu tür değerlendirmeye **Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD)** adı verilir. SÇD, planlama sürecinin erken aşamalarında mirasla ilgili konuları proaktif şekilde dikkate alarak, projeler değerlendirilirken daha iyi karar alınmasını sağlayabilir.

SÇD, (ÇSED gerektirmeyenler dahil) birden fazla projenin peyzaj/bölge ölçeğindeki **birleşik etkilerini** değerlendirmek ve tüm projelere tutarlı biçimde uygulanabilecek stratejik ve genel **sakinimleri** belirlemek açısından ÇSED'ye kıyasla daha uygundur. Şekil 4.2, ÇSED ile SÇD arasındaki temel farkları özetlemektedir.¹⁴

Etki değerlendirmesinde “çevre” kelimesi fiziksel, biyolojik, kaynak kullanımıyla ilgili, sosyal, kültürel, ekonomik ve sağlıkla ilgili boyutları kapsar; bu nedenle hem doğal hem de kültürel Dünya Mirası için eşit ölçüde geçerlidir.

13. Örneğin, bkz. Uluslararası Finans Kurumu'nun Performans Standardı 8: Kültürel Miras (IFC, 2012)

14. SÇD hakkında daha fazla bilgi, OECD-DAC (2006) ve UNECE (2012) kaynaklarında bulunabilir.

Şekil 4.2. SÇD ile ÇSED arasındaki fark. İçerik CSIR (Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Konseyi), 1996 ve World Heritage Leadership'ten uyarlanmıştır.

Şekil 4.2'nin gösterdiği gibi, SÇD, tekil projelerin ve bunlara ilişkin ÇSED'lerin değerlendirilmesi için bir bağlam ve çerçeve sağlayabilir. SÇD ve ÇSED, uygun olduğunda ve birden fazla kez olmak üzere aynı **Dünya Mirası alanında** uygulanabilecek tamamlayıcı süreçlerdir. SÇD, daha proaktif ve stratejik olma avantajına sahiptir ve konuları daha geniş bir peyzaj ölçeğinde ele alabilir; bu da potansiyel olarak Dünya Mirası üzerindeki dış baskıyı azaltabilir ve belirli bir projenin önerilmesinden önce karar alma süreçlerini destekleyebilir. ÇSED ise, önerilen belirli bir eylemi ayrıntılı biçimde anlamaya yardımcı olabilir ve Üstün Evrensel Değer üzerinde potansiyel olumsuz etkilerin olmadığından emin olunmasını sağlayabilir. Örneğin, bölgesel veya ulusal bir ulaşım ağına yönelik bir SÇD, çevresel kısıtları, tercih edilen alternatifleri ve muhtemel birleşik etkileri tanımlayarak, tekil ulaşım projelerine ilişkin etki değerlendirmeleri için bir çerçeve sunabilir. Ayrıca, miras da dahil olmak üzere değerli varlıkları korumaya yardımcı olacak şekilde, sonraki projelere yönelik koşullar ("**sakınımlar**") belirleyebilir. Ancak, SÇD, tekil ulaşım projeleri için ÇSED yapılması gerekliliğini ortadan kaldırmaz.

Bu Kılavuz'da ortaya konan ilkeler ve genel yaklaşımlar, SÇD için de geçerlidir ve SÇD'yi daha ayrıntılı şekilde ele alan gelecekteki bir rehber belgesi hazırlanacaktır.

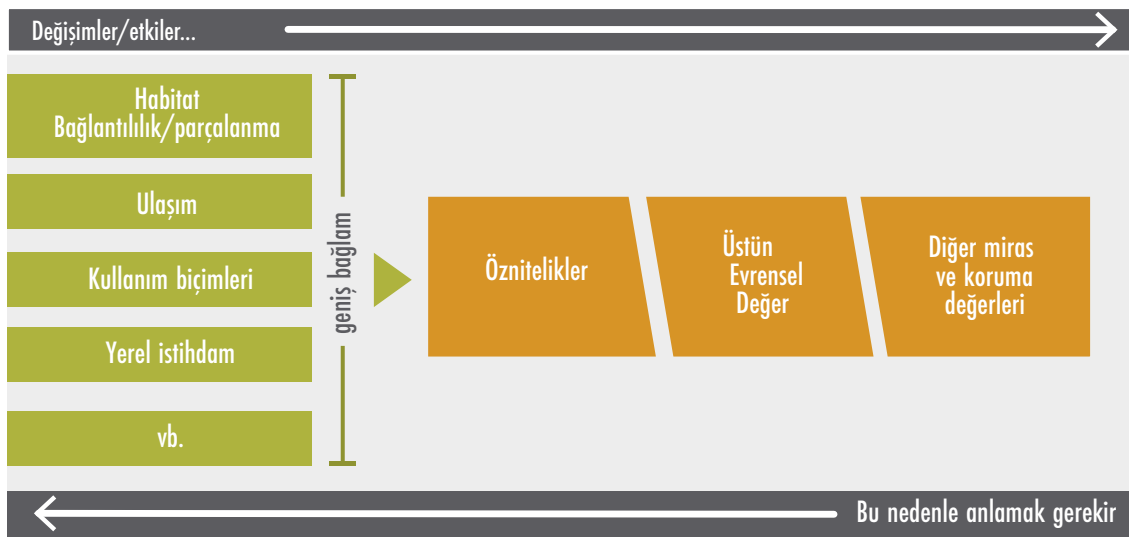
Son olarak, finans sektörü tarafından geliştirilen çeşitli ulusal, bölgesel ve uluslararası standartlara dikkat edilmelidir.¹⁵ Etki değerlendirmesinin tüm biçimleri bu standartları asgari gereklilikler olarak karşılamalıdır ve Dünya Mirası bağlamında, değerlendirmelerin en iyi örnek düzeyindeki standartlara ulaşmayı hedeflemesi gerekir.

15. Bkz. Dünya Bankası (2018); OECD-DAC (2006); ve IFC (2012).

4.3 DÜNYA MİRASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dünya Mirası üzerindeki etkilerin değerlendirilmesi, önerilen eylemin, varlığın **Üstün Evrensel Değeri** ve **diğer miras/koruma değerleri** üzerinde etkisi olup olmayacağını belirlenmesini içerir (bkz. **Bölüm 3.2**). Önerilen eylem, varlığın ÜED'sine zarar vermemelidir; bu nedenle değerlendirmenin odağı "Bu projenin/planın etkisi nedir?" sorusundan "Bunun ÜED üzerindeki etkisi nedir?" sorusuna kaymalıdır.

Bu, **Dünya Mirasının** ÜED'sine ve diğer miras/koruma değerlerine katkıda bulunan **özniteliklerin**, varlığın sınırları, tampon bölgesi ve **geniş bağlamı** içinde anlaşılmasını gerektirir; bu da değerlendirme kapsamının **mirasın** çevresindeki ilgili coğrafi, ekolojik ve peyzaj alanlarını da içerecek şekilde genişletilmesi gerektiği anlamına gelebilir ve aynı zamanda doğrudan, dolaylı ve **birleşik etkilerin** de dikkate alınmasını gerektirir (Şekil 4.3).

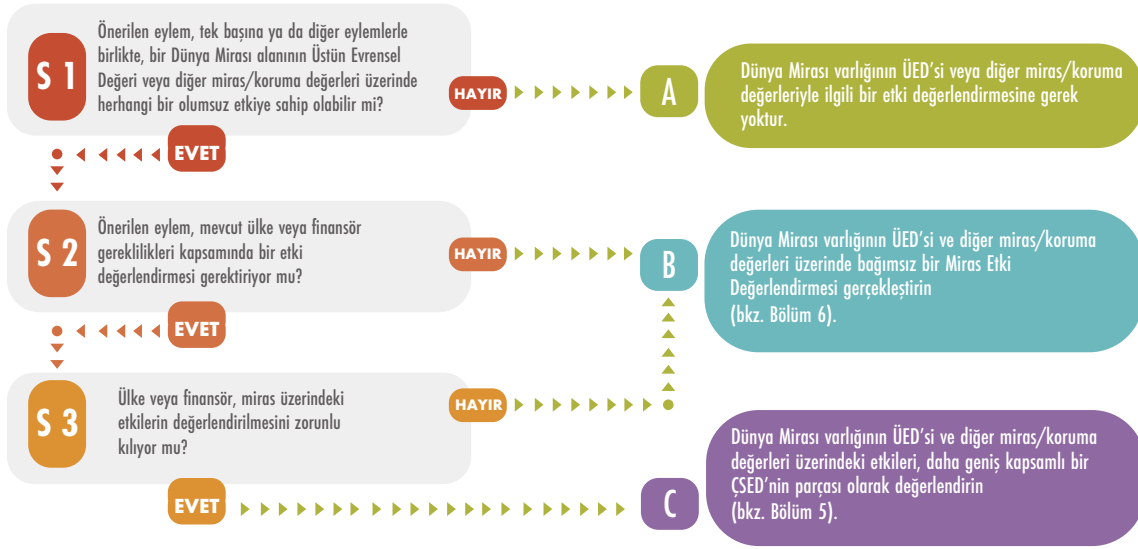

Şekil 4.3. ÜED'yi etkileyebilecek geniş çerçevedeki değişikliklerin belirlenmesi. Geniş bağlamdaki değişiklikler, bir Dünya Mirası varlığının Üstün Evrensel Değerini, diğer miras/koruma değerlerini ve özniteliklerini etkileyebilir. Kapsam belirleme aşaması, ÜED'yi etkileyebilecek bu daha geniş değişiklikleri tanımlamalı ve bunları etki değerlendirmesine dahil ederek tüm doğrudan, dolaylı ve birleşik etkilerin dikkate alınmasını sağlamalıdır.

4.4 GEREKLİ ETKİ DEĞERLENDİRMESİ TÜRÜNÜ BELİRLEME

Önerilen bir eylemin, tek başına ya da diğer eylemlerle birlikte (**'birleşik etki'**) bir Dünya Mirası alanının **Üstün Evrensel Değerini** ve **diğer miras/koruma değerlerini** etkileme potansiyeli varsa, eyleme devam edilmeden önce söz konusu eylemin ÜED ve diğer **değerler** üzerindeki etkileri değerlendirilmelidir. Uygun etki değerlendirmesi biçiminin gerçekleştirilmesini sağlamak, Taraf Devletin **Ulusal Odak Noktası**, alan yönetimi ve ilgili onay makamlarının ortak sorumluluğudur. Bu değerlendirme genellikle projeyi **öneren** tarafından finanse edilir.

Dünya Mirası yönetim yetkilileri, kendi yetki alanlarında geçerli olan etki değerlendirmesi mevzuatını ve uygulama sistemini¹⁶ anlamalıdır; böylece doğru etki değerlendirmesi biçimi yürütülmüş olur. Önerilen eylemin **miras** üzerindeki etkilerine ilişkin resmi bir değerlendirme halihazırda yerel/ulusal çerçevelerin ya da finansör gerekliliklerinin bir parçası olarak gerekli olacaksa, o zaman ÜED değerlendirmesi bu **daha geniş kapsamlı etki değerlendirmesine** entegre edilebilir ve edilmelidir (bkz. Bölüm 5). Alternatif olarak, etki değerlendirmesinin zorunlu olmadığı ülkelerde ya da eylemin mevcut etki değerlendirmesi gereklilikleri kapsamına girmediği durumlarda, ÜED ve diğer miras/koruma değerleri üzerindeki etkilerin **bağımsız bir değerlendirme** yapılmalıdır (bkz. Bölüm 6). Şekil 4.4, hangi tür etki değerlendirmesinin gerekli olduğunun belirlenmesi sürecini özetlemektedir.

Şekil 4.4. Dünya Mirası varlıklarını potansiyel olarak etkileyebilecek eylemler için gerekli etki değerlendirmesi türünün belirlenmesine yönelik gösterge niteliğinde akış şeması.

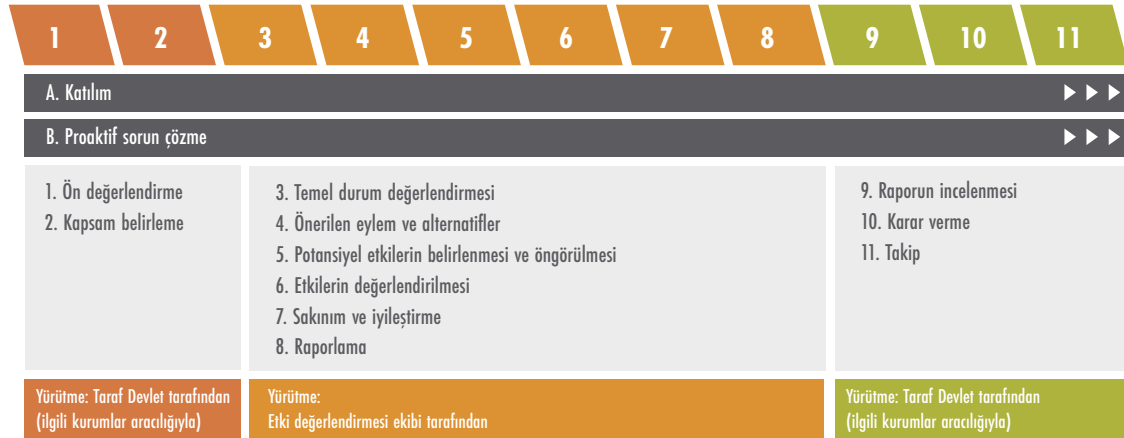
16. Bir ülkede önerilen bir eylem, başka bir ülkedeki bir Dünya Mirası alanı üzerinde önemli bir etkiye sahip olabileceyse, her iki ülkenin mevzuatları ve uygulama sistemleri geçerli olabilir.

5. DAHA GENİŞ BİR ÇEVRESEL VE SOSYAL ETKİ DEĞERLENDİRMESİNİN PARÇASI OLARAK DÜNYA MİRASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dünya Mirası Komitesi, uzun yıllardır Dünya Mirası Alanlarında veya yakınlarında **önerilen eylemlerin** sonuçlarını anlamak için etki değerlendirmeleri talep etmiştir ve bu alanda kapsamlı mesleki birikim ve rehberlik bulunmaktadır. Ancak, bu alanların **Üstün Evrensel Değeri** üzerindeki bu değerlendirmelerin titizliği konusunda endişeler dile getirilmiştir. ÜED ve **diğer miras/koruma değerlerinin** ve ÜED'yi ifade eden **özniteliklerin** kapsamlı bir şekilde anlaşılması, Dünya Mirası için etki değerlendirmesi yürütmekte çok önemlidir.

Bu bölümde, Tablo 5.1'de özetlenen süreç izlenerek, daha geniş bir etki değerlendirmesinin Dünya Mirası Sözleşmesi'nin gerekliliklerini karşılamak için Dünya Mirasını nasıl ele alması gerektiğini açıklamaktadır.

Önerilen bir eylemin potansiyel etkilerinin değerlendirilme süreci

Şekil 5.1. Dünya Mirası için gerçekleştirilen bir etki değerlendirmesinin süreci.

A. Katılım. Yerel topluluklar ile **doğal ve kültürel mirastan sorumlu yetkili makamlar**, Dünya Mirası karar alma ve etki değerlendirme süreçlerine mümkün olduğunca erken dahil edilmeliler, böylece görüşleri duyulabilir ve süreçte anlamlı bir etkiye sahip olabilirler. **İnsan hakları temelli yaklaşım** kullanılmalıdır; örneğin, etki değerlendirme süreci normalde bu tür bir katılımı içermiyorsa, Dünya Mirası Sözleşmesi'nin gerekliliklerini karşılamak için bunu yapmalıdır. Ayrıca, Birleşmiş Milletler'in **Yerli Halkların Haklarına Dair Bildirgesi**,¹⁷ Yerli halkların topraklarını, bölgelerini veya diğer kaynaklarını etkileyen herhangi bir projenin onaylanmasından önce özgür, önceden ve bilgilendirilmiş rıza alma hakkına sahip olduğunu belirtir. Bu yaklaşım Yerli halklar için kullanılmalı ve tüm yerel sakinler için dikkate alınmalıdır. 1972 Sözleşmesi de dahil olmak üzere UNESCO Beyannameleri, Sözleşmeleri ve Tavsiye Kararları, insan hakları, katılım, topluluk yönetimi ve kültüre erişim ve fayda paylaşımını düzenleyen geleneksel uygulamalarla ilgili önemli hükümler içerir. Yerel toplulukların, yerli halkların ve diğer **hak sahiplerinin** kültürel ve **miras** yaşamının her alanında etkin katılımı, UNESCO'nun **Yerli Halklarla Etkileşime İlişkin 2018 Politikası** tarafından da yönlendirilmektedir

→ Ayrıca bkz. bölüm 2 ve 6.2.

17. Türkçe çevirisi için bkz: https://www.un.org/esa/socdev/unpfi/documents/DRIPS_Turkish.pdf

B. Proaktif sorun çözme, önerilen eylemin, gerekli olup olmadığını, alternatif bir yaklaşımın daha sürdürülebilir olup olmayacağını, olumsuz etkilerin önlenip önlenemeyeceğini veya en aza indirilip indirilemeyeceğini ve olumlu etkilerin üretilip üretilmeyeceğini veya artırılıp artırılmayacağını belirlemek üzere eylemin geliştirilme süreci boyunca dikkate alınmasını içerir.

→ Ayrıca bkz. bölüm 3.

1. Ön değerlendirme: Dünya Mirası Alanları uluslararası önem taşırlar ve her zaman hassas ve değerli olarak kabul edilmelidir. Önerilen bir eylemin bir **Dünya Mirası alanını** doğrudan, dolaylı veya diğer eylemlerle birlikte birleşik olarak etkileyebileceği durumlarda, varlık ve ÜED'si üzerinde bir etki değerlendirmesi yapılmalıdır. Bu kural, önerilen eylemin başka herhangi bir etkisi olmasa da geçerlidir.

Öneri sahibi, mevcut bilgilere dayalı aşağıdakileri içeren kısa bir ön değerlendirme raporu hazırlamalıdır:

- Dünya Mirası alanının adı ve Dünya Mirası Komitesi tarafından kabul edildiği şekliyle sınırnı, tampon bölgesini ve (uygun olan yerlerde) geniş çevresini gösteren bir harita¹⁸
- Dünya Mirası alanının Üstün Evrensel Değer Beyanı
- Dünya Mirası alanının ÜED'sine katkıda bulunan öznitelikleri
- Varlığın diğer miras/koruma değerleri
- Her bir öznitelik veya değer için, önerilen eylemin söz konusu özniteliği veya değeri önemli ölçüde etkileyip etkilemeyeceğine ilişkin bir ön değerlendirme.

Bu noktalarla ilgili daha fazla bilgi, temel durum değerlendirmesi aşamasında toplanacak ve belgelenecektir.

Araç 1, değerleri ve öznitelikleri belirleme konusunda daha fazla bilgi vermekte ve **Araç 2**, etkileri belirleme konusunda rehberlik sağlamaktadır. Bu, öneriyi sunan tarafa eylemin devam edip edemeyeceği ve devam edecekse ÜED'yi korumak için hangi önlemlerin gerekebileceği konusunda erken bir gösterge sağlayacaktır. Maden, petrol ve gaz arama veya çıkarma işleri her durumda Dünya Mirası statüsüyle uyumsuzdur. Birçok endüstri lideri, Dünya Mirası Alanlarında maden, petrol veya gaz arama veya çıkarma yapmamak ve Dünya Mirası Alanları dışındaki faaliyetlerin ÜED'yi olumsuz etkilememesini sağlamak için bir 'yapmama taahhüdü'¹⁹ benimsemiştir.

UNESCO **Dünya Mirası Merkezi, Dünya Mirası Sözleşmesi'nin** Sekreteryası olarak, bir Taraf Devletten, örneğin önerilen veya devam eden bir eylemden haberdar edildikten sonra, Uygulama Rehberi'nin 172. veya 174. paragrafı doğrultusunda belirli bir proje veya eylem için bir etki değerlendirmesi sunmasını isteyebilir. Dünya Mirası Komitesi ayrıca bir Taraf Devletten, özellikle bir varlığın **korunmuşluk durumu** ve/veya Reaktif İzleme misyonunun sonuçları hakkında yazılmış bir raporu inceledikten sonra bir etki değerlendirmesi yapmasını isteyebilir. Komite bir etki değerlendirmesi talep ederse, Devletin, Komite tarafından gerekli görülen zaman diliminde bu değerlendirmeyi sağlama görevi vardır.

Belirsizlik durumunda, Taraf Devletler, bir Dünya Mirası alanının ÜED'sini olumsuz etkileyebilecek bir faaliyetin ilerlemesini önlemek için UNESCO Dünya Mirası Merkezi ile erken iletişime geçmelidir. Bu ayrıca, öneri sahibinin Dünya Mirası ile ilgili endişeleri daha iyi anlamasına ve etki değerlendirmesinin resmi ön değerlendirme adımlarına geçmeden önce ön teklifte uygun değişiklikler yapmasına yardımcı olabilir.

→ Ayrıca bkz. bölüm 3.3 ve 6.4.

18. Dünya Mirası Komitesi tarafından, Liste'ye kayıt sırasında veya daha sonraki herhangi bir sınır netleştirme veya değişikliklerden (genişletmeler dahil) sonra kabul edildiği şekliyle olmalıdır. Kartografik bilgiler ve ilişkili kararlar dahil olmak üzere tüm yasal bilgiler, UNESCO Dünya Mirası Merkezi'nin internet sitesinde kamuya açık şekilde mevcuttur.

19. 'No-go commitment'.

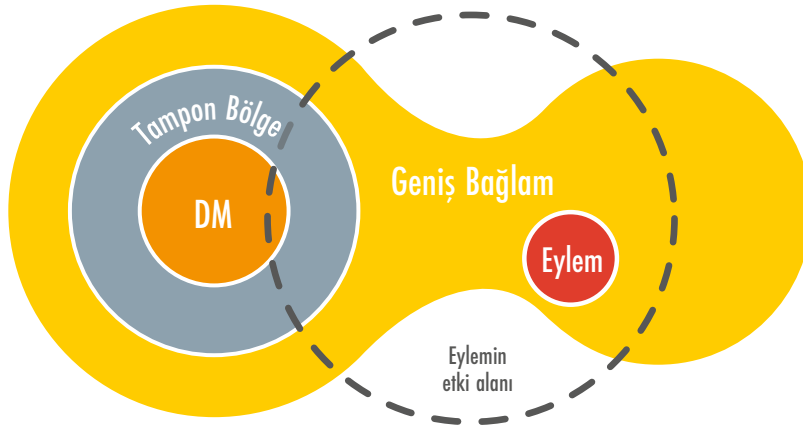
2. Kapsam belirleme: 1. Adımda ön değerlendirme raporunu hazırlamak için kullanılan süreç, değerlendirmenin kapsamına girdi sağlayacaktır: değerlendirmenin coğrafi sınırı (Şekil 5.1), analiz edilen konular ve olası alternatifler. Ekteki Tablo A1.1 bir kapsam belirleme kontrol listesi sunmaktadır. Hangi bilgilerin mevcut olduğu dikkate alınmalı ve temel bilgiler şu anda mevcut değilse, mevcut bilgi kaynaklarına dayanarak geçerli bir değerlendirmenin mümkün olup olmadığına karar verilmelidir. Değerlendirmenin kapsamı, Dünya Mirası alanının ÜED'sini tam olarak ele almak için standart durumlarda değerlendirilebilecek olanın çok ötesine geçebilir.

→ Ayrıca bkz. bölüm 6.5.

3. Temel durum değerlendirmesi: Miras alanlarının standart tanımına ek olarak, etki değerlendirme kapsamındaki **temel durum değerlendirmesi** Dünya Mirası alanının ÜED'sini, diğer miras/koruma değerlerini, niteliklerini, sınırını, tampon bölgesini ve **geniş bağlamını** ele almalıdır. ÜED ve öznelitliklerin tanımlanması ve dökümü, tüm yönetim eylemleri için temel oluşturmak üzere Dünya Mirası alanı için yönetim planlaması belgelerine dahil edilmelidir. Bunların kolayca bulunamaması durumunda, bu **Araç 1** kullanılarak yapılabilir.

Temel durum değerlendirmesi mevcut durumla ilgili olsa da ÜED'de ve varlığın **korunmuşluk durumunda** daha sonraki değişikliklerin ölçülebilmesi ve olası kırılmalıkların belirlenebilmesi için, Dünya Mirası alanının List'e'ye kaydedildiği zamandaki durumunu yeniden gözden geçirmek yararlı olabilir. Ayrıca, önerilen eylem olmadığında gelecekte meydana gelmesi olası değişiklikleri, örneğin planlanan diğer projeleri, oluşum sürecindeki planları ve ulusal veya bölgesel eğilimleri (örneğin hava kalitesinin iyileştirilmesi, trafiğin kötüleşmesi, iklim değişikliği) dikkate almak gerekecektir. Bu, daha az olası olan ancak Dünya Mirası alanı ve **ÜED'si** üzerinde önemli bir etkisi olabilecek değişikliklerin ve tehditlerin (örneğin sel, çatışma, nüfusun yerinden edilmesi, heyelanlar) tartışılmasını içerebilir. Gelecekte olabilecek potansiyel değişikliklerin tartışılması, **birleşik etkileri** belirlemek ve değerlendirmek, önerilen bir eylemin etkilerinin geçmişteki, şimdiki ve öngörülebilir gelecekteki diğer eylemlerle bağlantısı nedeniyle hangi noktalarda daha önemli olabileceğini göstermek açısından özellikle yararlıdır.

→ Ayrıca bkz. bölüm 6.6.

Şekil 5.2. Önerilen bir eylemin Dünya Mirası alanının öznelitliklerine ilişkin etki alanı. Önerilen bir eylem, bir Dünya Mirası alanı veya tampon bölgesi içinde yer almasa bile ÜED üzerinde bir etkiye sahip olabilir. Bu durumda yine de değerlendirilmesi gerekecektir. Ayrıca bir Dünya Mirası alanı ile tampon bölge ve geniş bağlam arasındaki karşılıklı bağımlılıkların farkında olmak da önemlidir.

4. Önerilen eylem ve alternatifler: **Önerilen eylem**, altyapı gibi ilişkili tüm çalışmalar dahil olmak üzere ayrıntılı olarak açıklanmalıdır. Gerekirse, eylemin potansiyel etkilerinin niteliğinin ve tam kapsamının anlaşılabilmesini sağlamak için daha fazla bilgi aranmalı veya ek belgeler hazırlanmalıdır – özellikle de eylemin ÜED'ye katkıda bulunan öznelilikleri nasıl etkileyebileceği konusunda. Önerilen eylemin **etki alanını** Dünya Mirası alanının özneliliklerine göre haritalamak çoğu zaman yararlı olacaktır (Şekil 5.1). Hem Dünya Mirasını koruyan hem de önerilen eylemin hedeflerine ulaşan en sürdürülebilir seçeneği belirlemek için önerilen eylem alternatifleri düşünülmelidir. Devam etmeme seçeneği her zaman gündemde tutulmalıdır. Alternatifler, önerilen eylemle aynı temelde değerlendirilmeli ve karşılaştırılmalıdır.

→ Ayrıca bkz. bölüm 6.3 ve 6.7.

5. Etkilerin belirlenmesi ve öngörülmesi: **Kapsam belirleme** çalışması aşaması, etki değerlendirmesinde dikkate alınması gereken etki aralığını belirler. **Araç 2**, bir eylemin bir Dünya Mirası alanının öznelilikleri üzerindeki etkilerinin nasıl belirlenebileceğini gösterir; belirlenen etkilerin her biri etki değerlendirmesinde daha ayrıntılı olarak araştırılmalıdır. Etki tanımlama ve öngörüsü sırasında, bir Dünya Mirası alanının tampon bölgesi ve **geniş bağlamıyla** nasıl bağlantılı olduğunun ve bu bağlamdan soyutlanarak değerlendirilemeyeceğinin farkında olmak önemlidir.

→ Ayrıca bkz. bölüm 6.8.

6. Etkilerin değerlendirilmesi: Dünya Mirası her zaman yüksek hassasiyete sahip bir çevre olarak düşünülmelidir. Dünya Mirası, bu alanların tüm küresel topluluk için Üstün Evrensel Değere sahip olduğu kabulüne dayanmaktadır. **ÜED**'nin uluslararası önemi ve paydaşların küresel olması, herhangi bir olası etkinin önemini değerlendirirken dikkate alınmalıdır. ÜED ve öznelilikleri üzerindeki etkiler, diğer miras etkilerinden ayrı olarak düşünülmelidir: örneğin, bir **eylemin** genel olarak miras/koruma değerleri üzerinde sınırlı etkisi olabilir, ancak ÜED üzerinde önemli bir etkisi olabilir veya tam tersi de olabilir. Etki düzeyini derecelendirmek veya sıralamak, özellikle daha az zararlı alternatiflerin olabileceği durumlarda faydalı olmaktadır. ÜED'nin yitirilmesi, hasar görmesi veya değiştirilmesi kabul edilemez, çünkü ÜED yeri doldurulamazdır. **Araç 3** bununla ilgili daha fazla bilgi içermektedir.

→ Ayrıca bkz. bölüm 6.9.

7. Sakınım ve iyileştirme: Bir Dünya Mirası alanının nitelikleri üzerindeki etkileri en aza indirmektense, bu etkileri önlemek her zaman tercih edilmelidir. **ÜED**'de herhangi bir kayıp veya hasar kabul edilemez; bu da etkilerin geri alınması, azaltılması (daha az şiddetli ancak hala kayda değer bir düzeye getirilmesi) veya telafi edilmesinin bir Dünya Mirası bağlamında uygun olmadığı anlamına gelir. Ancak, örneğin yasadışı faaliyetleri önlemek için devriye gezileri düzenlemek veya Dünya Mirası alanının görünümünü engelleyen bir unsuru kaldırarak ÜED yönetimini iyileştirmek mümkün olabilir.

Mevcut verilerin veya teknolojilerin, ÜED üzerindeki olası etkileri tahmin etmek için yetersiz olduğu durumlarda, **İhtiyatlılık İlkesi** uygulanmalıdır: Dünya Mirası niteliğindeki bir varlığın ÜED'sinin asla riske atılmamasını sağlayan alternatifler veya uygun sakınımlar belirlenmelidir. Bu, bilgi eksikliği nedeniyle önerilen eylem devam etmeme kararı almak anlamına gelebilir. Önerilen herhangi bir sakınım, önerilen eylemde planlama koşulları olarak işlev görebilecek ve gelecekteki bir uygulama stratejisine (örn. Çevresel ve Sosyal Yönetim Planı) entegre edilebilecek şekilde tasarlanmalıdır.

→ Ayrıca bkz. bölüm 6.3 ve 6.10.

8. Raporlama: Dünya Mirasının çeşitli unsurları etki değerlendirme raporuna dahil edilebilse de (ör. biyolojik çeşitlilik, peyzaj, miras), raporda önerilen eylemin Dünya Mirası ve **ÜED** üzerindeki potansiyel etkilerini ele alan ayrı bir bölüm olmalıdır. Bu bölüm şunları içermelidir:

- ÜED, öznitelikler ve diğer miras/koruma değerleri hakkında bilgi sunulmalı;
- Alternatifler sunulmalı, kaçınma ve sakınım önerilmeli, bunların ilgili makamlar tarafından nasıl i) onay koşulları oluşturacağı ve ii) gelecekteki bir uygulama stratejisine bağlanacağı gösterilmeli;
- Gerekirse, ÜED üzerinde önemli etkiler olması muhtemelse önerilen eylemin devam etmemesi tavsiye edilmelidir.

Etki değerlendirme raporunun teknik olmayan özeti, Dünya Mirası ile ilgili temel noktaları içermelidir.

→ Ayrıca bkz. bölüm 6.11.

9. Raporun incelenmesi: Etki değerlendirme raporu **hak sahiplerine**, diğer **paydaşlara** ve daha geniş kamuoyuna sunulmalıdır. Dünya Mirası Komitesi tarafından talep edilmesi veya eylemin Dünya Mirası alanının ÜED'sini etkileyebileceği durumlarda, etki değerlendirme raporu Dünya Mirası Merkezi'ne sunulacak ve Danışma Organları tarafından incelenecektir. ÜED üzerindeki potansiyel etkilerin tam olarak ele alınmadığı her durumda, Taraf Devletten değerlendirmeyi revize etmesi istenecektir.

→ Ayrıca bkz. bölüm 6.12.

10. Karar verme: Dünya Mirası Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülüklerinin bir parçası olarak, **Taraf Devletlerin** Dünya Mirası Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülükleri ışığında Dünya Mirası Alanları üzerinde potansiyel bir etkiye sahip olabilecek önerilen eylemler hakkında kararlar almaları beklenmektedir; etki değerlendirmesi bu kararlara bilgi sağlamaya yardımcı olmalıdır. Dünya Mirası bağlamında bir etki değerlendirmesi, bu istisnai yerleri koruma amacıyla, önerilen bir eylemin ÜED üzerindeki potansiyel etkilerinin karar alma sürecinde tam olarak dikkate alınmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla bağdaşmayan eylem önerileri onaylanmamalıdır. Bir eylemin Dünya Mirasının korunmasıyla genel olarak uyumlu olduğu düşünüldüğünde, ÜED'nin korunmasına özgü sakınımlar belirlenmelidir.

→ Ayrıca bkz. bölüm 6.13.

11. Takip: Önerilen bir eylem onaylanırsa, etki değerlendirmesinde belirlenen **sakınımlar** için açık bir uygulama ve izleme stratejisi olmalıdır. Küçük bir proje için (tek bir binada yapılan değişiklikler gibi) bu, yalnızca uygulama önerileri veya taahhütlerinin kabul edilmiş bir listesi olabilir. Daha karmaşık eylemler için sakınımlar, yüklenici ararken teklif sahibinin ihale belgelerine dahil edilecek bir **Çevresel ve Sosyal Yönetim Planı (ÇSYP)** taslağının temelini oluşturmalıdır. Önerilen eylemin etkileri ve sakınımların etkinliği de izlenmelidir. Dünya Mirası alanıyla bağlantılı **etkiler** ve sakınımlar hakkındaki bilgiler, doğal ve kültürel mirastan sorumlu yetkili makamlar ve Dünya Mirası alanı yönetim ekibi tarafından takip edilmelidir. Ulusal Odak Noktasının, ayrıca bu konuda Dünya Mirası Komitesi Kararlarının ve Danışma Organlarının Tavsiyelerinin uygulanmasını takip etmesi beklenmektedir.

→ Ayrıca bkz. bölüm 6.14.

6. ÜSTÜN EVRENSEL DEĞER ÜZERİNDEKİ ETKİLERE İLİŞKİN BAĞIMSIZ DEĞERLENDİRME

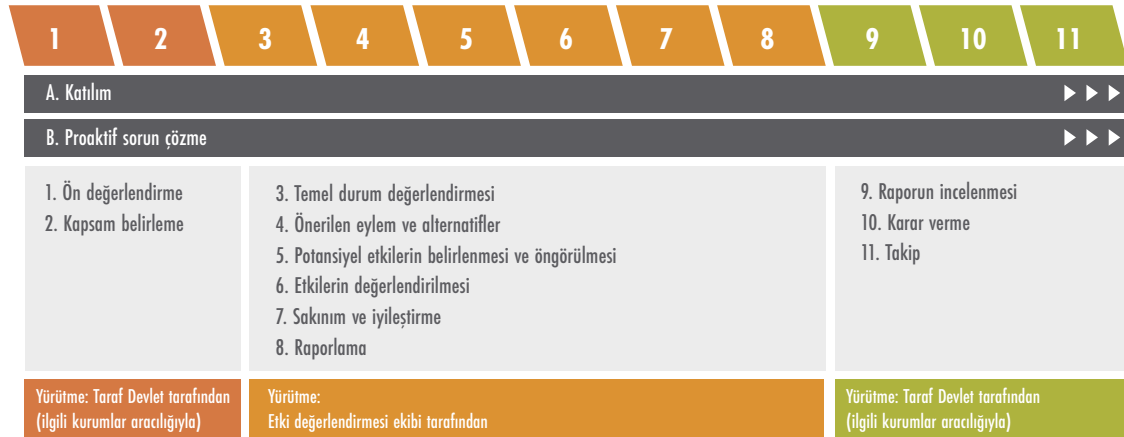
6.1 BAĞIMSIZ ETKİ DEĞERLENDİRMESİ NEDİR?

Bu bölüm, Dünya Mirası üzerinde etkisi olabilecek bir **eylem önerisine** ilişkin bağımsız bir etki değerlendirmesinin yürütülme sürecini açıklar. ÜED ve diğer miras/koruma değerlerine yönelik bu bağımsız etki değerlendirmesi, bu Kılavuz'da **Miras Etki Değerlendirmesi** olarak anılmaktadır. Bu tür bir değerlendirme, mevcut bir etki değerlendirmesi sistemi olmadığında ya da önerilen eylem mevcut mevzuat kapsamında etki değerlendirmesi gerektirmediğinde uygun olabilir. Resmi bir etki değerlendirmesi gerektirmeyebilecek, ancak yine de Dünya Mirası üzerinde önemli bir etki yaratabilecek eylem önerilerine örnek olarak; bir yolun genişletilmesi, bir ziyaretçi merkezinin inşa edilmesi, Dünya Mirası alanının yukarıdaki bir alanda zeminin geçirimsiz hale getirilmesi veya bir **Dünya Mirası alanının tampon bölgesinde** kademeli olarak olumsuz değişimlere yol açan birden fazla küçük projenin gerçekleştirilmesi verilebilir.

Bu Kılavuz, etki değerlendirmesiyle ilgili diğer rehberlerle birlikte okunmalıdır.²⁰ Miras Etki Değerlendirmesi, 5. Bölümde gösterildiği gibi, diğer değerlendirme türleriyle birlikte var olabilir ya da onların içine entegre edilebilir.

Etki değerlendirmesi, önerilen bir eylemin geliştirilmesinin erken aşamasında başlamalı ve bu eylemin tüm planlama sürecine bilgi sağlamalıdır. Bu bölüm, Şekil 6.1'de gösterildiği şekilde Miras Etki Değerlendirmesi sürecindeki farklı adımları ele almaktadır. (Adımların ve destekleyici yönlendirici soruların listesi için bkz. Tablo 4.1.) Etki değerlendirmesi doğrusal bir süreç gibi görünse de birçok adımın sonuçları önceki adımların çıkarımlarını **tekrarlamalı** bir biçimde etkileyebilir. Buna ek olarak, **hak sahiplerinin** ve diğer **paydaşların** katılımı sürecin tümünde dikkate alınmalıdır; tıpkı alternatiflerin ve **sakınım** önlemlerinin değerlendirilmesini de içeren proaktif sorun çözme yoluyla ÜED üzerindeki olumsuz etkilerden kaçınmanın en iyi yollarının dikkate alınması gerektiği gibi.

Önerilen bir eylemin potansiyel etkilerinin değerlendirilme süreci

Şekil 6.1. Dünya Mirası için uygulanan bir etki değerlendirmesi süreci.

20. Örneğin bkz., <https://iaia.org/resource-library/>.

6.2 KATILIM: HAK SAHİPLERİ, YEREL TOPLULUKLAR VE DİĞER PAYDAŞLAR NASIL DAHİL EDİLMELİDİR?

Dünya Mirası Komitesi, yerli halkların, geleneksel ve yerel toplulukların Dünya Mirası ile ilgili karar alma süreçlerine dahil edilmesinin kritik önemde olduğunu kabul etmektedir. Komitenin Stratejik Hedeflerinden biri, “**Dünya Mirası Sözleşmesi**”nin uygulanmasında toplulukların rolünü güçlendirmek”tir. Ulusal mevzuat ve uluslararası finans kuruluşları da genellikle şeffaf etki değerlendirme süreçleri ve proje planlamasında kamunun katılımını zorunlu kılmaktadır; bunlar asgari bir gereklilik olarak kabul edilmelidir ve paydaşların daha kapsamlı biçimde katılımı çoğu zaman faydalı olacaktır. Bu konu, etki değerlendirmesi sürecinin başında ele alınmaktadır, çünkü uygun olduğu ölçüde her adımda sürece entegre edilmelidir.

6.2.1 HAK SAHİPLERİNİN VE DİĞER PAYDAŞLARIN BELİRLENMESİ

Etki değerlendirmesinde **hak sahiplerinin**, yerel toplulukların ve diğer **paydaşların** (bkz. Kutu 6.1) katılımı sürecin erken aşamasında başlamalı ve süreç boyunca devam etmelidir. Sürecin başında, farklı grupların kimler olduğu, bunların Dünya Mirası alanı ve **önerilen eylem** ile nasıl ilişkilendikleri, hakları ve endişeleri ile karar alma süreçlerindeki rollerini belirleyen bir takvim hazırlanmalıdır. Bu, grupların nasıl ve ne zaman katılmaları ve danışılmaları gerektiğinin belirlenmesine yardımcı olacaktır. Aynı zamanda, cinsiyet, yaş, etnisite ve diğer ilgili boyutlarda denge sağlamalı; dengeli katılımı sınırlayabilecek **etkenleri** tanımalı ve katılım yaklaşımlarını buna göre uyarlamalıdır.

Kutu 6.1. Etki değerlendirmesinde hak sahipleri ve diğer paydaşlar

Dünya Mirası bağlamında:

- **Hak sahipleri**, miras alanı üzerinde yasal veya örfi haklara sahip olanlardır.
- **Yerli halklar**, kendine özgü kültürlerin ve insanlarla çevre arasındaki ilişkilene biçimlerinin mirasçıları ve uygulayıcılarıdır. Yaşadıkları egemen toplumların özelliklerinden farklı sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi niteliklerini korumuşlardır. Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Haklarına Dair Bildirge, yerli halkların, topraklarını, bölgelerini ve diğer kaynaklarını etkileyen herhangi bir projenin onaylanmasından önce, özgür, önceden ve bilgilendirilmiş rıza hakkına sahip olduğunu belirtir.
- **Yerel topluluklar**, miras alanıyla doğrudan bağı olan insan topluluklarıdır. Bu gruplar, yerli veya geleneksel topluluklardan, miras alanında yaşayan ya da çalışan yerel insan topluluklarına ya da bu alanla bir bağ kurmuş gruplara kadar çeşitlilik gösterebilir. Bu bağ, somut olabileceği gibi soyut ya da manevi de olabilir ve genellikle zaman içinde sürmüştür.
- **Doğal ve kültürel mirastan sorumlu yetkili makamlar**, bu mirasın korunmasından sorumlu olan ve bu alanda uzmanlığa sahip kamu kurumlarıdır.
- **Diğer ilgili makamlar**, yerel veya bölgesel yetkilileri ve başka ülkelerin makamlarını da içerebilir.
- **Diğer paydaşlar** (bireyler, topluluklar, kuruluşlar, vb.) miras kaynakları üzerinde doğrudan ya da dolaylı çıkar ve kaygılara sahip olabilir, ancak bunlar üzerinde yasal veya toplumsal olarak tanınan bir hakka sahip olmayabilirler; ya da önerilen projeden etkilenebilir ve onunla ilgileniyor olabilirler. Paydaşlar, sivil toplum kuruluşları dahil olmak üzere çeşitli kuruluşlar tarafından temsil edilebilir. Etki değerlendirmesi durumunda, önerilen eylemle ilgilenen veya ondan etkilenen başka paydaşlar da olacaktır.

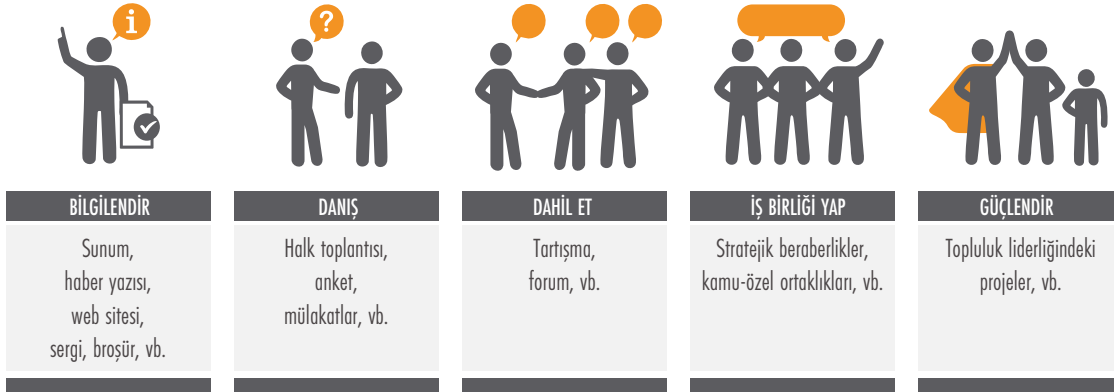
Hak sahipleri, **doğal ve kültürel mirastan sorumlu yetkili makamlar** ve bazı kilit paydaşlar, değerlendirme süreci boyunca diğerlerinden daha büyük bir rol oynayacaklardır ve sürece erken katılımlarının sağlanabilmesi için bu kişilerle doğrudan iletişime geçilmelidir. Hak sahiplerinin, önerilen eylemin nasıl yürütüleceğini veya yürütülüp yürütülemeyeceğini etkileyebilecek hakları olabilir. Yerli halkların, özgür, önceden ve bilgilendirilmiş rıza verme hakkı vardır; bu hak özellikle Dünya Mirası prosedürleri için geçerlidir ve diğer paydaşlar açısından da dikkate alınmalıdır.²¹ Doğal ve kültürel mirastan sorumlu yetkili makamlardan yasalar uyarınca resmi görüş istenmesi gerekebilir.

6.2.2 HAK SAHİPLERİNİN VE DİĞER PAYDAŞLARIN SÜRECE DAHİL EDİLMESİ

Önerilen eylem ve bunun etkileriyle ilgili bilgiler, bu gruplarla tümüyle açık şekilde ve zamanında paylaşılmalı; bu gruplara **miras/koruma değerlerinin** anlaşılmasına katkı sağlama, konuları gündeme getirme, alternatifleri anlamlı biçimde tartışma ve olası etkileri azaltmaya yönelik önlemler teklif etme fırsatı tanınmalıdır. Katılımın niteliği, kapsamı ve sıklığı; önerilen eylemin niteliği ve ölçeği, potansiyel riskleri, etkileri ve dahil edilen grubun özellikleriyle orantılı olmalıdır.

Katılım teknikleri arasında, temel durum veri setlerini belirlemek ve alternatifleri tanımlayıp değerlendirmek üzere atölye çalışmaları yürütmek; yerel sakinleri bir karar alma kuruluna dahil etmek; ya da en azından, önerilen eylem ve etkileri hakkında bilgi sağlayıp konuya açıklık getirmek ve görüş bildirme imkanı tanımak yer alır.²² Toplulukları güçlendiren ve çift yönlü iletişimi teşvik eden daha “etkin” teknikler, yalnızca önerilen eylem hakkında bilgi sunan daha “pasif” tekniklere kıyasla genellikle tercih edilebilir olmakla birlikte; atölye çalışmaları veya danışma gruplarının nasıl oluşturulduğu gibi **etkenler** de dikkatle değerlendirilmelidir. **Hak sahipleri**, yerel topluluklar ve diğer **paydaşlar**la iletişimin, ilgili toplulukların dillerinde ve kültürel açıdan uygun yöntemlerle yürütülmesi önemlidir.

KATILIM YÖNTEMLERİ

Şekil 6.2. Hak sahipleri, yerel topluluklar ve diğer paydaşlar için katılım yöntemleri. Bir etki değerlendirmesi sürecine katılım çeşitli biçimlerde gerçekleştirilebilir. Farklı kişi ve gruplar için farklı yaklaşımlar gerekebilir; ancak insanlara daha etkin bir rol tanıyan teknikler, yalnızca bilgi sağlayan pasif tekniklere oranla genellikle daha fazla tercih edilir.

21. Özgür, önceden ve bilgilendirilmiş rıza (ÖÖBR) ilkesi, aynı zamanda Dünya Mirası Geçici Listelerinin Hazırlanması ve Gözden Geçirilmesine İlişkin Rehber içinde de yer almaktadır (<https://whc.unesco.org/document/184566>) ve Uluslararası Yerli Halklar Dünya Mirası Forumu tarafından da desteklenmektedir.

22. Kamusal katılım ilişkili daha fazla bilgi kaynağı arasında; André vd. (2006), IAPP (t.y.), IDB (2019), IFC (2007) ve UNECE (2015) yer almaktadır.

Nihai etki değerlendirmesi raporunda (Bölüm 6.11) aşağıdakileri içeren bir ek bulunmalıdır:

- Kimlere ve neden danışıldığını gösteren listeler
- Kullanılan katılım tekniklerine dair açıklamalar
- Danışılanların yanıtlarının özetleri ve bu yanıtlara karşılık olarak yapılan değişikliklere dair açıklamalar
- Uygulanabilir olduğu durumlarda, neden herhangi bir değişiklik yapılmadığına dair açıklamalar

6.3 PROAKTİF SORUN ÇÖZME

Etki değerlendirmesi, **önerilen eylem** hakkında yaratıcı biçimde düşünmek ve potansiyel olarak sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmak için bir fırsat sunar.

şekil 6.3'te gösterildiği gibi, bu süreç; daha geniş kapsamlı alternatiflerin ve daha özel **sakinim** önlemlerinin tanımlanmasını içerir ve şunları amaçlar:

- Dünya Mirası açısından artık herhangi bir endişe kalmayacak şekilde, olumsuz etkilerden tamamen kaçınmak veya bunları en aza indirmek
- Olumlu etkiler sağlamak veya var olanları güçlendirmek

Bir Dünya Mirası varlığının **Üstün Evrensel Değeri** üzerindeki olumsuz etkilerden her zaman tamamen kaçınılmalıdır; çünkü bir **Dünya Mirası alanının** ÜED'si yerine konamaz ve ÜED'ye verilen zarar kabul edilemez. Bu, etki değerlendirmesi sürecinin belirli bir adımıyla sınırlı olmamalıdır; Dünya Mirası ve sürdürülebilirlik açısından en iyi sonucun elde edilmesi için, değerlendirme süreci boyunca sorun çözme yaklaşımı benimsenebilir. Alternatifler 6.7. bölümünde, etki sakinimi ise 6.9. ve 6.10. bölümlerinde daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

şekil 6.3. Alternatifler ve sakinim önlemleri dikkate alınırken izlenecek en iyi yöntem. ÜED üzerindeki olumsuz etkiler, süreç boyunca alternatifler ve sakinim önlemleri dikkate alınarak önenebilir. Ayrıca, en iyi uygulama; diğer etkilerin en aza indirilmesini ve olumlu etkilerin artırılması amacıyla tasarının iyileştirilmesini de içerir.

6.4 ÖN DEĞERLENDİRME: BİR ETKİ DEĞERLENDİRMESİ GEREKLİ Mİ?

Etki değerlendirmesi sürecindeki ilk adım, bir değerlendirmenin gerekip gerekmediğine karar vermektir. Bu işlem “**ön değerlendirme**” olarak adlandırılır ve bir ön değerlendirme kararı ile sonuçlanır. Herhangi bir eylem önerisi, bir Dünya Mirası alanının **Üstün Evrensel Değerini** ve **diğer miras/koruma değerlerini** etkileme ihtimali olup olmadığını anlamak amacıyla mümkün olan en erken aşamada incelenmelidir. Ön değerlendirme süreci, **önerilen eylemin** potansiyel olarak olumsuz etkiler yaratabileceğini gösteriyorsa, bir etki değerlendirmesi gereklidir ve öneren, bu etkilerden kaçınmak veya etkileri en aza indirmek üzere önerilen eylemi gözden geçirmesi ve gerekiyorsa revize etmesi yönünde teşvik edilmelidir.

Ön değerlendirme eylem önerisinin türü, büyüklüğü ve nitelikleri; etkilenebilecek **çevrenin** hassasiyeti ve olası etkilerin türleri gibi unsurların dikkate alınmasını içerir (bkz. şekil 6.4). Etki değerlendirmesi yalnızca büyük kalkınma projeleri ya da bir Dünya Mirası alanının yakınında önerilen eylemler için gerekli değildir. **Dünya Mirası Alanları** uluslararası öneme sahip olduğundan, bir varlığın Üstün Evrensel Değeri üzerinde etkisi olabilecek herhangi bir önerilen eylem için, büyüklüğü veya konumuna bakılmaksızın – varlığın sınırları içinde, **tampon bölgesinde** veya **geniş bağlamında** – bir etki değerlendirmesi yapılması gereklidir (bkz. Bölüm 3.2). Her biri tek başına etki değerlendirmesi gerektirmeyen bir dizi küçük **eylem önerisi** bir Dünya Mirası alanı üzerindeki dolaylı ve birleşik etkileri açısından kontrol edilmelidir.

Ön değerlendirme analizi, önerilen eylemin Üstün Evrensel Değeri destekleyen **değerler** ve **öznitelikler** üzerinde etkisi olup olmayacağını dikkate almalıdır (bkz. Bölüm 3.2). Bu nedenle bir Dünya Mirası alanını anlamaya, değerlerini ve özniteliklerini belirlemek üzere **Üstün Evrensel Değer Beyannamesi (ÜEDB)**'nin analiz edilmesiyle başlanmalıdır. Araç 1, bir ÜEDB'ye dayanarak değerlerin ve özniteliklerin belirlenmesine yönelik yapılandırılmış bir yaklaşım sunar.

Şekil 6.4. Ön değerlendirmede dikkate alınması gereken etkenler. Üstün Evrensel Değer üzerindeki potansiyel etkiler açık seçik bir değerlendirme gerektirir.

Ön değerlendirme aşaması herhangi bir etki değerlendirmesinin gerekli olmadığını gösterdiğinde, **öneri sahibi** mevcut bilgilere dayanarak aşağıdakileri belgeleyen bir **ön değerlendirme** raporu hazırlamalıdır:

1. Dünya Mirası alanının adı ve sınırını, tampon bölgesini ve (uygun olduğu durumlarda) geniş bağlamını gösteren bir harita
2. Dünya Mirası alanının Üstün Evrensel Değer Beyanı
3. Dünya Mirası alanının sahip olduğu değerler
4. Her değeri destekleyen öznitelikler
5. Her öznitelik için: önerilen eylemin bu öznitelik üzerinde önemli bir etkisi olup olmayacağı. Bu konuda belirsizlik varsa, ihtiyatlı bir yaklaşım benimsenmelidir.

Dünya Mirası Komitesi, iki faaliyetin Dünya Mirası statüsüyle hiçbir zaman uyumlu sayılmayacağına karar vermiştir: madencilik ve hammadde çıkarma faaliyetleri²³ ile büyük göletli baraj inşaatları²⁴ Uluslararası Madencilik ve Metaller Konseyi, Dünya Mirası varlıklarında petrol, gaz veya maden arama ya da çıkarma faaliyetinde bulunmama yönünde bir "Yapmama Taahhüdü" yayımlamış; ayrıca, Dünya Mirası Alanlarının bitişiğindeki faaliyetlerin Üstün Evrensel Değer ile uyumsuz olmamasını sağlama taahhüdünde bulunmuştur. Uluslararası Hidroelektrik Derneği de benzer şekilde, Dünya Mirası Alanlarına yönelik bir "Yapmama Taahhüdü" ve bir "Özen Yükümlülüğü Taahhüdü"²⁵ vermiştir. Bu taahhüde, madencilik, petrol ve gaz, sigorta ve bankacılık sektörlerinden önde gelen küresel şirketler katılmıştır. Bu nedenle, bu türdeki eylem önerilerinin uygulanmaması yönünde bir tavsiye ön değerlendirme aşamasında yapılabilir. Buna ek olarak, aynı nehir havzası içinde bulunan Dünya Mirası Alanlarını etkileyebilecek herhangi bir baraj önerisi için, Üstün Evrensel Değer üzerindeki etkilerden kaçınılabilmesi amacıyla mutlaka bir değerlendirme yapılmalıdır.

23. <https://whc.unesco.org/en/extractive-industries/>

24. <https://whc.unesco.org/en/decisions/6817>

25. 'Duty of Care Commitment'. <https://whc.unesco.org/en/news/2335>

Dünya Mirası Komitesi, örneğin, Uygulama Rehberi'nin **172. veya 174. paragrafı** uyarınca UNESCO Dünya Mirası Merkezi aracılığıyla önerilen ya da devam etmekte olan bir eyleme ilişkin bildirim aldıktan sonra bir etki değerlendirmesi talep edebilir. Komite bir etki değerlendirmesi talep ederse bu durum ilgili Taraf Devletin sorumluluğuna girer. **Taraf Devletler** bir Dünya Mirası alanının Üstün Evrensel Değerini etkileyebilecek herhangi bir eylem önerisini UNESCO Dünya Mirası Merkezi'ne bildirmek amacıyla, Uygulama Rehberi'nin 172. paragrafı uyarınca, ön değerlendirme sürecini proaktif bir fırsat olarak kullanabilir (bkz. Bölüm 3.3). Bu bağlamda **Ulusal Odak Noktasının**, Dünya Mirası Komitesi Kararlarının ve **Danışma Organlarının** Tavsiyelerinin uygulanmasını takip etmesi de beklenir.

6.5 KAPSAM BELİRLEME ÇALIŞMASI: DEĞERLENDİRİLECEK OLAN NEDİR?

Bir **etki değerlendirmesinin** gerekli olduğu belirlendikten sonra (bkz. Bölüm 6.4), ilk adım **işin kapsamını** belirlemektir. Bu aşama, etki değerlendirmesinin neleri içermesi gerektiğini ve beklenen çıktıları ayrıntılı olarak tanımlar. Kapsam belirleme çalışması, **hak sahipleri**, yerel topluluklar ve kilit **paydaşlara** danışılarak hazırlanmalıdır (bkz. Bölüm 6.2). **Kapsam belirleme** aşaması iyi yürütülürse, sonraki etki değerlendirmesi süreci için güçlü bir temel oluşturabilir; bu da zaman ve maliyet tasarrufu sağlar ve etki değerlendirmesinin kilit konular üzerinde etkili şekilde odaklanmasını temin eder. Kapsam belirleme belgesi, daha sonraki bir aşamada etki değerlendirmesinin ve nihai raporun kalitesini gözden geçirmek için de kullanılabilir.

Kapsam belirleme, bir etki değerlendirmesiyle ilgili tüm konulara ön bir bakış sağlar. Bu Kılavuz'un sonraki bölümleriyle tekrarları önlemek amacıyla, bu bölüm yalnızca tam olarak ele alınması gereken alanlar için genel bir çerçeve sunar.

Dünya Mirası bağlamında kapsam şunları içermelidir:

- Toplanması gereken önemli **veriler** ve özellikle de tamamlanması gereken veri eksiklikleri.
- Beklenen önemli **etkiler** (bkz. Bölüm 6.7–8). Bu, Dünya Mirası alanı, varsa tampon bölgesi ve geniş bağlamına ilişkin bilgilerin, önerilen eyleme ilişkin verilerle birleştirilmesi yoluyla yapılabilir. Genel olarak miras ele alınmalı ve ayrıca Üstün Evrensel Değeri ve diğer miras/koruma değerlerini ileten öznitelikler de dahil edilmelidir (bkz. Bölüm 6.6). Bir projenin farklı aşamalarında (örneğin inşaat, işletme, devreden çıkarma) farklı etkiler ortaya çıkabilir. Üstün Evrensel Değere ait öznitelikler ile **çevresel bileşenler** arasındaki ilişkiler de tanımlanmalı ve açıklanmalıdır; bu, doğrudan ve dolaylı etkiler arasındaki bağlantıların dikkate alınmasını mümkün kılar. Etki değerlendirmesi ilerledikçe kapsama yeni unsurlar eklenebilir veya bazıları çıkarılabilir.
- Etki değerlendirmesinin **coğrafi alanı**. Bu, Dünya Mirası alanını, varsa tampon bölgesini ve muhtemelen geniş bağlamı içerecektir. ÜED'nin özniteliklerinin, önerilen eylemin etki alanını gösteren haritayla aynı harita üzerine yerleştirilmesi faydalı olabilir. Bu, etki değerlendirmesinin odaklanacağı coğrafi alanın tanımlanmasını sağlar.
- Etki değerlendirmesinin dikkate alacağı **zaman dilimi**. Bu, örneğin yaban hayatı göçleri gibi ilgili çevresel döngülere veya tarımsal uygulamalar ya da ritüeller gibi mevsimsel kültürel etkinliklere dayandırılabilir.
- Önerilen eyleme ilişkin **alternatiflerin** ilk belirlemesi (bkz. Bölüm 6.3). Amaç, ÜED ve diğer miras/koruma değerlerini korurken önerilen eylemin hedeflerine ulaşmak için çevresel açıdan en uygun seçeneği ortaya koymaktır. Önerilen eyleme devam etmeme seçeneği ("proje yok") her zaman dikkate alınmalıdır.

Ortaya çıkan **kapsam belirleme raporu** (bkz. Tablo 6.1), tam etki değerlendirmesi için **Hizmet Alım Şartnamesini** belirler. Bu rapor, **önerilen eylemin** niteliğiyle orantılı olmalıdır: küçük bir proje yalnızca ilgili bilgilerin yer aldığı kısa bir şablonun doldurulmasını gerektirebilirken, büyük bir altyapı projesi veya kapsamlı bir gelişim planı ayrıntılı ve kapsamlı bir raporu hak eder.

Kapsam belirleme süreci sırasında, önerilen bir eylemin Dünya Mirası alanıyla uyumsuz olduğu ya da Üstün Evrensel Değer üzerinde önemli bir olumsuz etkisinin olmayacağı açık hale gelebilir. Bu tür durumlarda, kapsam belgesi bu sonucun gerekçesini açık biçimde ortaya koymalı, böylece ilgili yetkililer, başka bir değerlendirmeye gerek kalmaksızın karar alabilmelidir. Kapsam belirleme sürecinin sonuçları, özellikle ek bir değerlendirme yapılmasına gerek olmadığı kanıtlanabildiği durumlarda, UNESCO **Dünya Mirası Merkezi** ile paylaşılmalıdır.

Tablo 6.1 Kapsam belirleme raporu için önerilen içerik

Dünya Mirası varlığı, değerleri ve öznitelikleri → Bölüm 6.6	• Üstün Evrensel Değer Beyanı (çoğu durumda çevrimiçi olarak mevcuttur) • Üstün Evrensel Değeri ileten somut ve somut olmayan özniteliklerin ön belirlenmesi • Dünya Mirası alanının, özellikle aşağıdaki özelliklere sahip olan, ulusal ya da yerel ölçekteki diğer miras/koruma değerlerinin özeti: • Üstün Evrensel Değer ile güçlü karşılıklı bağıntıları olan • Önerilen eylemden etkilenebilecek olan • Dünya Mirası alanının yönetimi ve korunması açısından vazgeçilmez olan • Değerlendirmeye bilgi sağlamak için gerekli olup, mevcut olmayan bilgilere ilişkin alanlar
Politika bağlamı → Bölüm 6.6	• Mirasla ilgili yasal düzenlemeler, politikalar, karar alma prosedürleri ve standartlar • Önerilen eylemin mevcut yasal düzenlemeler, yönetim düzenlemeleri ve Dünya Mirası alanı için geçerli olan yönetim sistemiyle tutarlılığı
Önerilen eylem → Bölüm 6.7 ve Bölüm 6.3	• Önerilen eylemin, konumunu ve kapladığı alanı gösteren bir harita da dahil olmak üzere, mevcut bilgilere dayalı açıklaması • Önerilen eyleme yönelik gerekçelendirilmiş ihtiyaç. Önerilen eylem türü Dünya Mirası Komitesi tarafından uyumsuz olarak kabul ediliyorsa (örneğin madencilik ve hammadde çıkarma faaliyetleri ile büyük göletlere sahip barajların inşası), bu açıkça belirtilmelidir • Önerilen eyleme alternatif oluşturabilecek ilk seçeneklerin belirlenmesi, önerilen eyleme devam etmeme seçeneği ("proje yok" seçeneği) dahil olmak üzere
Temel durum → Bölüm 6.6 ve Bölüm 6.7	• Dünya Mirası alanı, tampon bölgesi ve geniş çevresi • Somut özniteliklerin bulunduğu belirli konumlar • Somut olmayan özniteliklerin yer aldığı belirli konumlar (varlığın fiziksel unsurlarında yansıma bulan faaliyetler veya süreçler söz konusu olduğunda) • Kilit hak sahipleri, yerel topluluklar veya paydaşlarla olan ilişkiler (nerede yaşadıkları, çalıştıkları, hareket ettikleri, kullanım biçimleri, vb.)
Olası etkilerin tanımlanması → Bölüm 6.8	• Önerilen eylemin Dünya Mirası öznitelikleri üzerindeki potansiyel etkileri • Şu unsurları etkileyebilecek potansiyel sosyal konular: i) bir varlığın Üstün Evrensel Değeri ii) miras alanıyla ilişkili hak sahipleri, yerel topluluklar ve paydaşlar • Etki değerlendirmesi kapsamında dikkate alınması gereken alan, yani önerilen eylemden etkilenebilecek alan; bu, Dünya Mirası alanı ve tampon bölgesinin ötesine geçebilir, daha geniş çevreyi veya daha da ötesini içerebilir • Etkilerin ortaya çıkabileceği zaman aralığı; inşaat, işletme, vb. aşamalara ayrılarak
Yöntem	• Önerilen etki değerlendirmesi yöntemi (bu Kılavuz temel alınabilir). Yaklaşım; varlığın türüne, Üstün Evrensel Değerine ve diğer miras/koruma değerlerine, önerilen eyleme, potansiyel etkilerine ve etkilenebilecek özniteliklere göre uyarlanmalıdır • Uzman katkısına ihtiyaç duyulacak alanlar da dahil olmak üzere etki değerlendirmesini gerçekleştirecek ekipten beklenen beceri ve yetkinlikler
Hak sahipleri ve paydaşlar → Bölüm 6.2	• Etki değerlendirme sürecine dahil edilmesi gereken hak sahipleri, yerel topluluklar ve paydaşların ön tanımlanması (bu sürecin devam eden bir süreç olduğunun açıkça belirtilmesi gerekir) • Belirli hak sahiplerinin ya da paydaşların tam katılımını mümkün kılmak için gerekli özel koşullar
Zaman çizelgesi	• Dünya Mirası Sözleşmesi süreçleri için yeterli zaman tanıyarak (en az iki yıl), raporlama ve istişare için son tarihler de dahil olmak üzere tüm etki değerlendirme süreci için bir takvim

6.6 TEMEL DURUM DEĞERLENDİRMESİ

Dünya Mirası alanının mevcut durumu, **Üstün Evrensel Değeri** ve **öznitelikleri**, Dünya Mirası alanının **önerilen eylemle** ve bu eylem olmadan geleceğini karşılaştıran sonraki **etki değerlendirme** aşamalarında (Bölüm 6.8) bir temel olarak kullanılır. Mevcut durum, **mirasın** korunmasını sağlamak amacıyla proje inşaatı sırasında ve sonrasında durumu izlemek için bir referans noktası olarak da kullanılabilir.

6.6.1 GEÇMİŞ, BUGÜN VE OLASI GELECEĞE İLİŞKİN TEMEL DURUMUN TANIMLANMASI

Kapsam belirleme aşamaları, **temel durum değerlendirmesi** için gerekli olan bilgi türünü ve miktarını belirlemiş olmalıdır. Temel durum hem Dünya Mirası alanında hem de onun tampon bölgesinde ve daha **geniş bağlamda**, Üstün Evrensel Değerin ve diğer miras/koruma değerlerinin ve bunları ifade eden **özniteliklerin** mevcut durumunu tanımlamalıdır. Bu analiz, sıradan bir miras değerlendirmesinden çok daha geniş ölçekte olabilir: Örneğin, Üstün Evrensel Değeri destekleyen öznitelikler olmaları durumunda, hayvanların göç yollarının, yerel jeolojinin veya kültürel uygulamaların tanımlanmasını içerebilir. Temel durum ayrıca Dünya Mirası alanının **diğer miras/koruma değerlerini** de tanımlamalıdır: çalışma alanındaki ilgili uluslararası, ulusal ve yerel düzeydeki tescillemeler, bu tescillemelerin neden yapıldığı ve bunların hassasiyetleri gibi. Kutu 6.2, temel duruma ilişkin olası bilgi kaynaklarını listelemektedir.

Kutu 6.2. Temel duruma ilişkin olası bilgi kaynakları

- Adaylık dosyası ve kabul edilen Üstün Evrensel Değer Beyanı da dahil olmak üzere Dünya Mirası alanının listeye alınmasıyla ilgili diğer belgeler
- Hak sahipleri, yerel topluluklar ve diğer paydaşlarla yürütülen katılım faaliyetleri
- Masa başı çalışmaları
- Kültürel haritalama
- Etnografik çalışmalar
- Alan ziyaretleri
- Yapı belgeleme çalışmaları
- Kentsel mirası haritalama çalışmaları
- Sosyo-ekonomik çalışmalar
- Ziyaretçi anketleri/çalışmaları
- Ulaşım değerlendirmesi
- Peyzaj karakterizasyon çalışmaları
- Jeolojik incelemeler
- Ekolojik/biyçeşitlilik araştırmaları
- Su altı araştırmaları
- Ekosistem hizmetlerinin ölçümü
- Ortamın temel gürültü verisinin ölçümü
- Toprak kalitesi değerlendirmeleri
- Kirlenmiş arazi araştırmaları
- Hava kalitesi değerlendirmeleri
- Kirlilik izleme çalışmaları
- Doğal afetlerden sonra iyileşme çabalarına ait değerlendirme raporları

Ayrıca, Dünya Mirası alanının listeye alındığı zamanki durumuna geri dönmek de faydalı olacaktır: bu, varlığın Üstün Evrensel Değeri, öznelikleri ve **korunma durumu** için bir temel durum tanımlanmasına olanak tanır. Listeye alındıktan sonra meydana gelen değişiklikler ve bunun sonucunda ortaya çıkan hassasiyetler böylece belirlenebilir.

Önerilen eylem olmaksızın gelecekte meydana gelmesi muhtemel değişikliklerin de örneğin, diğer planlanmış projeler, ortaya çıkmakta olan planlar ve ulusal ya da bölgesel eğilimlerin (örneğin hava kalitesinde iyileşme, trafik yoğunluğunda kötüleşme, iklim değişikliği) dikkate alınması gerekecektir. Bu kapsamda, sel, çatışma, nüfusun yerinden edilmesi, heyelan ya da yeniden inşa gibi, gerçekleşme olasılığı daha düşük ancak Dünya Mirası alanı ve onun Üstün Evrensel Değeri üzerinde önemli etki yaratabilecek değişiklikler ve tehditler de ele alınabilir. Gelecekteki muhtemel ve olası değişikliklerin bu analizi, özellikle **birleşik etkilerin** tanımlanması ve değerlendirilmesi açısından faydalıdır (bkz. Bölüm 6.9); bu sayede, önerilen eylemin etkilerinin, geçmişteki, şimdiki ve öngörülebilir gelecekteki diğer eylemlerle birleştiğinde daha önemli hale gelebileceği durumlar gösterilebilir.

6.6.2 EK ÇALIŞMALARIN YÜRÜTÜLMESİ

Mevcut bilgiler toplandıktan ve analiz edildikten sonra, verilerdeki eksikliklerin giderilmesi gerekecektir. Yeni temel durum çalışmaları yürütülmesi gerekebilir. Ek verilerin toplanması için, açık bir coğrafi ve zamansal kapsam dahil olmak üzere, titiz bir yöntem geliştirilmeli ve kullanılan yöntem nihai raporda açıklanmalıdır. Temel durum çalışmalarının zamanlaması da dikkate alınmalıdır. Örneğin, doğal varlıklarda; üreme, yuvalama veya göç düzenleri gibi mevsimsel değişiklikler, hava durumu desenleri, vb. unsurlar, incelemelerin zamanlamasına bağlı olarak toplanan verilerin doğruluğunu etkiler. Kültürel varlıklar da tarımsal döngüler, bayramlar veya turizm gibi mevsimsel eğilimlerden etkilenebilir; bu nedenle bu etkenler de uygun zamanda ölçülmelidir.

6.6.3 YASAL VE YÖNETSEL SİSTEMİN ANLAŞILMASI

Bir Dünya Mirası alanının **değerleri** ve **öznelikleri**; yasal düzenlemeler, politikalar ve standartlardan oluşan bir sistem ile miras yönetişimine ilişkin bir yönetim sistemi tarafından korunur. İdeal olarak bu sistemler, toplum için daha geniş faydalar da sağlar. Uygulamadaki miras politikalarının ve miras yönetişimi ile yönetim sisteminin analiz edilmesi, yeni **eylemin** önerildiği bağlamı netleştirerek etki değerlendirmesinin sonuçlarını önemli ölçüde iyileştirebilir. Temel durum analizi, önerilen eylemin mevcut politikalarla tutarlılığını incelemelidir. **Önerilen eylem**, ilgili mevzuat ve planlarla tutarlı olmalıdır; etki değerlendirmesi, bunun böyle olup olmadığını – ve eğer değilse, neden olmadığını – açıklamalıdır.

Politika bağlamı; Dünya Mirası alanının **Üstün Evrensel Değerini** destekleyen miras ve öznelikle ilgili ulusal, bölgesel ve yerel politikalar ile arazi kullanım planları gözden geçirilerek derlenebilir. Önerilen eylemin bağlamını oluşturan plan ve politikalara yönelik daha önce hazırlanmış olan Danışma ya da Reaktif İzleme misyonu raporları, Dünya Mirası alanıyla ilgili etki değerlendirmeleri ve Stratejik Çevresel Değerlendirmeler de gözden geçirilmelidir. Bu analiz; stratejik düzeydeki alternatiflerin neler olduğunu ve neden elendiğini ya da tercih edildiğini, beklenen **sakinim** tedbirlerini, önceki eylemlerin neden onaylandığını ya da reddedildiğini ve önerilen eylemin artırabileceği veya azaltabileceği **birleşik etkileri** ortaya koyabilir.

Yönetişim türleri ve miras yönetimi sistemleri, yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde işleyen farklı yasal ve kurumsal yapılara ve çeşitli kaynaklara dayandıkları için ülkeden ülkeye, hatta bazen yerden yere önemli ölçüde değişiklik gösterir (IUCN, 2013a). Tek bir Dünya Mirası alanı bileşenlerinde sorumluluk, bir kamu kurumu, sivil toplum kuruluşu, yerli halkların örgütü ya da özel sektörün elinde olabilir. Bu kurum ya da kişi, miras alanlarını doğrudan yönetiyor olabilir ya da yasaları uygulayarak ve başkalarını denetleyerek bu işin yapılmasını yönlendiriyor olabilir.

Dünya Mirası alanındaki yönetim sistemi; adaylık dosyası, Komite Kararları, Koruma Durumu raporları, misyon raporları ve Periyodik Raporlama dahil olmak üzere, Dünya Mirası amaçları doğrultusunda hazırlanmış belgeler üzerinden analiz edilebilir. Bu tür bir analizin nasıl yapılacağına dair çeşitli rehberler; örneğin, *Enhancing our Heritage*²⁶ (UNESCO, 2008) ve *Managing Cultural World Heritage*²⁷ (UNESCO, 2013) başlıklı yayının 4. bölümünde mevcuttur. Bu tür bir analiz şunları belirlemelidir:

- Karar alma sürecinin uzlaşmaya dayanması ve Dünya Mirası alanının daha iyi anlaşılması için, etki değerlendirme sürecine dahil edilmesi gereken tüm ilgili hak sahipleri, yerel topluluklar ve paydaşlar (bkz. Bölüm 6.2).
- Önerilen eylemi ve mirasın korunmasını etkileyen mevcut politika ve planlar. Bu analiz, yasal süreçlerle ve uygulama kapasiteleriyle daha uyumlu öneriler sunulmasına imkân verebilir ve bu önerilerin daha etkili bir şekilde uygulanmasını sağlayabilir.
- Önerilen eylemin mevcut politika ve planlarla tutarlı olup olmaması.
- Dünya Mirası üzerinde olumlu etkilerin artmasına ya da olumsuz etkilerin azalmasına neden olabilecek yönetim sisteminin güçlü ve zayıf yönleri. Bu konulara dair farkındalık, önerilerin şekillendirilmesine katkı sağlayacak ve daha iyi sonuçların elde edilmesini mümkün kılacaktır. Ayrıca, gelecekteki önerilerden doğabilecek tehditleri azaltabilecek şekilde yönetim sistemine yönelik proaktif iyileştirmeler de bu yolla tanımlanabilir.
- Etki değerlendirme raporunun önerilerinin başarıyla uygulanmasına ve sonraki durumun izlenmesine yardımcı olabilecek yönetim mekanizmaları.

6.7 ÖNERİLEN EYLEM VE ALTERNATİFLER

6.7.1 ÖNERİLEN EYLEMİN ANLAŞILMASI

Önerilen eylem, ilk olarak **ön değerlendirme** (bkz. Bölüm 6.4) ve **kapsam belirleme** (bkz. Bölüm 6.5) sırasında ele alınsa da **etki değerlendirme** raporu için çok daha ayrıntılı bilgi gereklidir. Sağlanacak bilgi miktarı, **önerilen eylemin** ölçeği ve büyüklüğüyle orantılı olmalıdır. Ne olacağının (doğrudan ve dolaylı olarak), nasıl ve ne zaman gerçekleşeceğinin tam olarak anlaşılabilmesi için, önerilen eylemin yaşam döngüsünün tüm aşamaları dikkate alınmalıdır (bkz. Şekil 6.5). Ayrıca, önerilen eylemi desteklemek için herhangi bir yardımcı tesis veya altyapıya ihtiyaç olup olmadığına da anlaşılması önemlidir – örneğin bir ulaşım yolu oluşturulması veya enerji iletim hatlarının döşenmesi – çünkü bunların da değerlendirilmesi gerekecektir.

Şekil 6.5. Önerilen bir eylemin yaşam döngüsündeki aşamalar. Bir etki değerlendirmesi, Üstün Evrensel Değer üzerindeki etkiler herhangi bir aşamada ortaya çıkabileceğinden, önerilen eylemin tüm yaşam süresini dikkate almalıdır.

Önerilen eylemin tüm unsurlarının kesin konumu, özellikle **Dünya Mirası alanı**yla olan ilişkileri (örneğin, alanın içinde, tampon bölgesinde, alanın yukarısında, vb.) ve tüm bileşenleri dahil edilerek anlaşılmalı ve haritalanmalıdır. **Kutu 6.3**, proje tanımına ilişkin bir kontrol listesi sunar. Üstün Evrensel Değeri etkileyebilecek yönleri anlamak amacıyla, önerilen eylemin bazı yönlerini açıklığa kavuşturmak için uzman kişilerce hazırlanmış ek belgelerin (örneğin bir fotomontaj) temin edilmesi gerekebilir.

26. Mirasımızı Güçlendirmek

27. Kültürel Dünya Mirası Yönetimi

Kutu 6.3. Önerilen eyleme dair kontrol listesi

Önerilen bir eylemi anlamak için gereken bilgiler değişkenlik gösterebilir, ancak genellikle aşağıdakileri içerir:

- Önerilen eylemin gerekçesi ve hedefleri
- “Proje yapılmasın” seçeneği de dahil olmak üzere değerlendirilen alternatifler Önerilen eylemin tanımı (uygun olduğu durumlarda nasıl inşa edileceği ve işletileceği dahil olmak üzere)
- Önerilen eylemin konumu/konumları ve güzergâhı (harita üzerinde)
- Önerilen eylemin türü ve süresi
- Önerilen eylemin fiziksel özelliklerinin tanımı (yaşam döngüsünün tüm aşamaları için)
- Tüm proje bileşenlerinin yerleşim düzeni ve tasarımı (çizimler, görselleştirmeler, vb. dahil olmak üzere)
- Projenin tüm aşamalarında ihtiyaç duyulacak doğal kaynakların niteliği ve miktarı
- Projenin tüm aşamalarında ortaya çıkacak artıkların, emisyonların, kirleticilerin ve diğer sıkıntıların kaynakları ve miktarları
- Güvenlik ve emniyetle ilgili konular
- Erişim ve ihtiyaç duyulan ulaşım
- Enerji, atık, su altyapısı gibi bağlantılı işler
- Diğer ilgili politikalar veya projeler ve bunların coğrafi konumu

Bir projenin **etki alanı**, önerilen eylemin niteliğine ve gerçekleşeceği **çevreye** bağlı olarak değişecektir. Bu alan, önerilen eylemin inşaat, işletme veya kapatılma aşamalarında ortaya çıkacak gürültü, toz veya hava kirliliğinden etkilenen alan veya çok daha geniş bir bölgeyi kapsayabilir (bkz. Şekil 5.1). Örneğin, önerilen eylem bir nehirdeki su seviyelerini etkiliyorsa, etki alanı tüm havzaya kadar uzanabilir. Etki alanının tanımı, etkiler belirlendikten ve anlaşıldıktan sonra güncellenmelidir (bkz. Bölüm 6.8).

6.7.2 ÖNERİLEN EYLEME ALTERNATİFLER

Önerilen eyleme yönelik alternatiflerin erken bir aşamada belirlenmesi, planlama kararlarını etkilemenin hala mümkün olduğu bir zamanda tüm seçenek yelpazesinin dikkate alınabilmesini sağlar ve hatta önerilen eylemden tamamen vazgeçilerek olumsuz etkiler tümüyle önenebilir. Alternatiflerin incelenmesi, önerilen eylemin gözden geçirilmesine ya da iptal edilmesine yol açabilir.

Alternatifler üç adımda ele alınabilir:

1. **Makul alternatiflerin belirlenmesi.** Farklı türde alternatifler tanımlanabilir ve incelenebilir; bunlar arasında, “alternatifler hiyerarşisi”nde daha üstte yer alanlar (bkz. Şekil 6.6), genellikle gerçekten sürdürülebilir olma ve olumsuz etkileri azaltma konusunda daha fazla imkân sunar. Stratejik alternatifler genellikle “neden” (Bu eylem neden öneriliyor? ‘Proje yapılmasın’ seçeneği daha mı uygun?), “ne” (Hangi eyleme ihtiyaç var?) ve “nerede” (Eylem kabaca nerede gerçekleştirilmeli?) sorularına odaklanır. Daha ayrıntılı proje düzeyindeki alternatifler ise genellikle “nerede” (Önerilen eylemin unsurları tam olarak nerede yer almalı?) ve “nasıl” (proje yönetimi ve zamanlaması) sorularına odaklanır. Tüm alternatiflerin Üstün Evrensel Değer üzerindeki etkilerden kaçınmayı hedeflemesi, teknik olarak uygulanabilir ve ekonomik açıdan uygun olması gerekir. Bu aşamada, **hak sahiplerine**, yerel topluluklara ve doğal ve kültürel mirastan sorumlu yetkili makamlar dahil diğer **paydaşlara** danışılmalıdır; çünkü **öneren** kişi ya da kuruluşun düşünmeyeceği alternatifleri bu paydaşlar önerebilir. Alternatifler makul değilse (örneğin teknik veya mali nedenlerle), bunlar erken aşamada elenebilir, ancak şeffaflık açısından bunun belgelenmesi ve neden elendiklerinin açıklanması gerekir.

2. **Alternatiflerin değerlendirilmesi ve karşılaştırılması.** Makul alternatiflerin etkileri, önerilen eylemin değerlendirilmesinde kullanılanla aynı teknikler ve aynı titizlikle değerlendirilip karşılaştırılmalıdır (bkz. Bölüm 6.8).
3. **Tercih edilen alternatifin açıklanması.** Tercih edilen alternatifin neden seçildiğine dair çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğini, maliyetini, teknik uygulanabilirliğini, yerel düzeyde kabul edilebilirliğini içeren açık bir gerekçe sunulmalıdır.

1

Gerekli mi?

Gereksinim ya da talep: Önerilen eylem olmadan da söz konusu gereksinim ya da talep karşılanabilir mi?

Önerilen uydu çanağı, önemli bir tarihi alanda yeni bir kule yapılması yerine mevcut bir yapıya monte edilebilir mi? Alanın içinden geçen yolun yenilenmesi mi gerekiyor yoksa yol kullanımının yeniden gözden geçirilmesi mi gerekiyor?

2

Nasıl yapılmalı?

Yöntem ya da süreç: Gereksinimi karşılayabilecek, çevresel zararı daha az ya da hiç olmayan başka teknolojiler veya yöntemler var mı?

Yeni elektrik hatları yer altına alınabilir mi, ya da yeni direkler ve altyapı gerektirmeden binalara iliştilerilebilir mi? Yeni elektrik direklerinin yüksekliği değiştirilebilir mi?

3

Nereye yapılmalı?

Konum: Önerilen eylem için daha uygun bir yer var mı?

Yeni turist karşılama alanı, anıtın görsel algı alanı dışında bir konuma yerleştirilebilir mi? İletim hattı mevcut yol boyunca döşenebilir mi?

4

Ne zaman ve hangi biçimde yapılmalı?

Uygulama: Önerilen eylem ne zaman, hangi biçimde ve hangi sırayla gerçekleştirilmeli? Hangi ayrıntılar dikkate alınmalı?

İnşaat aşaması, yıllık su festivali ya da yaban hayvanlarının göçü gibi süreçleri aksatmayacak şekilde planlanabilir mi?

Şekil 6.6. Üst düzeydeki alternatifler genellikle olumsuz etkileri azaltma ve sürdürülebilirliği destekleme açısından daha fazla potansiyele sahiptir.

6.8 ETKİLERİN BELİRLENMESİ VE ÖNGÖRÜLMESİ

Etkilerin belirlenmesi ve öngörülmesi, **etki değerlendirme** sürecinin merkezinde yer alan teknik bir adımdır ve bu nedenle ilgili çeşitli disiplinlerden uzmanların katkılarına ihtiyaç vardır. Asgari olarak, etki öngörüsü ve değerlendirmesi sonuçları ile önemli olumsuz etkiler için öngörülen **sakınım** önlemleri, **doğal ve kültürel mirastan sorumlu yetkili makamlar** tarafından onaylanmalıdır. **Hak sahipleri** ve diğer **paydaşların** da bu aşamalara mümkünse dahil edilmesi önerilir.

6.8.1 ETKİLERİN BELİRLENMESİ

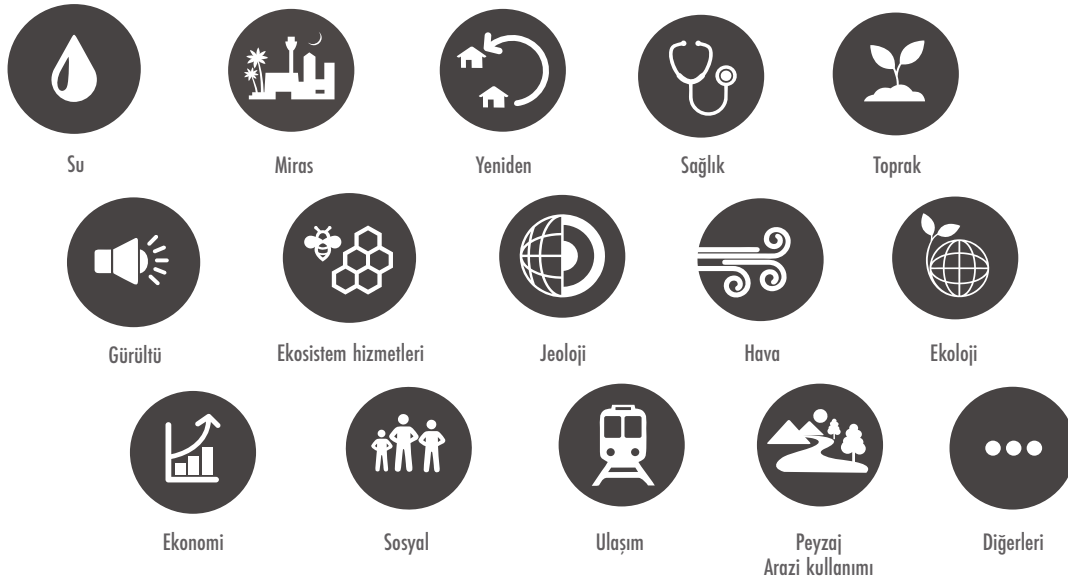
Etkilerin belirlenmesi, **ÜED**'nin ve **diğer miras/koruma değerlerinin özniteliklerine** (Bölüm 6.6) ve önerilen eylem ile alternatiflerine (Bölüm 6.3 ve 6.7) ilişkin bilgilerin bir araya getirilmesini içerir. Böylece, önerilen bir eylem gerçekleştiği takdirde Dünya Mirası alanının özniteliklerine ne olacağı belirlenir. Örneğin, Şekil 6.7, önerilen bir eylemden kaynaklanan gürültünün yuva yapan kuşlar üzerindeki etkisini göstermektedir. Bir etki, **önerilen eylem** ile Dünya Mirası alanının bir özneliği arasındaki etkileşimdir ve bu etkileşim hem olumsuz hem de olumlu biçimlerde olabilir — biyofiziksel, toplumsal, kültürel, ekonomik, sağlıkla ilgili, görsel, vb. Tüm ilgili etkiler değerlendirmeye alınmalıdır; bu, fiziksel unsurlar içinde yansımaları bulan somut olmayan öznitelikler üzerindeki etkileri de içerir (Bkz. Şekil 6.9).

Şekil 6.7. Önerilen bir eylemden kaynaklanan gürültünün yuva yapan kuşlar üzerindeki etkisi. Bir etki, önerilen bir eylem ile Dünya Mirası alanının bir özneliği arasındaki etkileşimdir. Bu örnekte, önerilen bir eylemden kaynaklanan gürültü, yuva yapan kuşları etkileyebilir; rahatsız edildiklerinde kuşlar bölgeyi terk eder. Eğer kuşlar, Dünya Mirası alanının bir özneliği ise, bu durum Üstün Evrensel Değerin kaybına yol açar.

Şekil 6.8. Önerilen bir eylemden kaynaklanan ses ve titreşimin tarihi kentsel çevre üzerindeki etkisi. Bir etki, önerilen bir eylem ile Dünya Mirası alanının bir özneliği arasındaki etkileşimdir. Bu örnekte, önerilen bir eylemden kaynaklanan titreşim binalar üzerinde etki yaratabilir ve taşıyıcı sistemlerini zayıflatabilir. Eğer bu binalar Dünya Mirası alanının bir özneliğini oluşturuyorsa, bu durum Üstün Evrensel Değerin kaybına yol açar.

Şekil 6.9. Etkilenebilecek miras alanı unsurlarına örnekler. Önerilen bir eylem, bir Dünya Mirası alanının birçok özneliğini önemli ölçüde etkileyebilir ve etki değerlendirmesi, bu özneliklere yönelik tüm ilgili etkileri dikkate almalıdır.

Önerilen bir eylem, Dünya Mirası alanının ÜED'si ve diğer miras/koruma değerleri üzerinde **doğrudan etkiler** yaratabilir. Ayrıca **dolaylı etkiler** de olabilir — örneğin, doğrudan bir etkinin başka sonuçlar doğurması (artan trafik, hava kirliliği, insan sağlığı veya bitki örtüsü üzerinde dolaylı ek etkiler). Bu tür dolaylı etkiler de açık biçimde tanımlanmalı ve değerlendirilmelidir. Önerilen eylemin etkileri, geçmişteki, mevcut ya da gelecekteki başka eylemlerle ve iklim değişikliği gibi başka **etkenlerle** bir araya gelerek **birleşik etkilere** neden olabilir. **Dünya Mirası alanının** Liste'ye alındığı tarihten bu yana, alanın içinde ya da çevresinde yaşanmış değişiklikler de dikkate alınmalıdır. Önerilen bir eylem, gelecekte başka benzer eylemlere zemin hazırlayarak birleşik etkilerin önünü açabilir. Bu nedenle, geçmişteki, günümüzdeki ve öngörülebilir gelecekteki diğer eylemlerle eğilimlerin farkında olunmalı ve önerilen eylem asla çevresinden soyutlanmış biçimde değerlendirilmemelidir. Eğer **birleşik etkiler** önemliyse, nihai etki değerlendirme raporunda bunları açıkça ele alan ayrı bir bölüm bulunmalıdır.

Kutu 6.4. Farklı Etki Türlerine Örnekler**Doğrudan etkilere örnekler:**

- Tarihi bir yapının yıkılması, değiştirilmesi veya yapıya ek yapılması
- Yol genişletme projesi nedeniyle Dünya Mirası alanına müdahale edilmesi ve habitat kaybının yaşanması
- Dünya Mirası alanının bir bölümünde ziyaretçi merkezi inşa edilmesi ve bunun erişimi, kentsel düzeni ya da mekânsal planlamayı etkilemesi
- Manevi ya da ekolojik olarak hassas bir Dünya Mirası alanında gürültü seviyesinin belirgin biçimde artması

Dolaylı etkilere örnekler:

- Yeni bir baraj yapımı sonucunda akarsuyun doğal akış düzeninde yaşanan değişimlerin, su döngülerine bağlı ÜED'ye sahip bir Dünya Mirası alanını etkilemesi
- Önerilen eylemi desteklemek için inşa edilen bir yolun, Dünya Mirası alanına motorlu taşıt erişimini artırması
- Bir alanda zemin yüzeyinin geçirimsiz hale getirilmesine bağlı olarak alanın hidrolojik özelliklerinin değişmesi ve bu nedenle alandaki hassas yapı malzemeleri veya yer altındaki arkeolojik kalıntıların su ile ilişkili hasara uğraması
- Bir arazi kullanım planının, tarihi bir kasabanın nüfusunda büyük artışa neden olması ve bunun Dünya Mirası alanı üzerinde artan rekreasyon baskısına yol açması

Birleşik etkilere örnekler:

- Aynı türdeki birçok projenin, doğal habitatın kademeli biçimde yok olmasına yol açması ve bunun, o habitata bağlı nadir bir tür üzerinde ciddi etkilere neden olması
- Tarihi bir kentteki yeşil alanlar içinde tek bir yapılaşma projesi. Tek bir proje ilk bakışta önemli bir etki yaratmayabilir; ancak uzun vadede çok sayıda yeşil alanın yapılaşmaya açılması, kentsel doku üzerinde ciddi birleşik etkiler doğurabilir
- Tarihi bir kentsel dokuda konutların yeniden yapımı (rekonstrüksiyonu): Tek bir evin yeniden inşası önemsiz gibi görünebilir; ancak çok sayıda yapı yeniden inşa edilirse, alanın özgünlük ve bütünlüğü üzerinde ciddi birleşik etkiler oluşabilir

Dünya Mirası alanının ÜED'si üzerindeki etkiler belirlenirken, bu alanın **tampon bölgesi** ve **geniş bağlamı**yla nasıl ilişkili olduğu daima göz önünde bulundurulmalı, alan yalnız başına değerlendirilmemelidir. Önerilen eylemin tüm doğrudan, dolaylı ve **birleşik etkileri**, **etki alanı** içinde tanımlanmalı ve Dünya Mirası alanı üzerindeki olası etkileri açısından değerlendirilmelidir.

Etkiler, önerilen bir eylemin herhangi bir aşamasında ortaya çıkabilir; bu nedenle, eylemin tüm yaşam döngüsü dikkate alınmalıdır (Bkz. Şekil 6.5). Örneğin, inşaat aşaması sınırlı sayıda ağır vasıta hareketi içerirken, işletme aşamasında çok sayıda özel aracın alana gelmesi söz konusu olabilir. Birçok etki değerlendirme raporunda, inşaat etkileri için ayrı bölümler yer alır.

Önerilen bir eylemin etkilerinin belirlenmesinde çoğu zaman mesleki uzmanlık yeterli olsa da konunun sistematik biçimde ele alınmasını sağlamak için bazı araçlar da kullanılabilir:

- **Çakıştırma haritalar:** Önerilen müdahalenin fiziksel kapsamını ve hassas öznitelik alanlarını (örneğin akarsu kenarı tamponları gibi) renklerle gösteren planlardır.
- **Kontrol listeleri:** Bazı proje türleri için, muhtemel etkilerin hangileri olabileceğini belirlemeye yardımcı olan listeler vardır (örneğin rüzgâr çiftlikleri için UNDP Sırbistan, 2010; sulama ve drenaj projeleri için ICID, 1993). Bu listeler, önerilen eylemin bağlamına göre uyarlanabilir.
- **Matrisler:** **Matrisler**, bir ekseninde Dünya Mirası alanının özniteliklerini, diğer ekseninde önerilen eylemin bileşenlerini sıralayarak bu iki unsur arasındaki etkileşimi görsel olarak ifade eder (Bkz. **Araç 2**).
- **Ağ diyagramları:** Önerilen eylemin bileşenleri ile bunların Dünya Mirası öznitelikleri üzerindeki potansiyel etkileri arasındaki ilişkileri görselleştirir.

6.8.2 ETKİLERİN ÖNGÖRÜLMESİ

Potansiyel etkiler belirlendikten sonra, bu etkilerin muhtemel ölçeği ve niteliği hakkında bilinçli bir öngörü yapılabilir. Etki öngörüsü, **Dünya Mirası alanının** mevcut koşullarını (Bölüm 6.6) **önerilen eylem** ile her makul alternatif dahil olmak üzere karşılaştırarak yapılmalıdır. Bu teknik bir adımdır ve sonuçlarının savunulabilir olması gerekir.

Potansiyel etkilerin öngörüsü, Tablo 6.2'deki gibi çeşitli özellikleri içerebilir. Etkilerin bazı durumlarda ölçülmesi mümkün olabilir (örneğin bir türün popülasyonundaki azalma, yıkılacak yapıların sayısı/alanı gibi); diğer durumlarda ise anlatı temelli bir tanımlama tek seçenek olabilir. Her iki durumda da etki açıklaması mümkün olduğunca kesin olmalı ve varsayımlar açıkça belirtilip, belirsizlikler tanımlanmalıdır.

Tablo 6.2. Potansiyel Etkilerin Özellikleri ve Etki Değerlendirmesi Sırasında Yöneltilcek Sorular

Etki Özelliği	Yöneltilcek Soru	Örnekler
Büyüklik	Ne tür bir değişim olacak?	Sayısal olarak ölçülebilir: örn. yıkılacak bina sayısı, kirlenici madde yoğunluğu
Tür	Etki olumlu mu, olumsuz mu olacak?	Olumlu, olumsuz, nötr
Kapsam	Etki ne kadar alanı kapsayacak?	Ölçülebilir tahmin: örn. düzlenen habitatın hektar cinsinden miktarı
Süre	Etki ne kadar sürecek?	Kısa vadeli (gün/hafta), uzun vadeli (yıl/on yıl), kalıcı
Sıklık	Etki ne sıklıkta meydana gelecek?	Bir kez, aralıklı ama sık olmayan, sık aralıklı, sürekli
Geri döndürülebilirlik	Bu etki geri döndürülebilir mi? Etkileri gidermek kolay mı?	Doğal olarak tersine çevrilebilir, insan müdahalesiyle tersine çevrilebilir, geri dönüşü zor veya imkânsız
Olasılık	Bu etkinin meydana gelmesi ne kadar muhtemel?	"Muhtemel", "olası", "kesin" gibi kategorilerle tanımlanabilir

Araç 3, etkilerin öngörülmesi için yapılandırılmış bir çerçeveye sunar ve Tablo 6.2'deki etki özelliklerini dikkate alır. Bazı belirsizliklerin kaçınılmaz olacağı kabul edilmekle birlikte, etki öngörüsü kararların dayandırılabilirliği mümkün olduğunca sağlam ve şeffaf bir temel üzerine kurulmalıdır. Etki öngörüsü teknikleri şunları içerebilir:

- **Nicel analiz:** Temel verilere ve önerilen eyleme dair edinilen bilgiye dayanarak etkilerin sayısal olarak tahmin edilmesi. Bu analizlerde, doğrudan ve dolaylı etkileri içeren daha karmaşık simülasyonlar için modeller kullanılabilir.
- **Uzman görüşü:** Alanında yetkin uzmanlar, benzer coğrafi bağlamdaki küçük ölçekli projelere dayanan nitelikli değerlendirmeler sağlayabilir.
- **Örnek vakalar:** Benzer bağlamlarda daha önce gerçekleştirilmiş bilimsel araştırmalar ya da projeler incelenebilir — özellikle izleme verileri mevcutsa.

Nicel öngörüler, önerilen eylem ve alternatifleri ile önerinin uygulanmadığı durum arasında net karşılaştırmalar yapılmasına imkân tanımır. Ancak, etkiler her zaman ölçülebilir olmayabilir; bu durumlarda etki büyüklüğü "yüksek", "orta" ve "düşük" gibi kategorilerle niteliksel olarak da sınıflandırılabilir. Belirsizliklerin yüksek olduğu durumlarda, en kötü senaryo dikkate alınabilir. Bu tür yaklaşımlarda kullanılan kategorilerin tanımları da dahil olmak üzere tüm açıklamalar, nihai raporda açıkça belirtilmelidir (Bkz. Bölüm 6.11).

Etki değerlendirme, doğal ve kültürel çevrenin korunmasına katkı sağlamayı amaçladığı için genellikle olumsuz etkiler üzerinde durur. Ancak, etkiler olumlu da olabilir ve bunlar da tanımlanmalı ve öngörülmelidir. Bu sayede aşağıdaki hususların anlaşılması mümkün olur:

- Önerilen eylem ve olası alternatiflerin, belirlenen proje hedef ve amaçlarını ne ölçüde karşılayabileceği,
- Olumlu etkilerden kimin yarar sağlayacağı (ya da sağlayamayacağı),
- Olumlu etkilerin, bir Taraf Devletin Dünya Mirasını koruma ve muhafaza etme yükümlülüğünü nasıl destekleyebileceği,
- Dünya Mirasının sürdürülebilir kalkınmada nasıl etkin bir rol oynayabileceği,
- Önerilen **eylem**in, afet risklerine karşı hazırlık ve dirençliliği nasıl destekleyebileceği.

6.9 ETKİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Etki değerlendirme, **önerilen eylem**in öngörülen etkilerinin önemli olup olmadığını, bu etkilerin özelliklerine (Bkz. Bölüm 6.8) göre belirler. Daha geniş **miras** bağlamında ortaya çıkan önemli olumsuz etkiler genellikle kabul edilemez olarak değerlendirilir; bir Dünya Mirası alanının Üstün Evrensel Değer (ÜED)'i üzerindeki önemli olumsuz etkiler ise her zaman kabul edilemez sayılır. Bu adım, doğrudan nihai **etki değerlendirme** raporunun (Bkz. Bölüm 6.11) oluşturulmasına yol açtığından, değerlendirme sürecinin şeffaf ve titiz olması çok önemlidir. Bu aşamada **Araç 3** yine kullanılabilir.

Etki değerlendirme, Dünya Mirası alanının **ÜED**'sini yansıtan bireysel **özniteliklere** dayansa da önerilen eylemin ÜED üzerindeki genel etkisinin de değerlendirilmesi gerekir. Tanımı gereği, Dünya Mirası varlıklar hem ulusal hem de uluslararası düzeyde önemli kabul edilir, dolayısıyla çok küçük bir değişiklik dahi önemli etki yaratabilir. Eğer etkilerin ÜED üzerindeki potansiyel etkilerini öngörmeye yönelik veri ya da teknolojiler yetersizse, ya da etkinin oluşup oluşmayacağı, sakınım önlemlerinin etkinliği gibi konularda ciddi belirsizlik varsa; etki değerlendirme **İhtiyatlılık İlkesi** uyarınca yapılmalıdır. Bu ilke, Dünya Mirasının riske atılmamasını sağlamak amacıyla alternatiflerin ya da uygun **sakınım** önlemlerinin tanımlanmasını gerektirir. Bazı durumlarda bu, önerilen eylemden tamamen vazgeçilmesi gerektiği anlamına da gelebilir.

Değerlendirme, önerilen eylemin ÜED üzerindeki muhtemel etkilerinin kabul edilebilir olup olmadığı konusunda açık bir sonuca varmalıdır. Eğer önerilen eylemin ÜED üzerinde olumsuz etkileri olması bekleniyorsa, rapor aşağıdaki üç sonuçtan birini vermelidir:

- Olumsuz etki ihmal edilebilir düzeydedir ve herhangi bir kaygıya yol açmaz.
- Olumsuz etki önemli olacaktır; ancak önleme ve sakınım önlemleri ile ortadan kaldırılabilir ya da kabul edilebilir bir düzeye indirilebilir.
- Olumsuz etki önemlidir ve önlenemez ya da azaltılamaz, bu nedenle önerilen eylem gerçekleştirilmemelidir.

Eğer önerilen eylemin ÜED üzerinde olumlu etkileri olması bekleniyorsa, rapor aşağıdaki üç sonuçtan birini vermelidir:

- Olumlu etki, Dünya Mirası alanı açısından yararlıdır ve herhangi bir kaygıya yol açmaz.
- Daha olumlu bir etki, bir proje alternatifinin seçilmesi ya da proje tasarımının değiştirilmesiyle elde edilebilir.
- Olumlu etki, önerilen eylem için belirlenmiş hedefleri karşılamaz (örneğin, sel savunma önlemleri öngörülen su baskınlarına karşı etkili olmaz); bu nedenle önerilen eylem (veya önerilen eylemin bu boyutu) gerçekleştirilmemelidir.

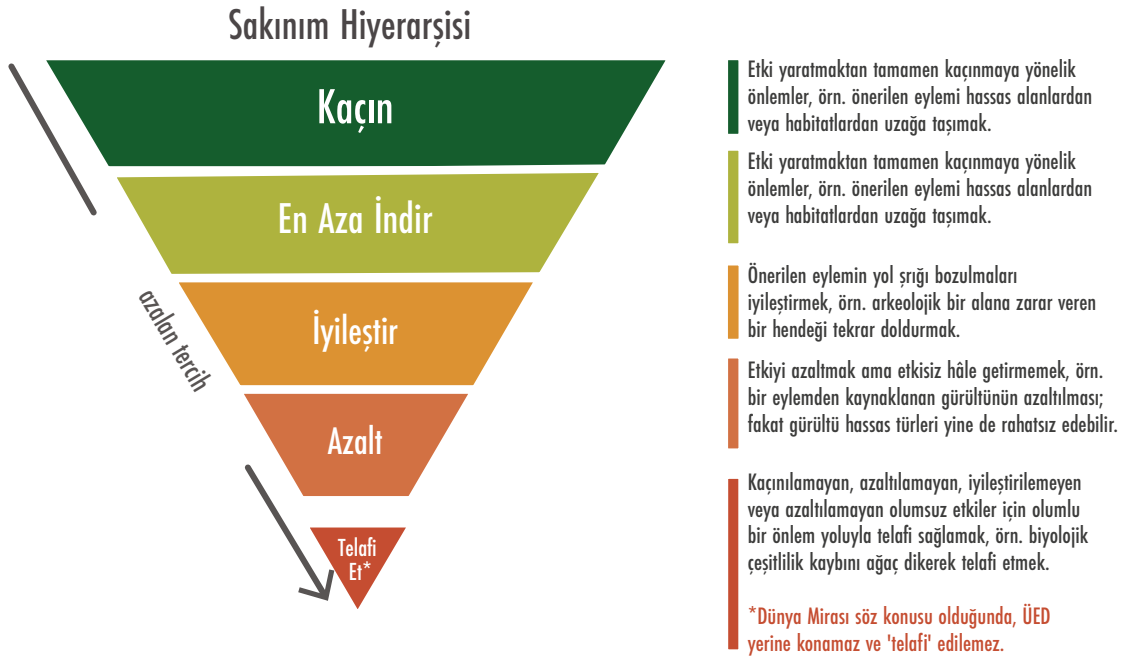
Sonuçların hem olumlu hem de olumsuz etkileri ele alması gerekse de bu etkiler birbirine karşı dengelenmemelidir. Analiz, önerilen bir eylemin yarattığı karmaşıklıkları örtbas etmek yerine açığa çıkarmalıdır; böylece potansiyel faydalar, bir Dünya Miras Alanı üzerindeki olumsuz etkileri gerekçelendirmek için kullanılmaz.

6.10 SAKINIM VE İYİLEŞTİRME

6.10.1 OLUMSUZ ETKİLERDEN SAKINIM

Eğer etkiler ihmal edilebilir düzeydeyse, herhangi bir sakınım önlemine gerek olmayabilir. Diğer tüm durumlarda, **olumsuz etkilerden kaçınmak ya da bunları en aza indirmek üzere sakınım seçenekleri değerlendirilmelidir** (Bkz. Bölüm 6.3) ve gözden geçirilmiş eylem önerisi ile birlikte bu sakınım önlemleri yeniden değerlendirilmelidir (Bkz. Bölüm 6.8). Bu durum, etki değerlendirmesini, planlanan sakınım önlemlerini içeren nihai öngörülerin geliştirildiği **tekrarlamalı** bir süreç haline getirir.

Etki değerlendirmede sıklıkla bir “sakınım hiyerarşisi” kullanılır; bu hiyerarşi, tercihen “kaçınma”dan başlar, ardından “en aza indirme”, “iyileştirme”, “azaltma” ve en sonunda “telafi” adımlarıyla devam eder (Bkz. Şekil 6.10). Ancak, Dünya Mirası söz konusu olduğunda, **Üstün Evrensel Değer (ÜED)** yerine konamaz ve “telafi” edilemez. Dünya Mirası için en iyi sonuç, olumsuz etkilerden tamamen kaçınmak olacaktır — bu, önerilen eylemden vazgeçmeyi ya da eylemin Dünya Mirası alanı dışına taşınmasını içerebilir. Bununla birlikte, yaratıcı sorun çözme yöntemleriyle eylemin yeniden tasarlanması ya da olumsuz etkilerden kaçınmayı sağlayacak önlemlerin geliştirilmesi de mümkün olabilir. Bazı durumlarda, tüm olumsuz etkilerden tamamen kaçınmak mümkün olmayabilir; ancak bu etkiler, büyüklük, süre, kapsam, vb. açısından önemli ölçüde azaltılarak, Dünya Mirası açısından endişe yaratmayacak **Kabul edilebilir düzeylere** indirgenmelidir.

Şekil 6.10. Sakınım Hiyerarşisi.

Kutu 6.5. Olumsuz etkilerden kaçınma ve bu etkileri en aza indirmeye dair örnekler

Olumsuz etkilerden **kaçınma** örnekleri şunları içerir:

- Önerilen bir eylemin gerçekleştirilmemesi
- Dünya Mirası alanından uzakta farklı bir konum ya da güzergâh seçilmesi
- Önerilen eylem (in kısımları) ile öznelilikler arasında tampon bir bölge bırakılması
- Önerilen eylemin özellikle sorunlu bir unsurunun ortadan kaldırılması

Olumsuz etkilerin **en aza indirilmesi** örnekleri şunları içerir:

- Önerilen eylemin ölçeğinin küçültülmesi
- Farklı bir konum ya da güzergâh seçilmesi
- Önerilen eylemden kaynaklanan gürültü ya da titreşimin, rahatsızlık yaratmayacak düzeye indirilmesi
- Önerilen eylemin bazı bileşenlerinin yeniden tasarlanması
- Farklı teknolojilerin kullanılması

Sakınım önlemleri belirlendikten sonra, bu önlemlerin gözden geçirilmiş eylem önerisine dahil edilmesi ve bu eylemin yeniden değerlendirilmesi önemlidir. Artık olumsuz etkiler – yani sakınım önlemleri uygulanmasına rağmen **Dünya Mirası alanını** etkilemeye devam edecek etkiler – hala mevcutsa, bu etkilerin de ele alınması gerekir. Gerekirse ek sakınım önlemleri uygulanmalıdır. Eğer artakalan olumsuz etkiler, Üstün Evrensel Değer (ÜED) açısından önemliyse ve bu etkilerden kaçınmak mümkün değilse, etki değerlendirme raporu, önerilen eylemin hayata geçirilmemesi yönünde bir öneride bulunmalıdır.

6.10.2 OLUMLU ETKİLERİN GÜÇLENDİRİLMESİ

Olumsuz etkilerden kaçınmak etki değerlendirmesinin merkezinde yer alsa da etki değerlendirmesinde en iyi uygulama, daha proaktif ve olumlu bir yaklaşımı benimser: öneri sahipleri yalnızca “zarar vermemeyi” hedeflemekle kalmamalı, aynı zamanda Üstün Evrensel Değeri (ÜED) zedelemeyen “fayda sağlamayı” aktif olarak amaçlamalıdır. **Taraf Devletlerin**, sürdürülebilir kalkınma perspektifini tüm Dünya Mirası süreçlerine entegre etme taahhüdü (Bkz. Bölüm 3.4), etki değerlendirmesini önerilen bir eylemin olumlu etkilerini artırma ya da **miras** ve toplum yararına yeni olumlu etkiler yaratma fırsatı haline getirir (Bkz. Kutu 6.6).

Kutu 6.6. Olumlu etkilerin güçlendirilmesinin örnekleri

ÜED üzerinde olumsuz bir etki yaratmadığı sürece, olumlu etkilerin **güçlendirilmesine** yönelik örnekler şunlardır:

- Yerel halkı istihdam etmek, onları eğitmek ve projenin ya da Dünya Mirası alanının yönetimine dahil etmek
- “Yeşil” alanları yaban hayatı koridorlarıyla birbirine bağlayarak biyolojik çeşitliliği artırmak
- Sağlık, toplum veya eğitim hizmetlerinin ihtiyaç duyulan alanlarda sağlanması
- Kirlenmiş arazilerin iyileştirilmesi
- Uygunsuz müdahalelerin (örneğin uyumsuz bina ekleri ya da önemli manzaraları kapatan unsurlar) kaldırılması
- Yeni parklar ve yaya/bisiklet yolları aracılığıyla hava kalitesini ve insan sağlığını iyileştirmek

Önerilen eylem ayrıca, **Dünya Mirası alanı** üzerindeki harici ya da birleşik değişimlerin ve afetlerin etkisini azaltma potansiyeline de sahip olabilir. Örneğin, jeolojik olarak kırılğan bir Dünya Mirası alanında toprak erozyonunu önlemek için dengesiz zemin koşullarını stabilize edebilir (UNESCO, 2010).

6.10.3 SAKINIM VE İYİLEŞTİRMENİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİNİN SAĞLANMASI

Etki değerlendirme raporunun, **sakinim** önerilerini içeren bölümü, projenin farklı uygulama aşamalarında — orijinal etki değerlendirmesini hazırlayanlardan farklı kişilerce bile olsa — tüm taraflarca kullanılabilir yaşıyan bir belge haline gelmelidir. Bu sayede sakınım önlemlerinin herkes tarafından anlaşılması, uygulanması ve izlenebilmesi sağlanır.

Etki değerlendirmesi, şu unsurları açıkça belirtmelidir:

- Üstün Evrensel Değer (ÜED) ve diğer miras/koruma değerlerini sürdürmek için hangi sakınım ve iyileştirmelerin gerekli olduğu
- Bunları kimin uygulaması gerektiği
- Tamamlanma süresi (zaman çerçevesi)

Çoğu durumda, bu eylemlerden **öneren** sorumlu olacaktır. Etki değerlendirmesi önerileri, uygulama stratejisine kolayca entegre edilebilecek bir formatta sunulmalıdır (Bkz. Bölüm 6.14). Örneğin, bu öneriler: proje önereninin taahhütlerinin bir parçası haline getirilebilir veya ilgili yetkili makamlarca, izin verilmesi için uyulması zorunlu koşullar olarak kullanılabilir. Önerenin bu koşulları yerine getirmesi zorunludur. Öneriler açık, ölçülebilir ve bağlayıcı şekilde ifade edilmelidir. Sakınım ve iyileştirmelerin gerektiği şekilde hayata geçirilmesini sağlamak amacıyla, etki değerlendirme raporu, öneriler ile karar alma süreci **önerilen eylemin** uygulanması ve izleme aşamaları arasındaki bağlantıları açıkça göstermelidir (Bkz. Şekil 6.11).

1. RAPOR Etki değerlendirme ekibi

Nihai etki değerlendirme raporu, sakınım önlemleri ve izleme için öneriler içerir.

2. İZİN İlgili yetkili makam

Bu öneriler, izin verildiğinde önerenin uymakla yükümlü olduğu koşullar olarak yetkili makam tarafından kullanılabilir.

3. PROJE YÖNERGELERİ Proje önereni

Bu koşullar, projenin onaylanan (veya üzerinde anlaşma sağlanan) şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla, proje belgelerine dahil edilir.

4. PROJEYİ YÖNLENDİREN PLAN Proje önereni

Bu yükümlülükler, Çevresel ve Sosyal Yönetim Planı ya da nihai öneriler içinde yer alır; önerenin sahada eylemi uygularken izlemesi gereken adımları tanımlar.

Şekil 6.11. Karar alma ve uygulama süreçlerinin her aşamasında etki değerlendirme raporunun önerilerinin dikkate alınması. Etki değerlendirmesinin, önerilen eylemin Dünya Mirası açısından en iyi şekilde hayata geçirilmesini sağlaması için, raporda yer alan önerilerin karar alma ve uygulamanın sonraki her aşamada göz önünde bulundurulması gerekir.

6.11 RAPORLAMA

Önceki bölümlerin yöntemleri ve bulguları, **etki değerlendirme** raporunda açık şekilde belgelenmelidir.²⁸ Rapor hem uzman hem de uzman olmayan çeşitli paydaşların yorum yapabilmesi için erişilebilir olmalıdır. Bulgular açık ve anlaşılır biçimde sunulmalı, böylece tüm okuyucular analiz sürecini takip edebilmeli ve neden belirli önerilerin **ÜED** ile **diğer miras/koruma değerlerinin** korunmasına dayanarak yapıldığını anlayabilmelidir. Etki değerlendirme süreci boyunca, karar alma süreçlerini daha iyi katkı sağlamak adına, raporun içeriği üzerine düşünmek önemlidir. Gerekli detay düzeyi ve raporun uzunluğu, **önerilen eylemin** ve değerlendirilen alanın karmaşıklığına bağlı olacaktır.

Bölüm 5, Dünya Mirası için yapılan etki değerlendirmesinin daha geniş kapsamlı bir etki değerlendirme raporuna nasıl entegre edilebileceğini açıklamıştı. Bağımsız bir değerlendirmede ise, raporun kapsamı daha dar olur: Dünya Mirası bağlamı, özellikle ÜED ve daha geniş miras unsurları.

Raporun açık şekilde odaklanması gereken hususlar şunlardır:

- Dünya Mirası Sözleşmesi ve Uygulama Rehberi tarafından sağlanan çerçeve
- ÜED, diğer miras/koruma değerleri ve bunları yansıtan öznitelikler
- Önerilen eylemin, ÜED ve diğer miras/koruma değerlerinin öznitelikleri üzerindeki etkileri
- ÜED üzerindeki genel etki
- ÜED üzerindeki etkilerle başa çıkmak üzere önerilen alternatifler, kaçınma ve sakınım önlemleri; ilgili makamların onay şartı koymasına olanak tanıyacak şekilde sunulmalı ve gelecekteki uygulama stratejisiyle bağlantılı olmalıdır (Bölüm 6.14). Gerekli olması durumunda, ÜED üzerindeki etkilerin önemli olma ihtimali varsa, önerilen eylemin uygulanmaması yönünde bir tavsiye de sunulmalıdır.

Rapor, Taraf Devletin bildirimine paralel olarak, Uygulama Rehberi'nin **172. Paragrafı** uyarınca UNESCO **Dünya Mirası Merkezi**'ne gönderilebilir (Bkz. Bölüm 3.3). Rapor Dünya Mirası Merkezi'ne sunulduğunda, genellikle **Danışma Organları** ile paylaşılır.

Bazı bağlamlarda, etki değerlendirme raporunun biçimi hükümet veya finansman sağlayıcı kuruluş tarafından belirlenebilir. Eğer belirli bir biçim tanımlanmamışsa, Tablo 6.3'teki liste esas alınabilir. Raporun teknik olmayan özeti, Dünya Mirası ile ilgili temel noktaları içermelidir.

Tablo 6.3 Etki Değerlendirme Raporunun Önerilen İçeriği

Teknik Olmayan Özet	● Raporun ve temel bulgular ile önerilerinin açık şekilde yazılmış özeti; özellikle Dünya Mirası alanının, Üstün Evrensel Değerinin (ÜED) ve özniteliklerinin tanımlanması; önerilen eylemin ÜED ve diğer miras/koruma değerleri üzerindeki etkileri; öneriler ve sonuçlar.
Sözleşmeye Dair Bilgiler ve Teşekkür	Şeffaflığı sağlamak adına aşağıdaki bilgilerin sunulması önerilir: ● Raporu kimin finanse ettiği ve yaptırdığı ● Süreci denetleyen ya da gözden geçiren kurum/kuruluşların üstlendiği rol ● Etki değerlendirmesini yürüten kişiler, başlıca yazarlar ve katkı sağlayan uzmanlar ● Yazarların çıkar çatışması bulunmadığına dair beyanı ● Herhangi bir bağımsız uzman değerlendirmesi

28. Genellikle çevresel değerlendirme raporu, çevresel etki değerlendirme raporu veya çevresel etki bildirimi olarak adlandırılır. Bu tür "raporlar" giderek daha fazla çevrimiçi ve etkileşimli bir formatta sunulmaktadır.

Tablo 6.3 Etki Değerlendirme Raporunun Önerilen İçeriği (devamı)

Yöntem	- Etki değerlendirmesi için kullanılan yöntemin özeti (örneğin, bu Kılavuzluk dokümanı) - Önerilen eylemin planlama ve etki değerlendirmesinin çeşitli aşamalarının gerçekleştirildiği tarihler - Hak sahiplerinin ve paydaşların sürece nasıl dahil edildiği ve görüşlerinin nasıl dikkate alındığı (gizliliğin gerekmediği durumlarda, danışma sürecine ilişkin bir ek, çeşitli şekillerde katılım sağlayan tüm kişileri listeleyebilir) - Başlangıç verilerine ve/veya etki tanımlama ve öngörme sürecine ilişkin bilgi eksiklikleri veya belirsizlikler - Başlangıç durumunu belirlemek ya da etkileri öngörmek için kullanılan özel yöntemler bir ekte sunulabilir
Temel Durum → Bölüm 6.6	- Üstün Evrensel Değer (ÜED) Beyanı - Dünya Mirası alanının ve daha geniş çevresinin tanımı; ÜED'nin somut ve somut olmayan öznitelikleri ile diğer miras/koruma değerleri, özgünlüğü (kültürel miras alanları için) ve bütünlüğü dahil olmak üzere - Dünya Mirası alanının özniteliklerinin mevcut korunma durumu ve tescil tarihinden bu yana meydana gelen değişikliklere ilişkin bilgiler - Önerilen eylemden etkilenebilecek, alan içinde veya yakınındaki diğer miras unsurlarının özeti - Dünya Mirası Sözleşmesi de dahil olmak üzere ilgili yasal, düzenleyici ve politika çerçeveleri - Dünya Mirası alanı için yönetim ve miras yönetim sistemine ilişkin analiz
Önerilen Eylem ve Alternatifler → Bölüm 6.3 ve 6.7	- Önerilen eylemin gerekliliği ve amaçları - Önerilen eylemin tüm aşamalarının (inşaat, işletme, devreden çıkarma, iyileştirme) yeterli ayrıntıyla tanımı; böylece rapor bağımsız bir belge olarak okunabilir. Daha ayrıntılı bilgiler ek olarak sunulabilir - Dünya Mirası alanı ile ilişkili olarak proje konumunu ve/veya güzergâhını gösteren haritalar, planlar ve görseller "Proje yapılmaması" seçeneği dahil, değerlendirilen alternatifler
Etkilerin Tanımlanması ve Değerlendirilmesi → Bölüm 6.8 ve 6.9	- Önerilen eylemin Dünya Mirası alanı üzerindeki olası olumlu ve olumsuz etkilerinin belirlenmesi, birleşik etkiler dahil olmak üzere - Bu potansiyel etkilerin özelliklerinin öngörülmesi, varsa belirsizliklerin açıkça belirtilmesi - Üstün Evrensel Değeri (ÜED) sürdüren öznitelikler ve diğer miras/koruma değerleri üzerindeki potansiyel etkilerin önem derecesinin değerlendirilmesi
Sakınım Önlemleri → Bölüm 6.3 ve 6.10	- Gerekli sakınım önlemleri ve bu önlemlerden sorumlu taraflar ve finansman kaynakları - Sakınım önlemlerinden sonra artakalan etkilerin tanımı
Öneriler → Bölüm 6.11	Etkiler dikkate alınarak, önerilen eylemin uygulanması, tercih edilen bir alternatifin seçilmesi ya da eylemden tamamen vazgeçilmesi yönünde bir öneri
Takip → Bölüm 6.14	- Önerilen eylemin gerçekleşmesi durumunda gerekli olacak izleme faaliyetinin tanımı; başlangıç verilerinin ve azaltım önlemlerinin uygulanmasının izlenmesi dahil - Büyük ölçekli projeler için, uygulayıcıya yönelik bir Çevresel ve Sosyal Yönetim Planı (veya benzeri bir belge) önerisi ek olarak sunulabilir
Ekler	- Şartname - Dünya Mirası alanına ilişkin başlangıç durumunu tanımlamak üzere toplanan ayrıntılı bilgiler (örneğin: Üstün Evrensel Değere ve diğer değerlere ait öznitelik envanteri; diğer miras varlıklarına dair bilgiler; saha çalışmaları; bilimsel araştırmalar; danışma sürecinden elde edilen ilgili bilgiler; çizimler ve fotoğraflar, vb.) - Etki öngörülerine ilişkin teknik destekleyici bilgiler

6.12 RAPORUN GÖZDEN GEÇİRİLMESİ

Etki değerlendirme raporu (Bölüm 6.11), yorum yapılabilmesi amacıyla, **Dünya Mirası alanıyla** doğrudan ya da dolaylı olarak ilgisi bulunan **hak sahipleri**, yerel topluluklar ve diğer **paydaşlara**, ayrıca Taraf Devletlere, Dünya Mirası Komitesi'ne, **Dünya Mirası Merkezi**'ne ve **Danışma Organlarına** sunulmalıdır. Alınan yorumlara bağlı olarak, raporun son hali bir planlama/lisans başvurusu ile birlikte (Bkz. Bölüm 6.13) karar vericilere resmen sunulmadan önce revize edilmesi gerekebilir. Gözden geçirmenin amacı, kullanılan değerlendirme yöntemlerinin ve ulaşılan sonuçların yeterliliğini — özellikle Üstün Evrensel Değer (ÜED) üzerindeki etki analizinin niteliği bağlamında — değerlendirmek ve şeffaflık ile kullanılabilirlik açısından amaca uygun olup olmadıklarını belirlemektir. İyi yürütülmüş bir gözden geçirme süreci, etki değerlendirmesinin sonuçlarına duyulan güveni artırır.

Bir etki değerlendirme raporunun gözden geçirilmesi farklı biçimlerde gerçekleştirilebilir:

- Etki değerlendirmesi **öneren** tarafından hizmet alımı şeklinde yaptırıldıysa, proje sahibi çoğu zaman değerlendirme sürecinin **hizmet alım şartnamesine** uygun olarak yürütülüp yürütülmediğini kontrol eder.
- Etki değerlendirmesi Dünya Mirası Komitesi tarafından talep edildiyse, rapor ve önerilen eylem genellikle Danışma Organları tarafından teknik bir değerlendirmeye tabi tutulur.
- Etki değerlendirmesi bir ulusal çerçeve içinde yürütülüyorsa, genellikle yürürlükteki yasa ve politikalara göre denetleme yapan sorumlu bir kamu otoritesi olur. Gözden geçirme sürecine diğer ilgili kurum ve kuruluşlar da dahil edilebilir.
- Rapor, ilgili tüm hak sahipleri ve paydaşlarla paylaşılmalı ve anlamlı bir şekilde yorum yapmaları için fırsat tanınmalıdır. Birçok ulusal sistem, kamuya açık gözden geçirme imkânı tanır; bu yasal zorunluluk olmasa bile iyi bir uygulama olarak teşvik edilmektedir.
- Etki değerlendirmesine ilişkin bağımsız bir gözden geçirme süreci, uygun ve yetkin bağımsız uzmanlar aracılığıyla yaptırılabilir. Bu, özellikle etki değerlendirmesinin kalitesi ve şeffaflığı konusunda hassasiyet bulunan durumlarda faydalı olabilir.

Kutu 6.7'de etki değerlendirme raporunun gözden geçirilmesi için bir kontrol listesi görülmektedir.

Kutu 6.7. Etki Değerlendirme Gözden Geçirme Kontrol Listesi

- Rapor, kapsam belirleme çalışması belgesinde ortaya konan konuları ele alıyor mu?
- Rapor, etki değerlendirmesi ile ilgili yürürlükteki gerekliliklerle (örneğin, ulusal mevzuat, finansör koşulları) uyumlu mu?
- Rapor, Dünya Mirası bağlamını ve ilgili alanın Üstün Evrensel Değerini (ÜED) tam olarak ele alıyor mu?
- Rapor, önerilen eylemin ilgili politikalar ve miras mevzuatı ile nasıl örtüştüğünü açıklıyor mu?
- Hak sahipleri ve diğer paydaşlar etki değerlendirme sürecine dahil edilmiş mi ve görüşleri yeterince dikkate alınmış mı?
- Etki değerlendirmesi, iyi uygulamalarla ve bu Rehber'de yer alan ilkelerle uyumlu biçimde gerçekleştirilmiş mi?
- Raporda sunulan bilgiler güvenilir ve teknik olarak doğru mu? Raporun sonuçları yeterli kanıtta dayanıyor mu? İhtiyatlılık İlkesi kullanımını gerektirecek önemli veri boşlukları var mı?
- Rapor, ÜED ve diğer miras/koruma değerleri üzerindeki etkileri önlemek ya da en aza indirmek için gereken önlemleri açıkça tanımlıyor mu?
- Rapor, karar alma sürecine destek olacak biçimde açık, eksiksiz ve amaca uygun mu?

Gözden geçirme süreç(ler)i tamamlandıktan sonra, etki değerlendirme ekibi, makul geri bildirimleri veya talepleri nihai rapora dahil etmelidir. Ekip, gelen geri bildirimleri nihai rapora dahil etmeme kararı alırsa, bunun nedenini açıklamalıdır. Revize edilmiş nihai rapor kamuya açık hale getirilmelidir. Bu durumun mümkün olmadığı hassas durumlarda, sorun yaratmayacak içerikler paylaşılarak ve hak sahipleri ile diğer paydaşlara yönelik teknik olmayan bir özet ve/veya halka açık bir sunum yoluyla mümkün olduğunca şeffaflık sağlanmalıdır.

6.13 KARAR VERME

Önerilen eyleme ilişkin kararlar, etki değerlendirme süreci boyunca verilir. Örneğin:

- İlgili makamlar ve öneri sahipleri, önerilen bir eylemin planlamasının devam edip etmeyeceğine, **ön değerlendirme** (Bölüm 6.4) ve **kapsam belirleme** çalışması (Bölüm 6.5) aşamalarında karar verirler.
- Bir **öneren**, eylemin konumunu, tasarımını, teknolojisini, vb. değiştirmeye karar verebilir; çünkü eylemin etkileri bir etki değerlendirmesi sürecinde tanımlanır ve değerlendirilir (Bölüm 6.8–6.9).
- Kalkınma bankaları veya diğer uluslararası finansal kuruluşlar gibi büyük yatırımcılar, önerilen eylemi finanse edip etmeyeceklerine karar verirken nihai etki değerlendirme raporunu kullanırlar.
- İlgili makamlar, önerilen eylemin onaylanıp onaylanmayacağına ve onaylanırsa hangi koşullar altında gerçekleşeceğine karar verirken nihai etki değerlendirme raporunu esas alırlar.

Önerilen bir eylemin onaylanıp onaylanmayacağına ilişkin nihai karar, ilgili ulusal makamlarca verilir. Bu tür bir karar için üç olasılık söz konusudur:

- Onay verilir; buna belirli koşullar (ör. sakınım tedbirleri) dahil edilir. Bu yalnızca önerilen eylemin, belirtilen koşullar altında ÜED üzerindeki tüm olumsuz etkileri ortadan kaldıracağı veya olumsuz etkilerin değerlendirmeyi gerektirmeyecek kadar küçük olduğu durumlarda yapılmalıdır.
- Onay ertelenir; örneğin ek bilgi beklenirken veya önerilen eylemin yeniden tasarlanması talepleri temelinde.
- Onay reddedilir.

Taraf Devletler, bu kararları **Dünya Mirası Sözleşmesi** kapsamındaki yükümlülükleri doğrultusunda almalıdır. Etki değerlendirmesi bu kararları şekillendirmeye yardımcı olmalıdır. **Dünya Mirası bağlamında yapılan bir etki değerlendirmesi**, önerilen bir eylemin **ÜED üzerindeki potansiyel etkilerinin karar alma sürecinde tam olarak dikkate alınmasını**, böylece bu istisnai alanların korunmasına yönelik hedefin gerçekleştirilmesini sağlamayı amaçlar. Tüm önerilen eylemler, Dünya Mirası alanının içinde veya yakınında olsun, ÜED'nin uzun erimli korunmasıyla uyumlu olup olmadıkları açısından değerlendirilmelidir. Değerlendirme ayrıca, alanın **geniş bağlamı** ile olan bağlantılarını da dikkate almalıdır; çünkü Dünya Mirası çevresinden soyutlanarak değerlendirilemez. Bu amaca uygun olmayan eylem önerileri onaylanmamalıdır.

6.14 TAKİP

Önerilen eylem onaylandığında, ÜED'nin korunmasını ve herhangi bir sürdürülebilir kalkınma hedefinin gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla **sakınım** önlemlerinin uygulanmasını izlemek ve yürütmek üzere uzun vadeli takip mekanizmalarına ihtiyaç duyulacaktır (Bkz. Tablo 6.4). **Dünya Mirası alanı** ile ilgili olan kişiler tüm takip faaliyetlerinden sorumlu olmasalar da bu sürece katılımları uzun vadeli yükümlülüklerin ÜED'nin korunmasıyla uyumlu biçimde yerine getirilmesi açısından kritik öneme sahiptir.

Etki değerlendirmesi, onay için gerekli koşulları – yani gerekli sakınım önlemlerini – açıkça belirtmeli ve bu da açık seçik bir uygulama stratejisi için temel oluşturmalıdır. Küçük ölçekli projeler için bu, üzerinde mutabakata varılmış öneriler listesi olabilir. Büyük projelerde ise bu, **Çevresel ve Sosyal Yönetim Planı** taslağı olabilir ve önerilen eyleme ilişkin sözleşme belgelerine dahil edilir. Uygulama stratejisi, önerilen eylemin sahadaki gelişimini yönlendirecek olup, etki değerlendirmesinin gerektirdiği sakınım önlemlerinin nasıl uygulanacağını ve izleneceğini açıkça tanımlamalıdır.

Büyük ölçekli bir proje onaylandığında, önerenin bir Çevresel ve Sosyal Yönetim Planı (ÇSYP) hazırlaması iyi bir uygulamadır. Bu plan, projenin ilgili mevzuat ve üzerinde anlaşılacak sakınım önlemleri doğrultusunda nasıl uygulanacağını tanımlar. Bu tür planlar hazırlanırken, miras kurumları ve Dünya Mirası alanı yönetim ekiplerine danışılmalıdır. Onaylanan sakınım önlemleri ve diğer tedbirler plana dahil edildiğinde, ÇSYP önerenin sorumlu tutulmasına yönelik sağlam bir temel oluşturabilir. Ayrıca, projenin ilerlemesinin izlenmesini ve gerekli görülen değişikliklerin tartışılmasını kolaylaştırır (bkz. Bölüm 6.14). Bu uygulama, proje uygulamasına dahil olan herkesin etki değerlendirmesinin sonuçlarından haberdar olmasını sağlamak açısından da faydalıdır — bu kişiler değerlendirme sürecinin bir parçası olmasalar bile.

Önerilen eylemin uygulanması sırasında olumsuz etkiler yaratmamasını güvence altına almak, önerenin sorumluluğudur. Bu genellikle **doğal ve kültürel mirastan sorumlu yetkili makamlar** tarafından denetlenir ve yurttaş komiteleri, karma komisyonlar ya da yerel yönetime uygun diğer yapılar aracılığıyla yürütülebilir. Dünya Mirası alanı için oluşturulmuş yönetim ekibi iç izleme ve değerlendirme süreçlerini düzenli olarak gözden geçirmelidir. Taraf Devletin odak noktası, UNESCO **Dünya Mirası Merkezi**'ne yapılan Periyodik Raporlama ve/veya **Korunmuşluk Durumu** raporlaması çerçevesinde, etki değerlendirmesi önerilerinin uygulanmasına dair güncel bilgileri paylaşabilir. Bu özellikle, böyle bir raporun Dünya Mirası Komitesi tarafından talep edildiği durumlar için geçerlidir. Etki değerlendirme süreci, zaman içinde izlenmesi faydalı olabilecek alanları da belirleyebilir. Bu sadece önerilen eylemin uygulanmasına yönelik ek denetim sağlamakla kalmaz, aynı zamanda gelecekteki eylemler için daha güvenilir ve uzun vadeli veri temini açısından da katkı sunar (Bkz. Bölüm 6.6).

Tablo 6.4. Önerilen Eylemin Onaylanmasından Sonra Yapılacak Takip Etkinlikleri

Takip etkinliği	What needs to happen?	Who is responsible?
Gerekli sakınım önlemlerinin uygulanması	Etki değerlendirmesinin önerdiği sakınım önlemlerinin belgelenmesi ve bu önlemlerin, önerilen eylemin geliştirilmesi sürecinin bir parçası olarak uygulanması. Büyük ölçekli projelerde, uygulama stratejisi öneri sahibinin Çevresel ve Sosyal Yönetim Planı'na entegre edilmelidir. ÜED'nin korunmasını sağlamak amacıyla UNESCO Dünya Mirası Merkezi'ne uygulama sürecine dair güncellemeler sağlanmalıdır	● Öneren
Temel durum izlemesi	Dünya Mirası alanının özneliliklerine ilişkin bilgilerin sürekli olarak toplanması; bu veriler, etki değerlendirmesi sırasında toplanan başlangıç verileri (Bkz. Bölüm 6.6) ve etki tahminleriyle karşılaştırılarak durumun planlandığı şekilde ilerleyip ilerlemediği veya müdahale gerekip gerekmediği kontrol edilebilir	● Öneren ● Taraf Devlet ● Dünya Mirası alanı yönetimi ekibi ● Yurttaşlar
İzin koşullarına uyum izleme ve denetim	Planlama onay sürecinde belirlenen izin koşullarının yerine getirilip getirilmediğinin doğrulanması amacıyla, bu koşullar bağlamında sürekli bilgi toplama ve inceleme yapılması	● İlgili yetkililer ● Yurttaşlar
Yönetim	İzleme sonucunda müdahale gerektiren sorunların ortaya çıktığı görülürse, mevcut yönetim sistemleri (hem önerilen eylem hem de Dünya Mirası alanının yönetimine yönelik sistemler) hızlıca tepki vermek için kullanılabilir	● Öneren ● Dünya Mirası alanı yönetimi ekibi
İletişim	Hak sahiplerine ve diğer paydaşlara (doğrudan sürece dahil olanlar dahil) takip faaliyetlerinin sonuçlarının bildirilmesi. Döngüsel nitelikteki eylemler için (örneğin on yıllık arazi kullanım planları), temel durum izleme verileri sonraki planın etki değerlendirmesi için referans bilgisi sağlayacaktır	● Öneren ● Taraf Devlet ● Dünya Mirası alanı yönetimi ekibi
Yaptırım	Eğer beklenmedik koşullar, yeni gelişmeler ya da sakınım önlemlerinin yetersiz takip ve uygulanması nedeniyle bir Dünya Mirası alanının ÜED'si olumsuz etkilenmişse, proje derhal durdurulmalıdır. Dünya Mirası Komitesi bu durumu inceleyebilir ve Dünya Mirası alanına bir danışma misyonu gönderilmesini talep edebilir.	● Dünya Mirası Merkezi ● Danışma Organları ● Dünya Mirası Komitesi ● Yurttaşlar

KISALTMALAR

Bu Kılavuzda, bazı yeni terimlere aşina olmayan okuyucular için metnin mümkün olduğunca anlaşılır olması amacıyla kısaltma kullanmamaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, kısaltmaların düzenli olarak kullanıldığı diğer belgelerle çapraz gönderme oluşturabilmek için aşağıdaki kısaltmalara dikkat etmek faydalı olacaktır:

ÇED (EIA)	Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇSED (ESIA)	Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi
ÇŞYP (ESMP)	Çevresel ve Sosyal Yönetim Planı
ÖÖBR (FPIC)	Özgür, önceden ve bilgilendirilmiş rıza
ICCROM	Uluslararası Kültür Varlıklarını Koruma ve Restorasyon Çalışmaları Merkezi
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
IUCN	Uluslararası Doğa Koruma Birliği
ÜED (OUV)	Üstün Evrensel Değer
SÇD (SEA)	Stratejik Çevresel Değerlendirme
ÜEDB (SOUV)	Üstün Evrensel Değer Beyannamesi

Terim ¹	Açıklama
Afet risk yönetimi (ARY) (Disaster risk management (DRM))	Afet riski ile ilgili strateji, politika ve önlemler tasarlamak, uygulamak ve değerlendirmek yoluyla: ● Afet riski anlayışını iyileştirmek ● Afet riskinin azaltma kültürünü beslemek ● Afetlere hazırlık, müdahale ve iyileşme uygulamalarında sürekli gelişimi aktarmak ve teşvik etmek Afet risk yönetiminin açık amacı, insan güvenliğini ve refahını artırmanın yanı sıra sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktır.
Artakalan etkiler (Residual impacts)	Sakınım önlemlerinin tasarımından sonra bile hala devam eden etkiler. Ayrıca bkz: Etki, Sakınım
Birleşik etkiler (Cumulative impacts)	Birleşik bir etki, bir projenin çevresel etkilerinin, geçmiş, şimdiki veya makul ölçüde öngörülebilir gelecekteki diğer proje veya faaliyetlerin aynı çevresel etkileriyle birleşmesinden kaynaklanır.
Bütünlük (Integrity)	Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilmek üzere aday gösterilen tüm varlıklar, bütünlük koşullarını karşılamalıdır. Bütünlük, doğal ve/veya kültürel mirasın ve özneliklerinin bütünlüğünün ve bozulmamışlığının bir ölçüsüdür. Bu nedenle, bütünlük koşullarını incelemek, varlığın şu ölçütlere sahip olma durumunu değerlendirmeyi gerektirir: - Üstün Evrensel Değerini ifade etmek için gerekli tüm unsurları içermesi - Varlığın önemini yansıtan özellik ve süreçlerin eksiksiz bir şekilde temsil edilmesini sağlayacak büyüklükte olması - İmar ve/veya ihmalden kaynaklanan olumsuz etkilerinden muzdarip olması
Çevre (Environment)	'Çevre' terimi farklı yetki bölgeleri ve kuruluşlar arasında büyük ölçüde farklılık gösterir. Ancak Dünya Mirası bağlamında kapsamlı bir tanım kullanılmalıdır ve bu, proje ortamının fiziksel, biyolojik, kaynak kullanımı ile ilgili, sosyal, kültürel, sağlık ile ilgili ve ekonomik boyutlarını içerir.
Çevresel bileşenler (Environmental components)	Çevresel bileşenler, bir miras alanının önerilen bir eylemden etkilenebilecek ayrı ayrı tanımlı unsurlarıdır. Bunlara peyzaj, toprak, su, hava ve atmosfer, bitkiler, yaban hayatı, ekosistemler, insan nüfusu ve yerleşimler, diğer kültürel miraslar, vb. dahildir. Etki değerlendirmesinde, bu bileşenlerden bazıları Değerli Çevresel Bileşenler (DÇB) olarak tanımlanır. Bunlar, proje paydaşları, halk, hükümetin idarecileri veya bir etki değerlendirmesindeki diğer kilit katılımcılar için çeşitli nedenlerle önemli olduğu düşünülen çevre bileşenleridir. Bir etki değerlendirmesinde incelenmesi gereken konuları kapsam belirleme yöntemiyle yönetilebilir paketler halinde düzenlemenin bir şeklidir. Dünya Mirası bağlamında, Üstün Evrensel Değerin öznelikleri, Değerli Çevresel Bileşenler olarak kabul edilmelidir.
Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi (ÇSED) (Environmental and Social Impact Assessment (ESIA))	Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) olarak da bilinen Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi, proje düzeyinde değerlendirmeyi ifade eder (örneğin bir hidroelektrik veya otoyol projesi).

Terim	Açıklama
Çevresel ve Sosyal Yönetim Planları (ÇSYP) <i>(Environmental and Social Management Plans (ESMPs))</i>	Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi sırasında etki yönetimi, proje planlama ve tasarımı sırasında etkiyi önleme ve en aza indirmeyi içerir. Uygulama aşamasında, Çevresel ve Sosyal Yönetim Planları (ÇSYP'ler) etki yönetimi için planlama sürecinin bir parçasını oluşturur ve genellikle bir Çevresel ve Sosyal Yönetim Sistemi'nin içine yerleştirilir. Bir projenin farklı aşamaları (örneğin inşaat, işletme, devreden çıkarma ve kapatma) için ayrı ÇSYP'ler, genellikle bir proje önereni tarafından, ihtiyaç duyuldukça hazırlanır. ÇSYP'ler genellikle belirli ihtiyaçları ele alır, örneğin: ● Acil durum hazırlığı ve müdahalesi ● Aşağıdakilerin yönetimi: ● Arazi, toprak ve biyolojik çeşitlilik ● Tehlikeli maddeler ve atıklar ● Su miktarı ve kalitesi ● Hava kalitesi ● Gürültü ve titreşim ● Toplum sağlığı ve güvenliği ● Kültürel miras Her ÇSYP, denetim, izleme ve raporlama dahil olmak üzere planlanan faaliyetlerin yürütülmesi için rol ve sorumlulukları belirler. Dünya Mirası alanı yönetim ekibinin ÇSYP'den haberdar olması, izleme süreçlerini değerlendirebilmeleri ve bunların miras koruma için uygun olduğundan emin olabilmeleri açısından faydalıdır.
Danışma Organları <i>(Advisory Bodies)</i>	Dünya Mirası Sözleşmesi'nde, Dünya Mirası Komitesi'ne değerlendirmelerinde danışmanlık yapmak üzere adı geçen üç uluslararası kuruluş, ICCROM (Uluslararası Kültür Varlıklarını Koruma ve Restorasyon Çalışmaları Merkezi), ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) ve IUCN (Uluslararası Doğa Koruma Birliği)'dir. Danışma Organları aşağıdaki işlevlere sahiptir: ● Dünya Mirası Sözleşmesi'nin uygulanması konusunda kendi uzmanlık alanlarında tavsiyelerde bulunmak ● Dünya Mirası Listesi'nde yer alan varlıkların nasıl korunacağı ve yönetileceği konusunda uzman tavsiyesi sağlamak ● Dünya Mirası Merkezi'ne Komite belgelerinin ve toplantı gündemlerinin hazırlanmasında ve Komite kararlarının uygulanmasında yardımcı olmak ● Temsili, Dengeli ve Güvenilir Bir Dünya Mirası Listesi için Küresel Stratejinin, Dünya Mirası Kapasite Geliştirme Stratejisinin ve Periyodik Raporlamanın geliştirilmesine ve uygulanmasına, ayrıca Dünya Mirası Fonunun etkin kullanımının güçlendirilmesine yardımcı olmak ● Dünya Mirası varlıklarının korunmuşluk durumunu izlemek (Komite'nin talebi üzerine yapılan Reaktif İzleme misyonları ve Taraf Devletlerin daveti üzerine yapılan Danışma Misyonları dahil olmak üzere) ● Uluslararası Yardım taleplerini incelemek ● Dünya Mirası Komitesi ve Büro toplantılarına danışman sıfatıyla katılmak. Danışma Organları, Dünya Mirası Komitesi tarafından talep edildiğinde önerilen eylemlerin ve ilgili etki değerlendirmelerinin incelenmesine katılır.

Terim	Açıklama
Değerler (Values)	Miras koruma bağlamında değerler, bir miras alanının şimdiki ve gelecek kuşaklar için korunmasının önemli kabul edildiği niteliklerdir. Değerler, bir dizi sosyal ve kültürel etken tarafından belirlenir. Toplumun bir kesiminin değer verdiği bir şey, bir başka kesimi tarafından değer görmeyebilir veya farklı nedenlerle değer görebilir ya da bir kuşak değer verirken bir sonraki kuşak değer vermeyebilir. Miras alanları genellikle estetik, mimari, biyolojik, ekolojik, tarihi, jeolojik, sosyal, manevi, vb. çeşitli değerlere sahiptir. Bu değerler, miras alanının özniteliklerinde somutlaşır ve aktarılır.
Devreden çıkarma (Decommissioning)	Devreden çıkarma, bir projenin ömrünün sonunda gerçekleşir ve genellikle projeyi inşa edenler tarafından projedeki yapıların ve diğer unsurların tamamen kaldırılmasını içerir. Amaç, alanı önceki durumuna geri döndürmektir.
Diğer miras/ koruma değerleri (Other heritage/ conservation values)	Bu Kılavuz kapsamında, bunlar bir varlığın Üstün Evrensel Değere ek olarak sahip olabileceği miras/ koruma değerleridir. Bunlar, bir Dünya Mirası alanının ulusal veya yerel miras önemine sahip miras olarak tescillenmesinin arkasındaki nedenleri ve varlığa Yerli topluluklarca atfedilen değerleri içerebilir. Ayrıca, bir alanın ÜED'yi desteklemese de estetik, tarihi, bilimsel, sosyal veya başka bir değer taşıyan diğer yönlerini de içerebilir.
Doğal ve kültürel mirastan sorumlu yetkili makamlar (Environmental and heritage authorities)	Doğal ve kültürel mirastan sorumlu yetkili makamlar, ülkelerindeki doğal ve kültürel mirasın korunmasını ve yönetimini sağlamaktan öncelikli olarak sorumlu olan devlet kuruluşlarıdır. Bu yetkililer ayrıca, ülkelerinde Sözleşme ile ilgili faaliyetlerin uygulanmasından da sorumludur.
Doğrudan etkiler (Direct impacts)	Doğrudan etki, bir projenin Dünya Mirasının belirli bir özelliği ile veya diğer çevresel bileşenleri ile sahip olduğu neden-sonuç ilişkisinin sonucudur.
Dolaylı etkiler (Indirect impacts)	Dolaylı etkiler, bir projenin çevre üzerinde doğrudan bir sonucu olmayan, genellikle proje alanının uzağında veya karmaşık bir sürecin sonucunda ortaya çıkan etkilerdir. Bazen 'ikinci' veya 'üçüncü seviye' etkiler veya 'ikincil' etkiler olarak da adlandırılırlar. Ayrıca bkz: Etki, Doğrudan etkiler, Birleşik etkiler
Dünya Mirası alanı; Dünya Mirası varlığı (World Heritage site; World Heritage property)	Dünya Mirası Listesi 'ne kaydedilen ve bu nedenle insanlık için ÜED'ye sahip olduğu kabul edilen kültürel, doğal veya karma miras alanı. Bir varlığın Dünya Mirası Listesi'ne aday gösterilmesi, bulunduğu Taraf Devlet(ler)in sorumluluğundadır. Dünya Mirası Komitesi, titiz değerlendirme süreçlerinin ardından Danışma Organlarının teknik önerilerini dikkate alarak, bir varlığın Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilip kaydedilmeyeceğine karar verir.
Dünya Mirası Merkezi (World Heritage Centre)	UNESCO Dünya Mirası Merkezi, 1992 yılında UNESCO bünyesinde kurulmuş ve kadrosu UNESCO Genel Direktörü tarafından atanan teknik bir idari organdır. Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Sekreteryası olarak görev yapar, UNESCO bünyesinde Dünya Mirası ile ilgili tüm konularda odak noktası ve koordinatördür ve Sözleşme'nin günlük idaresini sağlar.

Terim	Açıklama
Dünya Mirası Sözleşmesi (<i>World Heritage Convention</i>)	<u>Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme</u> , 1972 yılında BM tarafından kabul edilen uluslararası bir antlaşmadır ve tüm insanlık için Üstün Evrensel Değerleri nedeniyle Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilebilecek doğal veya kültürel alanların niteliklerini tanımlar. Genellikle Dünya Mirası Sözleşmesi olarak bilinen bu sözleşme, uluslararası toplumun bu mirasın korunmasından bir bütün olarak nasıl sorumlu olduğunu belirler ve Taraf Devletlerin Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilmeye uygun olabilecek potansiyel alanları belirleme görevlerini ve onları koruma ve muhafaza etmedeki rollerini ortaya koyar. Sözleşmeyi imzalayarak her ülke, yalnızca kendi topraklarında bulunan ve Üstün Evrensel Değer sahibi kabul edilen alanları korumayı değil, aynı zamanda ulusal mirasını korumayı ve insanlık mirasını koruma, muhafaza etme ve tanıtmaya yönelik uluslararası çabalara katılmayı taahhüt eder.
Etkenler (<i>Factors</i>)	Miras alanının değerlerini ve özniteliklerini ve korunmuşluk durumunu olumlu ve olumsuz yönde etkileyebilecek her şeydir. Olumsuz etkenler genellikle tehdit olarak adlandırılır. Etkenlerin bir varlığı nasıl etkilediği, etkenin kaynağı olan temel nedenler, kökenleri (varlık sınırları içinde veya dışından kaynaklanıyorsa), etkenden kaynaklanan mevcut ve potansiyel etkiler ve miras alanının öznitelikleri üzerindeki etkilerin kapsamı ve şiddeti gibi bir dizi parametre aracılığıyla analiz edilmelidir.
Etki (<i>Impact</i>)	Bir etkenin hem korunmuşluk durumu hem de miras/ koruma değerlerini ifade etme yeteneği açısından miras alanının öznitelikleri üzerindeki etkileri veya sonuçları. Etki, bir kalkınma projesinin uygulandığında gelecekte oluşacak çevresel koşullar ile bu projenin uygulanmadığı gelecekteki koşullar arasındaki farktır. Bir etkinin oluşması için bir etki kaynağı (örneğin, bir sanayi sitesinden gelen gürültü), etkilenen bir alıcı veya Dünya Mirası alanı özniteliği (örneğin, yakınlarda yaşayan sakinler) ve zararlı eylemin veya malzemenin alıcıya ulaşabileceği bir yol veya güzergâh (örneğin, hava) olması gerekir. Etkiler olumlu veya olumsuz olabileceği gibi, doğrudan veya dolaylı, mevcut veya potansiyel olabilir ve kaynağı miras alanı içinde, mevcut tampon bölge(ler)de ve hatta bunların ötesinde bulunabilir. Ayrıca bkz: Doğrudan etki, Dolaylı etkiler, Birleşik etkiler
Etki alanı (<i>Area of influence</i>)	Önerilen bir eylemin etki alanı, doğrudan, dolaylı ve birleşik etkilerin meydana gelebileceği coğrafi alandır. Bu kavram, hem önerilen bir eylemin fiilen kaplayacağı alanı, hem de projenin etkileyeceği daha geniş alanı (örneğin hava emisyonları, trafik veya ekonomik faaliyetler yoluyla) kapsar. Ayrıca, bir Dünya Mirası alanının etkilenen öznitelikleri ve diğer çevresel bileşenleri için ilgili sınırları da dikkate alınmalıdır (örneğin nüfus sınırları, idari sınırlar, yaban hayatı yaşam alanları). Etki değerlendirmesi sırasında bu alan ile ilgili temel durum verisi toplanmalıdır.
Etki değerlendirmesi (<i>Impact assessment</i>)	Etki değerlendirme, önerilen eylemlerle ilgili büyük onay kararları alınmadan ve taahhütlerde bulunulmadan önce bu eylemlerin potansiyel çevresel etkilerini belirleme, tahmin etme ve değerlendirme sürecidir. Olumsuz etkileri önlemek veya azaltmak ve faydalı etkileri artırmak amacıyla yapılır. Daha genel anlamda, etki değerlendirme, tüm faaliyet ölçeklerine uygulanabilecek bir düşünme ve planlama yöntemi olarak nitelendirilebilir. Etki değerlendirme, proje, plan, program ve politika gibi çeşitli düzeylerdeki kalkınma önerilerine uygulanabilir.
Eylem (<i>Action</i>)	Bir politika, plan, program veya proje.

Terim	Açıklama
Geniş bağlam (<i>Wider setting</i>)	Bir Dünya Mirası varlığın geniş bağlamı, varlığın topoğrafyası, doğal ve yapılı çevresi ile altyapı, arazi kullanım kalıpları, mekânsal organizasyon ve görsel ilişkiler gibi diğer unsurlarla ilgili olabilir. İlgili sosyal ve kültürel uygulamalar, ekonomik süreçler ile algılar ve çağrışımlar gibi mirasın diğer somut olmayan boyutlarını içerebilir. Geniş bağlam, varlığın özgünlüğünü ve bütünlüğünü korumada da önemli bir rol oynayabilir ve yönetimi, Üstün Evrensel Değeri desteklemedeki rolüyle ilişkilidir.
Hak sahipleri (<i>Rights-holders</i>)	Miras kaynaklarıyla ilgili olarak yasalardan veya örf ve adetlerden kaynaklı toplumsal haklara sahip aktörlerdir. Yerli halkların dahil olduğu durumlarda, topraklarını, bölgelerini ve diğer kaynaklarını etkileyen herhangi bir projenin onaylanmasından önce özgür, önceden ve bilgilendirilmiş rıza verme hakkına sahiptirler ve etki değerlendirmesine katılmaları gerekmektedir.
Hizmet Alım Şartnamesi (<i>Terms of Reference</i>)	Hizmet Alım Şartnamesi, tipik olarak etki değerlendirme ekibine verilen ve yapılması gereken değerlendirmeyi, dikkate alınması gereken konuları ve kullanılacak özel yöntemleri açıklayan bir belgedir. Bu belge genellikle kapsam belirleme raporundan uyarlanır.
İhtiyatlılık İlkesi (<i>Precautionary Principle</i>)	İhtiyatlılık İlkesi, karar vericilerin, çevre veya insan sağlığı açısından tehlikeli bir durum ile ilgili bilimsel kanıtların belirsiz ve risklerin yüksek olduğu durumlarda ihtiyati tedbirler almalarını sağlar. Rio Bildirgesi (Birleşmiş Milletler, 1992), İhtiyatlılık İlkesini şu şekilde tanımlar: “Ciddi veya geri döndürülemez hasar tehditleri varsa, tam bilimsel kesinlik eksikliği, çevresel bozulmayı önlemek için alınacak uygun maliyetli önlemlerin ertelenmesi için bir gerekçe olarak kullanılamaz.”
İnsan hakları temelli yaklaşım veya Hak temelli yaklaşımlar (<i>Human rights-based approach or Rights-based approaches</i>)	Hak temelli koruma yaklaşımları, miras koruma uygulamalarının her durumda haklara saygı göstermesini ve mümkün olduğunca bu hakların hayata geçirilmesinin desteklenmesini sağlamak amacıyla, hak normlarını, standartlarını ve ilkelerini politika, planlama, uygulama ve sonuç değerlendirmesine entegre etmek olarak anlaşılabilir. Korumada hak temelli yaklaşımların benimsenmesi, hakların korunması ile kültürel ve biyolojik çeşitliliğin korunmasının birbirini güçlendirmesini sağlar.
Kapsam belirleme (<i>Scoping</i>)	Kapsam belirleme çalışması, planlama ve karar alma süreçlerinde Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesine dahil edilmesi gereken kadar önemli olduğu düşünülen konuları belirler ve çok az endişe yaratan veya hiç endişe yaratmayan konuların dikkate alınmasını ortadan kaldırır veya sınırlandır. Etki değerlendirmesinin önemli konulara odaklanmasını ve gereksiz araştırmalarla zaman ve kaynak israfını önler. Kapsam belirleme, Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesinin erken aşamalarında, genellikle ön değerlendirmeden sonra gerçekleşen bir süreçtir. Genellikle, bir projenin niteliği ve kapsamının çok az ayrıntıda veya hiç ayrıntı olmadan oldukça üst bir düzeyde geliştirildiği ön fizibilite çalışmaları sırasında gerçekleşir. Bu nedenle, kapsam belirleme genellikle potansiyel çevresel risklerin ve etkilerin nitel bir değerlendirmesidir (sonra yapılacak etki değerlendirmesi ise daha niceldir). Kapsam belirleme süreci, genellikle bir ÇED çalışmasının yürütülmesini yönlendirmek üzere tasarlanmış bir belgeyle sonuçlanır. Bu belge, farklı etki değerlendirme sistemlerinde değişik biçimlerde olabilir ve çeşitli adlara sahip olabilir; örneğin İlk Çevresel İnceleme, Kapsam Belirleme Raporu, Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirme Yönergesi, Hizmet Alım Şartnamesi ve Proje Özeti.

Terim	Açıklama
Korunmuşluk Durumu (<i>State of Conservation</i>)	Korunmuşluk durumu, bir Dünya Mirası alanının içinde bulunduğu koşulları (fiziksel durumu, özgünlüğü ve bütünlüğü dahil olmak üzere, ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere), zayıf noktalarını, onu etkileyen faktörleri ve Üstün Evrensel Değerini korumak için uygulanan koruma önlemlerini ifade eder. Dünya Mirası bağlamında, 'korunmuşluk durumu' terimi genellikle Uygulama Rehberi tarafından düzenlenen Reaktif İzlemenin yasal sürecini ifade etmek için kullanılır. Bir varlığın korunmuşluk durumu hakkındaki bilgiler, UNESCO Dünya Mirası Merkezi, Danışma Organları ve Dünya Mirası Komitesi'nin dikkatine, ilgili Taraf Devlet tarafından Uygulama Rehberi'nin 169. ve 172. paragraflarındaki gereklilikleri yerine getirmek üzere iletilen korunmuşluk durumu raporları aracılığıyla veya 174. paragraf uyarınca Reaktif İzleme süreçleri kapsamında diğer kaynaklar aracılığıyla sunulabilir. Bu süreçler, etki değerlendirmesini de içerebilir.
Miras (<i>Heritage</i>)	İnsanların önceki kuşaklardan devraldıkları ve salt fayda sağlamanın ötesinde değer verdikleri tüm varlıklardır. Miras geniş bir kavramdır ve doğal çevreden gelen ortak mirasları, insanların yaratımlarını ve insanlar ile doğa arasındaki yaratımları ve etkileşimleri içerir. Yapılı, karasal, tatlı su ve deniz ile ilgili ortamları, kara ve su peyzajlarını, biyolojik çeşitliliği, jeolojik çeşitliliği, koleksiyonları, kültürel uygulamaları, bilgiyi, yaşam deneyimlerini, vb. kapsar.
Miras Etki Değerlendirmesi (<i>Heritage Impact Assessment</i>)	Miras Etki Değerlendirmesi, önerilen bir faaliyete özgü veya proje düzeyinde yürütülen, faaliyetin veya projenin doğal ve/veya kültürel miras alanının miras/koruma değerleri üzerindeki potansiyel etkisini belirlemeye ve değerlendirmeye odaklanan bir çalışmadır. Dünya Mirası Alanları bağlamında Miras Etki Değerlendirmesi, özellikle Dünya Mirası alanının Üstün Evrensel Değerini yansıtan öznitelikler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerin belirlenmesine ve değerlendirilmesine odaklanmalıdır.
Ön değerlendirme (<i>Screening</i>)	Ön değerlendirme, etki değerlendirme sürecinin ilk adımıdır ve bir değerlendirmenin gerekli olup olmadığına karar vermeye yardımcı olur. Ön değerlendirme süreci, önerilen bir eylemin bir Dünya Mirası alanının ÜED'si ve diğer değerleri üzerinde potansiyel olarak olumsuz etkileri olabileceğini gösterdiğinde, bir etki değerlendirmesi gereklidir ve proje önereni taraf, önerilen eylemi gözden geçirmeye ve gerekirse bu olası etkileri erken aşamalarda önlemek veya en aza indirmek için revize etmeye teşvik edilmelidir.
Öneren (<i>Proponent</i>)	Bir eylem öneren ve ardından önerilen eylemi hayata geçirmek için bir ekip kuran kişi, grup veya kuruluş. Öneri sahibi, Dünya Mirası alanı yönetim ekibi, başka bir devlet kurumu, bir girişimci, bir kuruluş, bir Yerli Halk Örgütü, bir sivil toplum grubu veya başka bir paydaş olabilir.
Önerilen eylem; eylem önerisi (<i>Proposed action</i>)	Bkz: Eylem .

Terim	Açıklama
Özgünlük (Authenticity)	(i) ila (vi) no.lu kriterler kapsamında (kültürel miras kategorisinde) aday gösterilen Dünya Mirası Alanları, özgünlük koşullarını karşılamalıdır. Kültürel varlıkların türüne ve kültürel bağlamına bağlı olarak, varlıkların özgünlük koşullarını karşılamış kabul edilmesi için, kültürel değerleri (önerilen adaylık kriterlerinde kabul edildiği şekliyle) aşağıdakiler de dahil olmak üzere çeşitli öznitelikler aracılığıyla doğru ve güvenilir bir şekilde ifade ediliyorsa, varlıkların özgünlük koşullarını karşıladığı kabul edilebilir: ● biçim ve tasarım ● malzeme ve madde ● kullanım ve işlev ● gelenekler, teknikler ve yönetim sistemleri ● konum ve çevresel bağlam ● dil ve diğer somut olmayan miras biçimleri ● ruh ve duygu ● diğer iç ve dış etkenler.
Öznitelikler (Attributes)	Öznitelikler, bir miras alanının miras/ koruma değerlerini ifade eden ve bu değerlerin anlaşılmasını sağlayan unsurlardır. Fiziksel özellikler, maddi doku ve diğer somut özellikler olabileceği gibi, süreçler, sosyal düzenlemeler veya kültürel uygulamalar gibi somut olmayan unsurlar ve ayrıca varlığın fiziksel unsurlarına yansıyan çağrışımlar ve ilişkiler de olabilir. Kültürel miras alanları için bunlar, binalar veya diğer inşa edilmiş yapılar ve bunların biçimleri, malzemeleri, tasarımları, kullanımları ve işlevleri olabileceği gibi, kentsel düzenler, tarımsal süreçler, dini törenler, yapı teknikleri, görsel ilişkiler ve manevi bağlantılar da olabilir. Doğal varlıklar için ise belirli peyzaj özellikleri, habitat alanları, öncü türler, çevre kalitesiyle ilgili unsurlar (bozulmamışlık, yüksek/ bozulmamış çevresel nitelik gibi), habitatların ölçeği ve doğallığı ve yaban hayatı popülasyonlarının büyüklüğü ve yaşayabilirliği olabilir. Öznitelikler ve bunlar arasındaki etkileşimler, koruma, muhafaza ve yönetim eylemlerinin odak noktası olmalıdır. ‘Öznitelikler’ terimi özellikle Dünya Mirası Alanları için kullanılır ve bu varlıkların Üstün Evrensel Değerini yansıtan özelliklerin net bir şekilde anlaşılması, uzun vadeli korunmaları için kritik öneme sahiptir. Bu özelliklerin mekânsal dağılımı ve ilgili koruma gereklilikleri, varlığın sınırlarını ve diğer yönetim eylemlerini belirlemelidir.
172. veya 174. Paragraf bildirimleri (Paragraph 172 or 174 notifications)	Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Yürütülmesine İlişkin Uygulama Rehberi'nin 172. paragrafı, Taraf Devletleri, bir Dünya Mirası alanının Üstün Evrensel Değerini etkileyebilecek eylem önerileri hakkında, herhangi bir karar almadan önce, UNESCO Dünya Mirası Merkezi aracılığıyla Komiteyi bilgilendirmeye davet etmektedir. 174. paragraf, sivil toplumun da bir varlığın ciddi şekilde kötüleştiğini veya gerekli düzeltici önlemlerin önerilen süre içinde alınmadığını düşünmeleri halinde UNESCO Dünya Mirası Merkezi'ne bilgi sunabileceğini ve bu durumda UNESCO Dünya Mirası Merkezi'nin bilgileri doğrulamak için Taraf Devlet ile iletişime geçeceğini belirtmektedir.

Terim	Açıklama
Paydaşlar (Stakeholders)	Dünya Mirası bağlamında paydaşlar, miras kaynaklarıyla ilgili doğrudan veya dolaylı ilgi ve kaygılara sahip olan, ancak bu miras üzerinde yasal veya sosyal olarak tanınmış bir hakka sahip olması gerekmeyen kişilerdir. Etki değerlendirmesinde paydaşlar, bir projeden etkilenebilecek bireyler veya gruplar ya da bu kişileri temsil eden bir kişi veya kuruluştur. Bu ikisine topluca bazen 'ilgili ve etkilenen taraflar' denir.
Proje gelişim alanı (PGA) (Project development area (PDA))	Proje gelişim alanı, bir projenin inşası ve işletiminin yaratması beklenen fiziksel bozulma alanıdır. Ana proje sahası veya güzergâhının yanı sıra, erişim yolları, enerji iletim hatları, su rezervuarları ve boru hatları gibi onu desteklemek için ihtiyaç duyulan yeni altyapı alanlarını da içerir. Ayrıca bkz: Etki alanı
Sakinim (Mitigation)	Tanım olarak, sakınım, 'bir şeyin şiddetini, ciddiyetini veya acısını azaltma eylemidir'. Olumsuz etkilerin ortaya çıkmasını önlemeyi ve ortaya çıkan etkileri kabul edilebilir bir düzeyde tutmayı amaçlar. Etki azaltma önlemleri ilk olarak proje fizibilite çalışmaları sırasında belirlenir ve uygun durumlarda, etkileri önlemek veya azaltmak için alternatifler ve tasarım seçenekleri değerlendirilirken benimsenir. Daha sonra, inşaat, işletme, devreden çıkarma ve kapatma sırasında ortaya çıkması beklenen etkileri ele almak için proje uygulama planının bir parçası haline gelirler. Sakınım, hem yapısal önlemleri (örneğin tasarım veya konum değişiklikleri) hem de yapısal olmayan önlemleri (örneğin kurumsal ve politika araçları; toplum hizmetlerinin sağlanması; eğitim ve kapasite geliştirme) içerebilir. Etki değerlendirmesi genellikle bir sakınım hiyerarşisi içinde bir dizi azaltma önlemini (kaçınmadan telafi etmeye kadar) ele alırken, bu seçeneklerin hepsi Dünya Mirası bağlamında uygun değildir. Aslında, dikkate alınması gereken sakınım türleri sadece olumsuz etkileri tamamen önlemek veya kabul edilebilir seviyelere indirmektir. Dikkat edilirse 'sakınım' genellikle olumsuz etkilerle ilgili olarak kullanılmaktadır. Projelerin olumlu etkileri de olabilir, özellikle biyofizik ve sosyal değerleri korumak veya geliştirmek fikriyle tasarlanırsa. (Bazı kaynaklarda Azaltım olarak da geçmektedir. Bu çeviride 'Sakinim' terimi, hem azaltma hem önleme çalışmalarını içeren daha geniş kapsamlı niteliği dolayısıyla tercih edilmiştir.)
Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) (Strategic Environmental Assessment (SEA))	Stratejik Çevresel Değerlendirme, etki değerlendirmesini politika, plan ve program gibi stratejik karar alma süreçlerine uyarlar. Genellikle biyofiziksel, sosyal, kültürel, ekonomik ve sağlık ile ilgili konuları stratejik karar alma süreçlerine entegre etmeyi amaçlayan bir etki değerlendirmesi olarak anlaşılır. Amacı, planıcıları, karar vericileri ve etkilenen toplulukları bu tür kararların sürdürülebilirliği konusunda bilgilendirmek, en iyi alternatif arayışını kolaylaştırmak ve alınan kararların güvenilirliğini artırmaktır.
Tampon bölge (Buffer zone)	Dünya Mirası Alanları için tampon bölge, varlığı çevreleyen ve ona ek bir koruma katmanı sağlamak amacıyla kullanımına ve geliştirilmesine tamamlayıcı yasal ve/veya örfi kısıtlamalar getirilen bir alandır. Bu, varlığın yakın çevresini, önemli manzaraları ve varlığı ve korunmasını destekleyen işlevsel olarak önemli diğer alanları veya özellikleri kapsamlıdır. Tampon bölgeyi oluşturan alan, her durumda uygun mekanizmalar aracılığıyla belirlenmelidir. Tampon bölgelerin sınırlarının belirlenmesi Dünya Mirası Komitesi kararıyla kabul edilir; bir varlığın Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilmesinden sonra tampon bölgelerde yapılacak herhangi bir değişiklik veya yeni tampon bölge oluşturulması, Uygulama Rehberi'nin 163-167. paragraflarında tanımlandığı şekilde resmi bir talep üzerine Dünya Mirası Komitesi tarafından onaylanmalıdır.
Taraf Devletler (States Parties)	Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme 'ye (Dünya Mirası Sözleşmesi) (UNESCO, 1972) taraf olan ülkeler.

Terim	Açıklama
Tekrarlamalı (<i>Iterative</i>)	Etki değerlendirme sürecinin doğrusal olmama özelliğini tanımlamak için kullanılan bir terimdir; sürecin aşamaları yeni bilgiler toplandıkça tekrarlanır.
Temel durum değerlendirilmesi (<i>Baseline assessment</i>)	Temel durum değerlendirmesi, etkilenen çevrenin i) şu anki haliyle, ii) Dünya Mirası Listesine alındığı zamanki haliyle ve iii) projenin devam etmemesi durumunda nasıl gelişmesinin beklenebileceğiyle ilgili uygun bir açıklamadır. Bu, çevrenin tüm boyutlarını (fiziksel, biyolojik, sosyal, kültürel, ekonomik, kaynak kullanımı ve sağlık ile ilgili) kapsamlıdır. Bir etki değerlendirmesinin etkinliği, bu koşulların ne kadar iyi anlaşıldığına doğrudan bağlıdır.
Ulusal Odak Noktası (<i>National Focal Point</i>)	Ülkelerinde Sözleşme ile ilgili faaliyetlerin uygulanmasını sağlamaktan öncelikli olarak sorumlu olan ve Sekreteryaya (UNESCO Dünya Mirası Merkezi), ulusal kamu idareleri ve diğer paydaşlar arasında iletişim kanalı olarak hareket eden devlet kuruluşu(ları).
Üstün Evrensel Değer (ÜED) (<i>Outstanding Universal Value (OUV)</i>)	Bir miras alanının sahip olduğu, ulusal sınırları aşacak ve tüm insanlığın şimdiki ve gelecek nesilleri için ortak öneme sahip olacak kadar istisnai kültürel ve/veya doğal önem. Bu bağlamda, bu mirasın kalıcı olarak korunması, uluslararası toplumun tamamı için en üst düzeyde öneme sahiptir. (<i>Bazı kaynaklarda 'İstisnai Evrensel Değer' olarak da geçmektedir</i>)
Üstün Evrensel Değer Beyannamesi; Üstün Evrensel Değer Beyanı (<i>Statement of Outstanding Universal Value (SOUV)</i>)	Bir varlık Dünya Mirası Listesi 'ne kaydedildiğinde (veya 2007'den önceki kayıtlar için geriye dönük olarak) Dünya Mirası Komitesi tarafından kabul edilen resmî açıklamadır. Bu açıklama, varlığın neden Üstün Evrensel Değere sahip olarak değerlendirildiğini, ilgili kriterleri nasıl karşıladığını, bütünlük (ve kültürel varlıklar için özgünlük) koşullarını ve varlığı korumak ve Üstün Evrensel Değerini uzun vadede sürdürmek için gereken koruma ve yönetim düzenlemelerini ve gerekliliklerini özetlemektedir. Kabul edilen Üstün Evrensel Değer Beyannamesi, varlığın ve korunmuşluk durumunun yönetimi ve izlenmesi için temel bir referans teşkil etmektedir.
Uygulama Rehberi (UR) (<i>Operational Guidelines (OG)</i>)	Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Yürütülmesine İlişkin Uygulama Rehberi (ilk olarak 1977'de yayınlanmıştır, son baskısı: 2024), aşağıdaki prosedürleri belirleyerek Dünya Mirası Sözleşmesi'nin uygulanmasını kolaylaştırmayı amaçlayan bir belgedir: - Varlıkların Dünya Mirası Listesi'ne ve Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilmesi - Dünya Mirası varlıklarının korunması ve muhafazası - Dünya Mirası Fonu kapsamında Uluslararası Yardım sağlanması - Sözleşme lehine ulusal ve uluslararası desteğin harekete geçirilmesi.

Agency for Cultural Affairs (Kültür İşleri Ajansı), Japonya ve Kyushu Üniversitesi. 2020. *Heritage in Urban Contexts: Impacts of Development Projects on World Heritage Properties in Cities. Final Outcomes (Kentsel Bağlımlarda Miras: Şehirlerdeki Dünya Mirası Alanlarında Kalkınma Projelerinin Etkileri. Nihai Çıktılar)*. <https://whc.unesco.org/en/events/1516/>

André, P., Enserink, B., Connor, D. ve Croal, P. 2006. *Public Participation International Best Practice Principles (Kamu Katılımı Uluslararası En İyi Uygulama İlkeleri)*. Fargo, ND, International Association for Impact Assessment (Uluslararası Etki Değerlendirme Derneği). (IAIA Özel Yayın Serisi, 4.) <https://www.iaia.org/uploads/pdf/SP4.pdf>

CSIR (Council for Scientific and Industrial Research) (Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Konseyi). 1996. *Strategic Environmental Assessment (SEA): A Primer (Stratejik Çevresel Değerlendirme: Bir Giriş)*. CSIR Raporu ENV/S-RR96001. Stellenbosch (Güney Afrika), Division of Water, Environment and Forest Technology (Su, Çevre ve Orman Teknolojileri Bölümü).

FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü). 2016. *FPIC Toolkit (ÖÖBR Araç Seti)*. Roma, FAO. https://www.fao.org/fileadmin/user_upload/faoweb/2018-New/Our_Pillars/FPIC_package_.zip

Glasson, J. ve Therivel, R. 2019. *Introduction to Environmental Impact Assessment (Çevresel Etki Değerlendirmeye Giriş)*. Londra, Routledge.

IAIA (International Association for Impact Assessment) (Uluslararası Etki Değerlendirme Derneği). 1999. *Principles of Environmental Assessment Best Practice (Çevresel Değerlendirme Uygulamalarında En İyi Uygulama İlkeleri)*. Fargo, ND, IAIA/Lincoln (İngiltere), IEA. <https://www.iaia.org/uploads/pdf/Principles%20of%20IA%2019.pdf>

_____. 2009. *What is Impact Assessment? (Etki Değerlendirmesi Nedir?)* Fargo, ND, IAIA. https://www.iaia.org/uploads/pdf/What_is_IA_web.pdf

_____. 2020. *Foundations of Impact Assessment (Etki Değerlendirmenin Temelleri)* (yayınlanmamış). Fargo, ND, IAIA.

IAPP (International Association for Public Participation). t.y. *Core Values, Ethics, Spectrum – The 3 Pillars of Public Participation (Temel Değerler, Etik, Spektrum – Kamu Katılımının 3 Ayağı)*. <https://www.iap2.org/page/pillars>

ICID (International Commission on Irrigation and Drainage) (Uluslararası Sulama ve Drenaj Komisyonu). 1993. *The ICID Environmental Checklist to Identify Environmental Effects of Irrigation, Drainage and Flood Control Projects (Sulama, Drenaj ve Sel Kontrolü Projelerinin Çevresel Etkilerinin Belirlenmesi için ICID Çevre Kontrol Listesi)*. Wallingford (UK), HR Wallingford. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08dd5ed915d3cfd001c12/R5835-icid_environmental_checklist.pdf

ICOMOS. 2011. *Guidance on Impact Assessment for Cultural World Heritage Properties (Dünya Kültür Mirası Varlıkları için Etki Değerlendirmesi Rehberi)*. https://www.iccom.org/sites/default/files/2018-07/icomos_guidance_on_heritage_impact_assessments_for_cultural_world_heritage_properties.pdf

IDB (Inter-American Development Bank) (Amerika Kalkınma Bankası). 2019. *Meaningful Stakeholder Engagement (Anlamlı Paydaş Katılımı)*. https://publications.iadb.org/publications/english/document/Meaningful_Stakeholder_Engagement_A_Joint_Publication_of_the_MFI_Working_Group_on_Environmental_and_Social_Standards_en.pdf

IFC (International Finance Corporation) (Uluslararası Finans Kurumu). 2007. *Stakeholder Engagement: A Good Practice Handbook for Companies Doing Business in Emerging Markets (Paydaş Katılımı: Gelişmekte Olan Piyasalarda Faaliyet Gösteren Şirketler İçin İyi Uygulama El Kitabı)*. Washington, DC, IFC. https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/affbc005-2569-4e58-9962-280c483baa12/IFC_StakeholderEngagement.pdf?MOD=AJPERES&CVID=jkD13-p

- _____. 2012. *IFC Performance Standards on Environmental and Social Sustainability (IFC Çevresel ve Sosyal Sürdürülebilirlik Performans Standartları)*. Washington, DC, IFC. https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/co2c2e86-e6cd-4b55-95a2-b3395d204279/IFC_Performance_Standards.pdf?MOD=AJPERES&CVID=kTjHBzk
- IUCN. 2013a. *Governance, Equity and Rights. (Yönetişim, Eşitlik ve Haklar)*. <https://www.iucn.org/theme/protected-areas/our-work/governance-equity-and-rights>
- _____. 2013b. *World Heritage Advice Note on Environmental Assessment. (Çevresel Değerlendirme Hakkında Dünya Mirası Tavsiye Notu)*. https://www.iucn.org/sites/dev/files/import/downloads/iucn_advice_note_environmental_assessment_18_11_13_iucn_template.pdf
- Morrison-Saunders, A. 2018. *Advanced Introduction to Environmental Impact Assessment (Çevresel Etki Değerlendirmeye Gelişmiş Giriş)*. Cheltenham (İngiltere), Edward Elgar.
- OECD-DAC (Organisation for Economic Co-operation and Development - Development Assistance Committee) (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı - Kalkınma Yardımı Komitesi). 2006. *Applying Strategic Environmental Assessment: Good Practice Guidance for Development Co-operation (Stratejik Çevresel Değerlendirme Uygulaması: Kalkınma İş Birliği İçin İyi Uygulama Rehberi)*. Paris, OECD Yayıncılık. https://www.oecd-ilibrary.org/applying-strategic-environmental-assessment_519njf7q195c.pdf?itemId=%2Fcontent%2Fpublication%2F9789264026582-en&mimeType=pdf
- Therivel, R. ve Wood, G. (der.). 2018. *Methods of Environmental and Social Impact Assessments (Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi Yöntemleri)*. Londra, Routledge.
- UNDP (United Nations Development Program) (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) Sırbistan. 2010. *Guidelines on the Environmental Impact Assessment for Wind Farms (Rüzgar Santralleri için Çevresel Etki Değerlendirme Rehberi)*. Belgrad, UNDP Sırbistan/Çevre ve Mekansal Planlama Bakanlığı. https://unece.org/DAM/env/eia/documents/EIAGuides/Serbia_EIA_windfarms_Jun10_en.pdf
- UNECE (United Nations Economic Commission for Europe) (Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu). 2012. *Resource Manual to Support Application of the SEA Protocol (SEA Protokolünü Uygulamasını Destekleyecek Kaynak El Kitabı)*. <https://unece.org/info/Environment-Policy/Environmental-assessment/pub/21602>
- _____. 2015. *Good Practice Recommendations on Public Participation in Strategic Environmental Assessment (Stratejik Çevresel Değerlendirmede Kamu Katılımına İlişkin İyi Uygulama Önerileri)*. Cenevre, BM. https://unece.org/sites/default/files/2020-12/1514364_E_Espoo_web.pdf
- UNESCO. 1972. *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme)*. Paris, UNESCO. <https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>
- _____. 2008. *Enhancing Our Heritage: Monitoring and Managing for Success in World Natural Heritage Sites (Mirasımızı Zenginleştirmek: Doğal Dünya Mirası Alanlarında İzleme ve Başarı için Yönetim)*. Paris, UNESCO. <https://whc.unesco.org/en/eoh/>
- _____. 2010. *Managing Disaster Risks for World Heritage (Dünya Mirası için Afet Risklerini Yönetmek)*. Paris, UNESCO. <https://whc.unesco.org/en/activities/630/>
- _____. 2012. *Managing Natural World Heritage (Dünya Doğal Mirasını Yönetmek)*. Paris, UNESCO. <https://whc.unesco.org/en/managing-natural-world-heritage/>
- _____. 2013. *Managing Cultural World Heritage (Dünya Kültürel Mirasını Yönetmek)*. Paris, UNESCO. <https://whc.unesco.org/en/managing-cultural-world-heritage/>
- _____. 2015. *Policy on the Integration of a Sustainable Development Perspective into the Processes of the World Heritage Convention (Sürdürülebilir Kalkınma Perspektifinin Dünya Mirası Sözleşmesi Süreçlerine Entegrasyonuna Dair Politika Belgesi)*. Paris, UNESCO. <https://whc.unesco.org/en/sustainabledevelopment>
- _____. 2018. *Policy on Engaging with Indigenous Peoples (Yerli Halklarla Etkileşim Politikası)*. Paris, UNESCO. <https://en.unesco.org/indigenous-peoples/policy>

_____. 2021. *The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Yürütülmesine İlişkin Uygulama Rehberi)*. Paris, UNESCO. <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>

UNESCO/ICCROM/ICOMOS/IUCN. 2020. *Guidance on Developing and Revising World Heritage Tentative Lists (Dünya Mirası Geçici Listelerinin Geliştirilmesi ve Gözden Geçirilmesine Dair Rehber)*. <https://whc.unesco.org/document/184566>

United Nations (Birleşmiş Milletler). 1992. *Rio Declaration on Environment and Development, Report of the United Nations Conference on Environment and Development (Çevre ve Kalkınma Üzerine Rio Bildirgesi)*, Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Raporu. Rio de Janeiro, Birleşmiş Milletler. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf

_____. 2007. *Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Haklarına Dair Bildirgesi)*. New York, Birleşmiş Milletler. <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/declaration-on-the-rights-of-indigenous-peoples.html>

_____. 2015. *Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development (Dünyamızı Dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi)*. New York, Birleşmiş Milletler. <https://sdgs.un.org/2030agenda>

WHITRAP (World Heritage Institute for Training and Research for the Asia and the Pacific Region) (Asya ve Pasifik Bölgesi için Dünya Mirası Eğitim ve Araştırma Enstitüsü). 2016. *The HUL Guidebook: Managing Heritage in Dynamic and Constantly Changing Urban Environments (Tarihi Kentsel Peyzaj Rehber Kitabı: Dinamik ve Sürekli Değişen Kentsel Ortamlarda Mirasın Yönetimi)*. https://www.hulballarat.org.au/resources/HUL%20Guidebook_2016_FINALWEB.pdf

World Bank (Dünya Bankası). 2018. *The World Bank Environmental and Social Framework (Dünya Bankası Çevresel ve Sosyal Çerçevesi)*. Washington, DC, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası/ Dünya Bankası. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/837721522762050108-0290022018/original/ESFFramework.pdf>

İLGİLİ OKUMA

Campese, J., Sunderland, T., Greiber, T. ve Oviedo, G. (der.). 2009. *Rights-Based Approaches: Exploring Issues and Opportunities for Conservation (Hak Temelli Yaklaşımlar: Koruma İçin Sorunlar ve Fırsatların Araştırılması)*. Bogor, Endonezya, CIFOR ve IUCN.

CBD (Convention on Biological Diversity) (Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi). 2006. *Impact Assessment: Voluntary Guidelines on Biodiversity-Inclusive Impact Assessment (Etki Değerlendirmesi: Biyoçeşitlilik Dahil Etkilerin Değerlendirilmesine Dair Gönüllü Kılavuz)*. <https://www.cbd.int/decision/cop/?id=11042>

TÜRKÇE ÇEVİRİYE EKLENEN KAYNAKLAR

İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı. 2017. *Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulama Rehberi*. <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/evrak/document-57-11.pdf>

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. ty. *Dünya Miras Listesine Alınma Kriterleri*. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44439/dunya-miras-listesi39ne-alinma-kriterleri.html>

T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. ty. *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi*. <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263665/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html>

UNESCO. 2020. "UNESCO'nun Vizyonu". UNESCO Türkiye Millî Komisyonu. <https://www.unesco.org.tr/Pages/2020/1401/UNESCO%E2%80%99nün-Vizyonu>

UNESCO. ty. *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi)*. <https://whc.unesco.org/en/convention/>

United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues. (Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Meselelerine dair Kalıcı Forum). ty. https://www.un.org/esa/socdev/unpfi/documents/DRIPS_Turkish.pdf

Bu güncellenmiş Kılavuz, Dünya Mirası Komitesi'nin Danışma Organları olan ICCROM, ICOMOS ve IUCN ile UNESCO'nun katkılarıyla ve Norveç İklim ve Çevre Bakanlığı'nın desteğiyle yürütülen Dünya Mirası Liderliği programı bağlamında güncellenmiştir. Bu belge, ICOMOS'un "*Dünya Kültür Mirası Alanları için Miras Etki Değerlendirmeleri Rehberi*"ne (2011) dayanmakta olup, IUCN'nin "*Çevresel Değerlendirme Hakkında Dünya Mirası Tavsiye Notu*" (2013b) ile bütünleştirilmiştir. Ayrıca, ICCROM'un bu alandaki kapasite geliştirme faaliyetlerine – özellikle 2012 yılından bu yana ICCROM-WHITRAP ortaklığında düzenlenen eğitim kurslarına – dayalı olarak genişletilmiştir.

Kılavuz, tüm kurumlar arasında – özellikle de 2018'de Gland, İsviçre'de yapılan başlangıç atölyesinden itibaren süreci üç yıldan uzun süre boyunca izleyen ana koordinasyon ekibi arasında – kurulan güçlü bir ortaklığın ürünüdür. Ana koordinasyon ekibi; UNESCO'dan Jyoti Hosagrahar, Feng Jing ve Richard Veillon; Uluslararası ICOMOS'dan, Richard Mackay; IUCN'den Mizuki Murai; ICCROM'dan Sarah Court ve Eugene Jo'dan oluşmuştur. Güncellenmiş Kılavuz'un yazımı görevi Sarah Court ve Riki Therivel'e verilmiştir. Yazarlar, program yöneticisi olarak Eugene Jo ve Dünya Mirası Liderliği Programının eş direktörleri olan Tim Badman, Joseph King ve Valerie Magar ile işi içine çalışmıştır. Grafik tasarımlar Felipe Echeverri Velasco ve Alberto José Moncayo tarafından hazırlanmıştır. Gamini Wijesuriya, belgeyi süreç boyunca gözden geçirmiştir. UNESCO yayım sürecine Laura Frank liderlik etmiş, iletişim faaliyetleri ise Célia Zwahlen ve Nicole Franceschini tarafından koordine edilmiştir. Etki değerlendirmesi alanındaki lider küresel ağ olan Uluslararası Etki Değerlendirmesi Derneği (IAIA) da Kılavuz'un gözden geçirilmesi ve güncellenmesi sürecine katkıda bulunmuştur.

Kılavuz'un hazırlanması sürecinde, Norveç İklim ve Çevre Bakanlığı, Norveç Çevre Kurumu, Norveç Kültürel Miras Genel Müdürlüğü, ICOMOS'un Ulusal Komiteleri ve Uluslararası Bilimsel Komiteleri, Asya ve Pasifik Bölgesi Dünya Mirası Eğitim ve Araştırma Enstitüsü, Dünya Mirası Arap Bölgesel Merkezi (ARC-WH) ve Hollanda Çevresel Etki Değerlendirmesi Komisyonu gibi farklı kurumlardan çok sayıda yapıcı katkı ve eleştirel geri bildirim alınarak beş ayrı değerlendirme turu gerçekleştirilmiştir. Dünya Mirası Liderliği Programı çerçevesinde düzenlenen etki değerlendirmesi kurslarının, geliştirilen taslakları kullanan tüm katılımcılarına da teşekkür ederiz. Bu kurslar arasında şunlar yer almaktadır: ARC-WH ile birlikte Umman 2018, WHITRAP ile birlikte Çin 2018, Karadağ 2018, Kore 2019, UNESCO Ramallah ile birlikte Filistin 2020, UNESCO WHC ile birlikte Mısır 2021, Slovenya 2021, WHITRAP ile birlikte Dünya Mirası için Etki Değerlendirmesi 2021 ve UNESCO WHC ile birlikte Arap Devletleri 2021. Ayrıca, IAIA yıllık konferanslarına (Durban 2018, Brisbane 2019) katılanlar da Kılavuz'un şekillendirilmesine değerli katkılar sunmuştur.

Aşağıda isimleri yer alan ve bu belgenin farklı sürümlerini gözden geçirmek üzere zaman ayırarak değerli görüş ve deneyimlerini paylaşan tüm değerlendiricilere ve atölye katılımcılarına özellikle teşekkür ederiz: George Abungu, Rachel Asante-Owusu, Andrea Athanas, Line Bårdseng, Charlotte Bingham, Gwenaëlle Bourdin, Mohamed Ziane Bouziane, Elizabeth Bradshaw, Kristal Buckley, Elsa Chang, Nicholas Clarke, Ascanio D'Andrea, Guy Debonnet, Luisa De Marco, Susan Denyer, Regina Durighello, Steve Edwards, Aleksandra Einen, Ole Søre Eriksen, Arlene K. Fleming, Eva Hauge Fontaine, Nicole Franceschini, Carlo Francini, Sharif Shams Imon, Maya Ishizawa, Tilman Jaeger, Rohit Jigyasa, Selma Kassem, Chunggho Kim, Arend Kolhoff, Ping Kong, Cyril Kormos, Marie-Laure Lavenir, Kyung-Ah Lee, Leticia Leitao, Hong Li, Katri Lisitzin, Valerie Magar, Andrea Margotta, Andrew Mason, Muhammad Juma Muhammad, Masanori Nagaoka, Kazuhiko Nishi, Olukoya Obafemi, Ishanlosen Odiaua, Carlo Ossola, Chris Polglase, Yves Prevost, Britta Rudolff, Luis Enrique Sánchez, Peter Shadie, Adele Shaw, Gaute Sønstebø, Jane Thompson, Montira Horayangura Unakul, Remco Van Merm, Réka Viragos, Daniel Young-Torquemada ve Katherine Zischka.

ARAÇ 1: MİRAS/KORUMA DEĞERLERİ VE ÖZNİTELİKLER

Bu aracın amacı, **Üstün Evrensel Değer Beyanı**'nı daha geniş bir **Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi (ÇSED)** kapsamında Dünya Mirası bileşeni için ya da bağımsız bir **Miras Etki Değerlendirmesi** olarak kullanmaya yönelik adım adım bir yaklaşım sunmaktır. Üstün Evrensel Değer Beyanı, bir **Dünya Mirası alanının** neden Dünya Mirası Listesine girecek kadar istisnai kabul edildiğini açıklayan kısa bir anlatı metnidir. Ancak bu Beyan'ı kullanabilmek için, içeriğinin analiz edilmesi ve **değerleri** ile **özniteliklerinin** ayrıştırılması yararlı olacaktır. Aşağıdaki sayfalar bunun nasıl yapılabileceğini örneklemektedir. Bu araç, pek çok olası yaklaşımdan birini öneren genel bir şablon olarak sunulmuştur ve gerektiğinde uyarlanabilir ve geliştirilebilir.

ADIM 1: ÜSTÜN EVRENSEL DEĞER BEYANI'NI BULUN

Dünya Mirası Merkezi'nin internet sitesinde (<https://whc.unesco.org/en/list/>) her Dünya Mirası varlık için ayrılmış özel bir bölüm yer almaktadır; bu bölümde Üstün Evrensel Değer Beyanı da bulunmaktadır. Varlıklar ülkelere göre listelenmiştir veya isme göre özel bir arama da yapılabilir. Üstün Evrensel Değer Beyanı, ilgili varlığın sayfasında ilk sırada yer almaktadır.

ADIM 2: ÜSTÜN EVRENSEL DEĞER BEYANI'NI ANALİZ EDİN

Bu metni ilk ele alıpta, Üstün Evrensel Değer Beyanı'nın değerleri ve öznitelikleri tanımlayan bölümlerinin ortaya çıkarılması faydalı olacaktır.

Miras/koruma değerleri

Bir Beyan'daki bazı ifadeler, bir Dünya Mirası varlığın neden istisnai, ilginç, farklı ya da özel kabul edildiğini, yani değerlerini açıklar. Kutu A1.1'deki örnek, Blue Sea Ulusal Deniz Parkı ile Tarihi Heritopolis Kenti'nin neden istisnai sayıldığını açıklamaktadır: çünkü *“deniz sistemleri, benzersiz ve farklı ekosistemler ve türler geliştirmiştir” (değerler kırmızı italik yazıyla belirtilmiş).*

Öznitelikler

Üstün Evrensel Beyanı'ndaki bazı sözcükler ise, Üstün Evrensel Değeri oluşturan öznitelikleri tanımlar. Öznitelikleri, genellikle Dünya Mirası varlıkta yönetim ve koruma faaliyetlerinin odaklandığı, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması istenen unsurlar olarak düşünmek faydalı olur. Bunlar malzeme dokusuna ve diğer somut niteliklere ilişkin fiziksel özellikler olabilir ama aynı zamanda süreçler, toplumsal düzenlemeler veya kültürel uygulamalar gibi maddi olmayan yönleri ya da varlığın fiziksel unsurlarında yansıma bulan çağrışım ve ilişkileri de içerebilir. Kutu A1.1'deki öznitelik örnekleri (altı çizili olarak) arasında “deniz çayırı yatakları”, “turuncu deniz inekleri” ve “resif bölgeleri” yer alır.

Kutu A1.1 Blue Sea Ulusal Deniz Parkı ve Tarihi Heritopolis Kenti adlı kurgusal bir alanın Üstün Evrensel Değer Beyanı'ndan, Değerler (*kırmızı, italik*) ve öznitelikler (*altı çizili*) örnekleriyle ilgili alınmış bir kesit

Bu varlık, *ekolojik açıdan küresel ölçekte istisnai bir bölge* olan Blue Sea'de yer almaktadır. Varlık, 600.000 hektarlık bir tampon bölge ile birlikte *hem denizde hem de karada toplam 400.000 hektarlık bir alanı kapsamaktadır*. *Kuzey ve güney biyo-coğrafi bölgeler arasında daha geniş bir geçiş alanının parçasıdır ve deniz sistemleri, benzersiz ve farklı ekosistemler ve türler geliştirmiştir*; bunlara nesli tehlike altındaki ekolojik topluluklar da dahildir. Büyük ölçüde *bozulmamış yaşam alanları* arasında *tropikal mercan resifi sistemlerinin nadir örnekleri ve benzersiz yumuşak mercan türleri* bulunmaktadır. Varlık ve çevresindeki alan aynı zamanda *deniz çayırı yatakları ve mangrov ağacı yaşam alanlarını* içermektedir. Bu habitatlar; *deniz kuşları, deniz memelileri, balıklar, mercanlar, köpekbalıkları, manta vatozları ve deniz kaplumbağaları* gibi türlerin yaşam alanıdır ve *nesli tehlike altındaki turuncu deniz ineğinin sağlıklı kalan son popülasyonu için önemli bir beslenme sahası sağlamaktadır*. Blue Sea Ulusal Deniz Parkı aynı zamanda *önemli bir larva kaynağı bölgesidir* ve ticari balık türleri için *yumurtlama alanlarına ev sahipliği yapmaktadır*.

Varlık, *etkileyici doğal olaylar ve olağanüstü doğal güzelliğe sahip alanlar barındırmakta ve görece bozulmamış durumdadır*. Geniş *mercan resifi bölgeleri, mangrov ağaçları, deniz çayırları, gelgit alanları ve çamur düzlükleri* gibi *çok çeşitli habitat türlerini içermektedir* ve bunların tamamı, nesli tükenmekte olan *turuncu deniz ineği, köpekbalıkları, manta vatozları, yunuslar ve göçmen kuşlar* gibi türlerin hayatta kalmasına (*üreme, beslenme ve dinlenme*) olanak sağlamaktadır. Her biri tipik *mercan resifi toplulukları sunan* farklı biyo-fizyografik *resif bölgeleri, zengin deniz yaşamını ve nefes kesici su altı manzaralarını desteklemektedir*.

Blue Sea kıyısında yer alan Heritopolis *tarihi liman kenti, tarih boyunca farklı kültürler arasında karşılıklı etkileşimin gerçekleştiği bir yer olarak rol oynamıştır*. *Mimarisinin büyük bölümü kentin 18. yüzyıldaki ticaret limanı olarak yaşadığı refah dönemini yansıtırken, yapılar çok daha eskiye uzanan 6. yüzyıldan kalma kent dokusuna saygılı bir biçimde inşa edilmiştir*. *18. yüzyıla ait kent planı, yapılaşmış doku* ile kent merkezindeki *kamusal yeşil alanlara eşit derecede önem vermektedir*. Ayrıca, bu *kentsel doku içinde kentin her dönemine ait önemli anıtlardan oluşan bir dizi yapı yer almaktadır: Eugenius Mozolesi, Aziz Helena Bazilikası ve medresesi ve hamamlarıyla birlikte Ulu Cami, farklı dönemlerin önemli mimari başyapıtlarıdır*. Yerel ve anıtsal *mimarinin eklektik birleşimi, şehirde bin beş yüz yıldır yaşamış olan ve günümüzde hala geleneksel uygulamaları sürdüren farklı toplulukları yansıtır*. Yüzyıllar boyunca *tüccarlar, seyyahlar ve hacılar, geniş bir deniz taşımacılığı ağına bağlı olan canlı limanı sayesinde Heritopolis'e gelmişlerdir*. Bu ziyaretçilerin birçoğu zaman içinde *bölge sakinleri haline gelmiş, geleneklerini ve dini inançlarını da beraberlerinde getirmişlerdir*; bu gelenekler halen belirli mahallelerde devam eden ve belirli *anıtlarla* ilişkilendirilen *festivallere ve geleneklere* yansıdığı gibi *doğayla ilişkili ruhani inançlarla da bağlantılıdır*. *Kent tarihi liman işlevini sürdürmektedir* ve çevresindeki ticaret yolları ağında önemli bir düğüm noktasıdır.

ADIM 3: MİRAS DEĞERLERİNİ LİSTELEYİN VE DÜZENLEYİN

Bir sonraki adım, Üstün Evrensel Değer Beyanı'nda belirlenen miras değerlerinin listelenmesidir. Beyan metni yeniden yazılamaz; ancak değerler ayıklandığında, bazen biçim açısından uyarılma gerekebilir; örneğin, tam bir cümle oluşturmak ya da benzer iki değeri tek bir cümlede birleştirmek gibi (bkz. Kutu A1.2).

Kutu A1.2. Heritopolis ve Blue Sea Ulusal Deniz Parkının ÜED'siyle ilgili değerler listesine örnek

Heritopolis ve Blue Sea Ulusal Deniz Parkı istisnaidir çünkü...
 ... ekolojik açıdan küresel ölçekte olağanüstü bir bölgedir
 ... deniz sistemleri, tehlike altındaki ekolojik topluluklar dahil olmak üzere, kendine özgü ve farklı ekosistemler ve türler geliştirmiştir
 ... tehlike altındaki turuncu deniz ineklerinin sağlıklı kalan son popülasyonu için önemli beslenme alanları sağlamaktadır
 ... mimarisi, kentin 18. yüzyılda ticaret limanı olarak yaşadığı zenginlik dönemini yansıtır ve anıtları farklı dönemlerin önemli mimari başyapıtlarıdır
 ... kent, tarihi liman işlevini sürdürmektedir ve çevresindeki ticaret yolları içinde önemli bir düğüm noktasıdır

ADIM 4: DİĞER MİRAS/KORUMA DEĞERLERİNİ BELİRLEYİN

Üstün Evrensel Değere ek olarak, **diğer miras/koruma değerlerinin** de belirlenmesi gerekecektir. Bunlar, **diğer uluslararası, ulusal ve yerel tescillemeler yoluyla tanınan değerler, yani miras varlığının önemli ve ilgi çekici olarak kabul edilmesinin diğer gerekçeleri olabilir. Değerler arasında bir hiyerarşi yoktur** – hatta, Üstün Evrensel Değer ve diğer değerler genellikle birbirine bağlıdır. Özellikle somut olmayan mirasla ilgili değerlerin unutulmaması gerekir.

Örneğin, Heritopolis ulusal düzeyde önemli olarak değerlendirilir, çünkü halkın doğal çevreleriyle olan ilişkisi sanatlarına ve dini mekânlarının mimarisine yansımakta ve birçok geleneksel festivalde kutlanmaktadır.

ADIM 5: ÜED İLE İLGİLİ VE DİĞER MİRAS/KORUMA DEĞERLERİNİ, DEĞERLER VE ÖZNETELİKLER TABLOSUNA İŞLEYİN

Değerler belirlendikten sonra, bunlar bir “değerler ve öznetelikler” tablosunun (Tablo A1.1) ilk sütununa işlenebilir. Üstün Evrensel Değer Bildirimi'nden çıkarılan tüm değerler, “ÜED” tanınma düzeyi altında tabloya yerleştirilebilir; diğer miras/koruma değerleri ise ulusal ya da yerel değerler başlığı altında girilebilir.

Not: Bir değer Üstün Evrensel Değer olarak tanınabilmesi için, öncelikle yerel ve ulusal düzeyde önemli bulunması gerekir. Bu nedenle aynı değer her tanınma düzeyinde tekrar edilmesine gerek yoktur.

Tablo A1.1 Değerler ve Öznitelikler Tablosu Örneği: Değerlerin İşlenmesi

Tanınma düzeyi	Miras/koruma değerleri	Öznitelikler	Bilgi kaynakları
ÜED	Ekolojik ve küresel ölçekte üstün nitelikte bir bölgedir.		
	Deniz sistemleri, tehlike altındaki ekolojik topluluklar dahil olmak üzere, özgün ve farklı ekosistemler ve türler geliştirmiştir.		
	Çeşitli türlerin popülasyonlarına ev sahipliği yapmaktadır.		
	Tehlike altındaki turuncu deniz ineklerinin sağlıklı olarak kalan son popülasyonuna önemli bir beslenme alanı sağlar.		
	Mimarisi kentin 18. yüzyılda ticaret limanı olarak yaşadığı altın çağını yansıtır ve anıtları farklı dönemlerin önemli mimari yapıtlarıdır.		
	Festivaller ve gelenekler, belirli mahallelerde hala sürdürülmektedir ve bu alanlar belirli anıtlarla ve doğal dünyaya ilişkin manevi inançlarla ilişkilendirilmektedir.		
	Kent, tarihi liman işlevini sürdürmektedir ve çevredeki ticaret yollarının önemli bir düğüm noktasıdır.		
Ulusal			
Yerel			

ADIM 6: ÖZİNİTİKLİKLERİ, DEĞERLER VE ÖZİNİTİKLİKLER TABLOSUNA EKLEYİN

Değerler tabloya yerleştirildikten sonra, şimdi 2. adımda analiz edilen Üstün Evrensel Değer Beyanı'na geri dönerek öz nitelikleri çıkartma zamanı gelmiştir. Öz niteliklerin miras değerlerini ifade ettiği anımsanarak, her bir değeri destekleyen nitelikler, tablonun üçüncü sütununa eklenmelidir (Tablo A1.2).

Tablo A1.2 Değerler ve Öz nitelikler Tablosu Örneği: Öz niteliklerin Eklenmesi

Tanınma düzeyi	Miras/koruma değerleri	Öz nitelikler	Bilgi kaynakları
ÜED	Ekolojik ve küresel ölçekte üstün nitelikte bir bölgedir.	Blue Sea, deniz ve kara alanları	
	Deniz sistemleri, tehlike altındaki ekolojik topluluklar dahil olmak üzere, özgün ve farklı ekosistemler ve türler geliştirmiştir.	Ekosistemler, türler, tehlike altındaki ekolojik topluluklar, nadir tropikal mercan resifi sistemleri örnekleri, özgün yumuşak mercan türleri, deniz çayırları ve mangrov ağacı habitatları	
	Çeşitli türlerin popülasyonlarına ev sahipliği yapmaktadır.	Çeşitli tür popülasyonları (ör. deniz kuşları, deniz memelileri, balıklar, mercanlar, köpekbalıkları, manta vatozları ve deniz kaplumbağaları)	
	Tehlike altındaki turuncu deniz ineklerinin sağlıklı olarak kalan son popülasyonuna önemli bir beslenme alanı sağlar.	Beslenme alanları, turuncu deniz inekleri	
	Mimarisi kentin 18. yüzyılda ticaret limanı olarak yaşadığı altın çağını yansıtır ve anıtları farklı dönemlerin önemli mimari başyapıtlarıdır.	18. yüzyıl mimarisi, liman, Eugenius Mozolesi, Aziz Helena Bazilikası, medrese ve hamamlarıyla birlikte Ulu Cami	
	Festivaller ve gelenekler, belirli mahallelerde hala sürdürülmektedir ve bu alanlar belirli anıtlarla ve doğal dünyaya ilişkin manevi inançlarla ilişkilendirilmektedir.	Festivaller, gelenekler, mahalleler, yerleşme sakinleri, anıtlar, doğayla bağlantılı manevi inançlar, doğal çevre	
	Kent, tarihi liman işlevini sürdürmektedir ve çevredeki ticaret yollarının önemli bir düğüm noktasıdır.	Liman, liman işlevleri, ticaret yolları	

ADIM 7: DEĞERLER VE ÖZNETELİKLER TABLOSUNDAKİ ÖZNETELİKLERİN NETLEŞTİRİLMESİ

Özneteliklerin netleştirilmesi gerekebilir ve bunu yapabilmek için bazı araştırmalara ihtiyaç duyulabilir. Çünkü;

- Bazı Üstün Evrensel Değer Beyanları miras değerlerini tanımlayan tüm öznetelikleri açıkça belirtmemektedir. Bunların eklenmesi gerekecektir.
- ÜED Beyanı'nda belirtilmiş olan bazı öznetelikler çok genel olabilir ve daha spesifik hale getirilmesi gerekebilir. Heritopolis örneğinde, “türler” ve “anıtlar” gibi ifadelerin gözden geçirilmesi ve daha ayrıntılı olarak açıklanması gerekebilir. Ayrıca “ekosistemler” bütüncül olarak ele alınabilir; ancak etki değerlendirme sürecinde daha fazla ayrıntıya ihtiyaç duyulabilir.
- Diğer kültürel/koruma değerlerini tanımlayan unsurların da listeye dahil edilmesi gerekecektir.

ADIM 8: BİLGİ KAYNAKLARININ BELİRLENMESİ

Tablonun son sütunu, niteliklere ilişkin mevcut bilgi kaynaklarına yapılan atıflarla doldurulabilir (Tablo A1.3). Bu kaynaklar, kişiler tarafından taşınan bilgi, bibliyografik referanslar, veri setleri, fotoğraflar, CBS (coğrafi bilgi sistemleri), arşiv belgeleri veya diğer ilgili malzemeyi içerebilir. Bu kaynakların listelenmesi, **etki değerlendirme** sürecinin bir sonraki aşamasındaki araştırmalara yön verebilir veya nerelerde yeni verilere ihtiyaç duyulduğunu gösterebilir.

Dünya Mirası varlığına ilişkin bazı bilgiler son derece hassas olabilir ve gizliliğin korunmasını sağlamak amacıyla dikkatli bir şekilde ele alınmalıdır. Bu durum özellikle Yerli halklara ait kutsal ve gizli bilgiler için geçerlidir. Ancak uygun görüldüğü takdirde, bu durum tabloya not olarak eklenebilir.

Tablo A1.3 Değerler ve öznetelikler tablosu örneği: Bilgi kaynaklarının eklenmesi

Tanınma düzeyi	Miras/koruma değerleri	Öznetelikler	Bilgi kaynakları
ÜED	Ekolojik ve küresel ölçekte üstün nitelikte bir bölgedir.	Blue Sea, deniz ve kara alanları	Della Corte vd. (2002). <i>Blue Sea Ulusal Deniz Parkı ve Turuncu Dugong Habitatının Yaşam Alanı Yönetim Sisteminin Değerlendirilmesi</i>
	Deniz sistemleri, tehlike altındaki ekolojik topluluklar dahil olmak üzere, özgün ve farklı ekosistemler ve türler geliştirmiştir.	Ekosistemler, türler, tehlike altındaki ekolojik topluluklar, nadir tropikal mercan resifi sistemleri örnekleri, özgün yumuşak mercan türleri, deniz çayırları ve mangrov ağacı habitatları	Mizuku vd. (2008). <i>Mercan Resifi Yönetim Planı: Saha Çalışması ve Analiz</i>
	Mimarisi kentin 18. yüzyılda ticaret limanı olarak yaşadığı altın çağını yansıtır ve anıtları farklı dönemlerin önemli mimari başyapıtlarıdır.	18. yüzyıl mimarisi, liman, Eugenius Mozolesi, Aziz Helena Bazilikası, medrese ve hamamlarıyla birlikte Ulu Cami	Makee vd. (2012a). <i>Kültürel Miras ve Kentsel Değerler Değerlendirmesi</i>
	Festivaller ve gelenekler, belirli mahallelerde hala sürdürülmektedir ve bu alanlar belirli anıtlarla ve doğal dünyaya ilişkin manevi inançlarla ilişkilendirilmektedir.	Festivaller, gelenekler, mahalleler, yerleşme sakinleri, anıtlar, doğayla bağlantılı manevi inançlar, doğal çevre	Kim, F. (2014). <i>Antik Tarihler: Heritopolis'in Mimarlığı ve Tarihi</i> Sözlü tarih (Not: hassas olabilir) Heritopolis Toplum Arşivleri Projesi

ARAÇ 1 MİRAS DEĞERLERİ VE ÖZNETELİKLERİ

Tanınma düzeyi	Miras/koruma değerleri	Öznitelikler	Bilgi kaynakları
ÜED			
Ulusal		-	
		-	
Yerel			
		-	

ARAÇ 2: POTANSİYEL ETKİLERİ BELİRLEME

Bu aracın amacı, **önerilen bir eylemin** bir unsurunun bir **Dünya Mirası varlığının** bir veya daha fazla **özniteliğiyle** etkileşime girmesi durumunda ortaya çıkabilecek etkileri belirlemeye yönelik yaklaşımı adım adım göstermektir. Araç, birçok olası yaklaşımdan birini önermek için genel bir şablon olarak sunulmuştur ve uygun şekilde uyarlanıp geliştirilebilir.

Önerilen bir eylemden kaynaklanan gürültünün yuva yapan kuşlar üzerindeki etkisi. Etki, önerilen eylemin Dünya Mirası alanının bir özniteliğiyle etkileşimidir. Bu örnekte, önerilen bir eylemden kaynaklanan gürültü, yuva yapan kuşları etkileyebilir ve bu kuşlar rahatsız edildiklerinde bölgeyi terk edebilirler. Kuşların Dünya Mirası alanının bir özniteliği olması durumunda, bu durum Üstün Evrensel Değer kaybına yol açacaktır.

ADIM 1: DÜNYA MİRASI ALANININ ÖZİNTELİKLERİNİ LİSTELEYİN

Araç 1: Miras/ Koruma Değerleri ve Öznitelikler bir varlığın Üstün Evrensel Değerini yansıtan özniteliklerin belirlenmesine yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır. Araç r'de, üçüncü sütunda Tablo A2.r'de gösterildiği gibi tüm öznitelikler listelenmektedir.

Tablo A2.1 Örnek değerler ve öznitelikler tablosu

Tanınma düzeyi	Miras/koruma değerleri	Öznitelikler	Bilgi kaynakları
ÜED	Ekolojik ve küresel ölçekte üstün nitelikte bir bölgedir.	Blue Sea, deniz ve kara alanları	Della Corte vd. (2002). <i>Blue Sea Ulusal Deniz Parkı ve Turuncu Dugong Habitatının Yaşam Alanı Yönetim Sisteminin Değerlendirilmesi</i>
	Deniz sistemleri, tehlike altındaki ekolojik topluluklar dahil olmak üzere, özgün ve farklı ekosistemler ve türler geliştirmiştir.	Ekosistemler, türler, tehlike altındaki ekolojik topluluklar, nadir tropikal mercan resifi sistemleri örnekleri, özgün yumuşak mercan türleri, deniz çayırları ve mangrov ağacı habitatları	Mizuku vd. (2008). <i>Mercan Resifi Yönetim Planı: Saha Çalışması ve Analiz</i>
	Mimarisi kentin 18. yüzyılda ticaret limanı olarak yaşadığı altın çağını yansıtır ve anıtları farklı dönemlerin önemli mimari başyapıtlarıdır.	18. yüzyıl mimarisi, liman, Eugenius Mozolesi, Aziz Helena Bazilikası, medrese ve hamamlarıyla birlikte Ulu Cami	Makee vd. (2012a). <i>Kültürel Miras ve Kentsel Değerler Değerlendirmesi</i>
	Festivaller ve gelenekler, belirli mahallelerde hala sürdürülmektedir ve bu alanlar belirli anıtlarla ve doğal dünyaya ilişkin manevi inançlarla ilişkilendirilmektedir.	Festivaller, gelenekler, mahalleler, yerleşme sakinleri, anıtlar, doğayla bağlantılı manevi inançlar, doğal çevre	Kim, F. (2014). <i>Antik Tarihler: Heritopolis'in Mimarlığı ve Tarihi</i> Sözlü tarih (Not: hassas olabilir) Heritopolis Toplum Arşivleri Projesi

Bu öznelikler, Araç 2 (Tablo A2.2)'nin ilk sütununda listelenebilir. Öznelikler, Araç 1'de birden fazla kez görünebilir, ancak Araç 2'de yalnızca bir kez listelenmeleri gerekir.

Tablo A2.2 Örnek etki belirleme tablosu: Özneliklerin eklenmesi

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
1	Araç 2	Potansiyel etkilerin belirlenmesi												
2														
3														
4		Etkiye sebep olma potansiyeli olan bir eylem önerisinin ögesi												
5	Öznelikler													
6	Ekosistemler													
7	Mercan resif sistemleri													
8	Benzersiz yumuşak mercan türleri													
9	Deniz çayırı yatakları													
10	Mangrov ağacı yaşam alanları													
11	18. yüzyıl mimarisi													
12	Eugenius Mozolesi													
13	Aziz Helena Bazilikası													
14	Ulu Cami ile medresesi ve hamamları													
15	Festivaller, gelenekler, mahalleler													
16	Liman													
17	v.b.													

ADIM 2: ÖNERİLEN EYLEMİ ANLAYIN

Önerilen eylemin ayrıntılarının anlaşılması gerekmektedir. Önerilen eylemin tüm aşamaları – inşaat, işletme, devreden çıkarma, iyileştirme – dikkate alınarak, önerilen eylemin tüm ömrü boyunca tam olarak neyin (doğrudan ve dolaylı olarak), nasıl ve ne zaman gerçekleşeceği anlaşılmalıdır.

Önerilen bir eylemin yaşam döngüsündeki aşamalar. Bir etki değerlendirmesi, önerilen eylemin tüm yaşam döngüsünü dikkate almalıdır, çünkü Üstün Evrensel Değer üzerindeki etkiler herhangi bir aşamada oluşabilir.

Herhangi bir ilişkili eylemin (örneğin, bir erişim yolu inşa edilmesi veya elektrik hatları döşenmesi) önerilip önerilmediğini anlamak ve bunların etkilerini değerlendirmek de önemlidir. Önerilen eylemin olası dolaylı sonuçları da dikkate alınmalıdır; örneğin, yeni bir otel kompleksi nedeniyle tarihi bir yere gelen ziyaretçi sayısının artması veya yeni bir alışveriş merkezi nedeniyle geleneksel mağazalardaki satışların azalması gibi. Ancak, etki değerlendirmesinin bu aşamasında, önerilen eylemin bu unsurlarının olumlu mu yoksa olumsuz mu etkileri olabileceğini değerlendirmek gerekli değildir: önemli olan hepsini belirlemektir.

Eylem önerisinin Dünya Mirası alanını etkileyebilecek tüm öğelerini açıklayan bir liste oluşturulabilir. Aşağıda bazı örnekler verilmiştir, ancak önerilen her eylemin özel ayrıntılarının anlaşılması gerekecektir.

- Binaların yıkılması
- Yeni binaların yapımı
- Yeni erişim yollarının inşası
- Sakinlerin taşınması
- Yeni inşaat işgücü
- Saha çalışmalarıyla ilgili trafik
- Yeni binaların işletilmesi
- Yeni erişim yollarının işletilmesi
- Yeni operasyonel işgücü

ADIM 3: ÖNERİLEN EYLEMİN ÖĞELERİNİ ARAÇ 2'YE İŞLEYİN

Önerilen eylemin unsurlarının listesi derlendikten sonra, Araç 2'ye (Tablo A2.3) işlenebilir.

Tablo A2.3 Örnek etki belirleme tablosu: Önerilen eylemin öğelerinin işlenmesi

	A	B	C	D	E	F	G	H
1	Araç 2	Potansiyel etkilerin belirlenmesi						
2								
3								
4		Etkiye sebep olma potansiyeli olan bir eylem önerisinin öğesi						
5	Öznitelikler	Binaların yıkılması	Yeni binaların inşası	Yeni erişim yollarının inşası	Yeni erişim yollarının işletilmesi	Sakinlerin taşınması	Yeni inşaat işgücü	v.b.
6	Ekosistemler							
7	Mercan resif sistemleri							
8	Benzersiz yumuşak mercan türleri							
9	Deniz çayırı yatakları							
10	Mangrov ağacı yaşam alanları							
11	18. yüzyıl mimarisi							
12	Eugenius Mozolesi							
13	Aziz Helena Bazilikası							
14	Ulu Cami ile medresesi ve hamamları							
15	Festivaller, gelenekler, mahalleler							
16	Liman							
17	v.b.							

ADIM 4: ÖNERİLEN EYLEMİN ÖĞELERİNİN ÖZNETELİKLERLE POTANSİYEL OLARAK NASIL ETKİLEŞİME GEÇECEĞİNİ ANLAYIN

Bu adım, önerilen eylemin hangi öğelerinin Dünya Mirası alanının öznitelikleriyle etkileşime girebileceğini anlamayı içerir. Bazı durumlarda açıkça bir etkileşim olabilir; bazı durumlarda ise hem önerilen eylemin hem de özniteliklerin kesin konumlarını anlamak için haritalar ve planlar kullanılabilir. Karmaşık durumlarda, bu etkileşimleri belirlemek için uzmanlara ihtiyaç duyulabilir; örneğin, bir kuş uzmanı, inşaatın neden olduğu gürültü ve rahatsızlığın yuvalama mevsimi boyunca belirli bir kuş türünü etkileyip etkilemeyeceğini veya önerilen bir yeraltı tren hattının üzerindeki bölgede bulunan tarihi yapıları etkileyebilecek titreşimlere neden olup olmayacağını belirleyebilir.

Önerilen eylemin bir öğesi ile bir öznitelik arasındaki her olası etkileşim, Araç 2'de belirtilmelidir. Bu, önerilen eylemin her aşamada sistematik olarak analiz edilmesini ve böylece olası etkilerinin tam kapsamının belirlenmesini sağlar.

Bu araç, bir etki değerlendirmesinin **kapsam belirleme** çalışması aşamasında veya ön analizde kullanılıyorsa, etkileşimlerin bu şekilde tanımlanması, etki değerlendirme süreci boyunca daha fazla dikkat gerektiren alanları ve hangi uzman ve **paydaşların** dahil edilmesi gerekebileceğini belirlemek için yeterli olabilir.

Tablo A2.4 Örnek etki belirleme tablosu: Önerilen eylemler ve öznitelikler arasındaki her olası etkileşimin not edilmesi

	A	B	C	D	E	F
1	Araç 2	Potansiyel etkilerin belirlenmesi				
2						
3						
4		Etkiye sebep olma potansiyeli olan bir eylem önerisinin öğesi				
	Öznitelikler	Yeni tesis binalarının yapımı	Yeni tesisin işletilmesi	Yeni raylı hat ve istasyon yapımı için bina yıkımı	Yeni raylı hat ve istasyonların işletilmesi	...v.b.
5	Mercan resifi	X	X		X	
6	Mangrov ağacı yaşam alanları	X			X	
7	Dugong	X	X		X	
8	Anıtlar (ör. Mozole, Bazilika)		X		X	
9	Sakinler	X	X	X	X	
10	Kentsel düzen			X	X	
11	Tarihi Liman				X	
12	v.b.					
13						

ADIM 5: ÖNERİLEN EYLEMİN ÖZNETELİKLERLE POTANSİYEL OLARAK NASIL ETKİLEŞİME GEÇECEĞİNİ AÇIKLAYIN

Önerilen eylemin öğeleri ve öznetelikler arasındaki potansiyel etkileşimler belirlendikten sonra, bunları tanımlamaya başlamak faydalı olabilir. Bu, ortaya çıkabilecek farklı olumlu ve olumsuz etki türlerinin daha kapsamlı bir analizini ve araştırılması gereken belirli sorunların daha iyi anlaşılmasını sağlar. Bu nedenle, bu tabloya ek ayrıntılarla notlar eklenerek, bir özet işlevi görmesi sağlanabilir.

Tablo A2.5 Örnek etki belirleme tablosu: Etki değerlendirmesinde ele alınması gereken sorunların bir özetini sunmak için her potansiyel etki için daha fazla ayrıntı eklenmiştir.

Araç 2	Potansiyel etkilerin belirlenmesi				
	Etkiye sebep olma potansiyeli olan bir eylem önerisinin ögesi				
Öznetelikler	Yeni tesis binalarının yapımı	Yeni tesisin işletilmesi	Yeni raylı hat ve istasyon yapımı için bina yıkımı	Yeni raylı hat ve istasyonların işletilmesi	...v.b.
Mercan resifi	Kıyı boyunda inşaat deniz ortamındaki su kalitesini etkileyebilir	Artan turizm aktivitesi mercana zarar verebilir		Yeni erişim yolları korunan alanlara erişimi artırabilir	
Mangrov ağacı yaşam alanları	İnşaat alanında mangrov ağaçları kesilebilir			Yeni erişim yolları korunan alanlara erişimi artırabilir	
Dugong	İnşaat faaliyeti hassas dugongları rahatsız edebilir	Artan turizm aktivitesi hassas dugongları rahatsız edebilir		Yeni erişim yolları rahatsızlık veren insanları artırabilir	
Anıtlar (ör. Mozole, Bazilika)		Turizm baskısının artması		Yeni erişim yolları turizmi artırabilir	
Festivaller ve gelenekler		Daha fazla insanın festivallere katılması ile potansiyel ekonomik fırsatlar (+) Turizmde artış festival ve gelenekleri değiştirebilir (-)		Ray hattı kentin içinden geçince hac ve ritüel yürüyüş rotalarının değişmesi gerekebilir	
Kentsel düzen			Yıkımlar kentsel düzeni etkileyebilir	Ray hattı bazı mahallelerin erişimini kesebilir	
Tarihi Liman				Yeni ulaşım bağlantıları limanın işlevlerini azaltabilir	
... v.b.					

ARAÇ 3: POTANSİYEL ETKİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu aracın amacı, olası etkileri değerlendirmek için aşamalı bir yaklaşımı göstermek olup önerilen bir eylemin Dünya Mirasının özneliklerini nasıl etkileyeceğine dair ayrıntılı bir değerlendirmeyi içerir. Bu araç yalnızca Dünya Mirası alanı ve önerilen eylem hakkında araştırma yapıldıktan sonra kullanılmalıdır — araştırmanın yerine geçmez. Daha ziyade Araç 3, daha karmaşık veri toplama ve analiz süreçlerinin bir tabloda özetlenmesine olanak tanır; böylece çıkarımlar açıkça sunulabilir ve paylaşılabilir. Bu araç genel bir şablon olarak sunulmuştur; birçok yaklaşımdan birini önermek amacıyla geliştirilmiştir ve gerektiğinde uyarlanabilir veya geliştirilebilir.

ADIM 1: BELİRLENEN OLASI ETKİLER ÜZERİNE ARAŞTIRMA YAPMAK

Araç 2’de potansiyel etkiler, önerilen eylemin bir bileşeni ile bir öznelik arasındaki muhtemel etkileşimler belirtilerek tanımlanmıştır.

Tablo A3.1. Etkileşimlerin belirtildiği örnek etki tanımlama tablosu

Araç 2	Potansiyel etkilerin belirlenmesi				
Etkiye sebep olma potansiyeli olan bir eylem önerisinin ögesi					
Öznelikler	Yeni tesis binalarının yapımı	Yeni tesisin işletilmesi	Yeni raylı hat ve istasyon yapımı için bina yıkımı	Yeni raylı hat ve istasyonların işletilmesi	...v.b.
Mercan resifi	Kıyı boyunda inşaat deniz ortamındaki su kalitesini etkileyebilir	Artan turizm aktivitesi mercana zarar verebilir		Yeni erişim yolları korunan alanlara erişimi artırabilir	
Mangrov ağacı yaşam alanları	İnşaat alanında mangrov ağaçları kesilebilir			Yeni erişim yolları korunan alanlara erişimi artırabilir	
Dugong	İnşaat faaliyeti hassas dugongları rahatsız edebilir	Artan turizm aktivitesi hassas dugongları rahatsız edebilir		Yeni erişim yolları rahatsızlık veren insanları artırabilir	
Anıtlar (ör. Mozole, Bazilika)		Turizm baskısının artması		Yeni erişim yolları turizmi artırabilir	
Festivaller ve gelenekler		Daha fazla insanın festivallere katılması ile potansiyel ekonomik fırsatlar (+) Turizmde artış festival ve gelenekleri değiştirebilir (-)		Ray hattı kentin içinden geçince hac ve ritüel yürüyüş rotalarının değişmesi gerekebilir	
Kentsel düzen			Yıkımlar kentsel düzeni etkileyebilir	Ray hattı bazı mahallelerin erişimini kesebilir	
Tarihi Liman				Yeni ulaşım bağlantıları limanın işlevlerini azaltabilir	
... v.b.					

Her bir etki değerlendirilmeden önce detaylı şekilde incelenmelidir. Bu değerlendirme hem nitel hem de nicel araştırmalara dayanmalıdır.

ADIM 2: ÖNERİLEN EYLEMLERİN ÖĞELERİNİ VE ÖZELLİKLERİNİ ARAÇ 3'E İŞLEME

Yapılan araştırmaya dayanarak, Araç 2'de belirlenen her bir potansiyel etkileşim artık Araç 3'e entegre edilmelidir. Her bir etkileşim için, önerilen eylemin **öğeleri birinci sütunda** ve **öznitelikler ikinci sütunda** listelenmelidir (Tablo A3.2).

Tablo A3.2. Etki değerlendirme tablosu örneği: Önerilen eylem öğeleri ve etkileşime girecek özelliklerin eklenmesi

Araç 3		Potansiyel etkilerin belirlenmesi
Önerilen eylem öğesi	Öznitelik	Potansiyel etkinin tanımı
İnşaat alanında mangrov ağaçlarının kesilmesi	Mangrov ağacı yaşam alanları	
Yeni bir tatil köyünün işletilmesi	Dugong	
Yeni bir tatil köyünün işletilmesi	Festivaller ve gelenekler	
Yeni bir tatil köyünün işletilmesi	Festivaller ve gelenekler	

ADIM 3: ÖNERİLEN EYLEMİN ÖĞESİNİN ÖZNETELİĞİ NASIL ETKİLEYEBİLECEĞİNİ TANIMLAYIN

Yapılan araştırmalara dayanarak, üçüncü sütun artık önerilen eylem öğesinin özneteliği nasıl **etkileyebileceğinin** (etkileşim gerçekleştiğinde ne olacağını) tanımıyla doldurulabilir. Bu, kısa bir özet olmalıdır (Tablo A3.3).

Tablo A3.3. Etki değerlendirme tablosu örneği: Potansiyel etkilerin tanımlarının eklenmesi

Önerilen eylem öğesi	Öznitelik	Potansiyel etkinin tanımı
İnşaat alanında mangrov ağaçlarının kesilmesi	Mangrov ağacı yaşam alanları	50 hektarlık mangrov ağacı yaşam alanı kaldırılacak, alan kurutulacak ve inşaat için düzleştirilecektir.
Yeni bir tatil köyünün işletilmesi	Dugong	Kıyı sularında planlanan turizm faaliyetleri (örneğin küçük tekneler ve dalış) dugongların yer değiştirmesine neden olabilir.
Yeni bir tatil köyünün işletilmesi	Festivaller ve gelenekler	Tesise yılda yaklaşık 17.000 ziyaretçi gelmesi bekleniyor. Bu durum yerel festivallere katılımı artırarak geleneksel etkinliklerin sürdürülmesine katkı sağlayabilir ve yerel halk için ekonomik fırsatlar yaratabilir.
Yeni bir tatil köyünün işletilmesi	Festivaller ve gelenekler	Önerilen turizm stratejisi, festival katılımcılarının türü, lojistik ve mekân duygusu açısından değişiklik yaratabilir.

ADIM 4: ÖNERİLEN EYLEMİN ÖĞESİNİ NİTELENDİRİN

4., 5. ve 6. sütunlar, önerilen eylemin öğelerini daha ayrıntılı olarak inceler:

- Bu potansiyel eylem **ne sıklıkla** gerçekleşecek? Bir kez mi? Aralıklı mı? Sürekli mi?
- Bu potansiyel eylem **ne kadar uzun** sürecek? Kısa vadeli mi? Uzun vadeli mi?
- Bu potansiyel eylem **gelecekte geri döndürülebilir** (eski haline getirilebilecek) bir şey mi? *Eylem geri döndürülebilir mi, değil mi?*

Bu sorulara verilen yanıtlar, her potansiyel etki için Araç 3’te belirtilmelidir. Bu yanıtlar, etki değerlendirme raporu içinde yeterli veri ve araştırma ile gerekçelendirilmelidir.

Tablo A3.4. Örnek etki değerlendirme tablosu: Önerilen eylemin öğelerine ilişkin özelliklerin eklenmesi

Potansiyel etkilerin belirlenmesi				
Öznitelik	Potansiyel etkinin tanımı	Eylemin sıklığı	Eylemin süresi	Eylemin geri döndürülebilirliği
		Bir kez / aralıklı / sürekli	Kısa vade / uzun vade	Geri döndürülebilir / geri döndürülemez
Mangrov ağacı yaşam alanları	50 hektarlık mangrov ağacı yaşam alanı kaldırılacak, alan kurutulacak ve inşaat için düzleştirilecektir.	Bir kez	Uzun vadeli	Geri döndürülemez
Dugong	Kıyı sularında planlanan turizm faaliyetleri (örneğin küçük tekneler ve dalış) dugongların yer değiştirmesine neden olabilir.	Sürekli	Uzun vadeli	Geri döndürülemez
Festivaller ve gelenekler	Tesise yılda yaklaşık 17.000 ziyaretçi gelmesi bekleniyor. Bu durum yerel festivallere katılımı artırarak geleneksel etkinliklerin sürdürülmesine katkı sağlayabilir ve yerel halk için ekonomik fırsatlar yaratabilir.	Sürekli	Uzun vadeli	Geri döndürülemez
Festivaller ve gelenekler	Önerilen turizm stratejisi, festival katılımcılarının türü, lojistik ve mekân duygusu açısından değişiklik yaratabilir.	Sürekli	Uzun vadeli	Geri döndürülemez

ADIM 5: ÖZNETELİKTE MEYDANA GELECEK DEĞİŞİKLİĞİ TANIMLAYIN

Adım 3 ve 4, önerilen eylemin öğeleri tanımlamıştır. Bu cevaplar, öznitelikte olması beklenen değişikliği tanımlayan soruları içeren 7., 8., 9. ve 10. sütunları bilgilendirmek için kullanılmalıdır:

- Nitelikteki değişiklik **gelecekte geri döndürülebilir mi?** *Etki geri döndürülebilir veya geri döndürülemez mi?*
- Bu değişiklik **ne kadar** sürecek? Geçici mi kalıcı mı olacak?
- Öznitelikte **ne kadar** bir değişiklik olurdu? *Hiçbir değişiklik olmaz mıydı? İhmal edilebilir, bir miktar ya da büyük bir değişiklik mi olurdu?*
- Değişimin **niteliği** nedir? *Olumlu mu yoksa olumsuz mu?*

Bu sorulara verilen yanıtlar da etki değerlendirme raporunda yeterli veri ve araştırma ile desteklenmelidir.

Tablo A3.5. Örnek etki tanımlama tablosu: öznitelige ilişkin değişikliklerin niteliğinin tanımlanması

	Eylemin sıklığı	Eylemin süresi	Eylemin geri döndürülebilirliği	Öznitelikteki değişimin geri döndürülebilirliği	Öznitelikteki değişimin süresi	Öznitelikteki değişimin derecesi	Öznitelikteki değişimin niteliği
	Bir kez / aralıklı / sürekli	Kısa vade / uzun vade	Geri döndürülebilir / geri döndürülemez	Geri döndürülebilir / geri döndürülemez	Geçici / kalıcı değişim	Değişim yok / ihmal edilebilir / bir miktar / büyük	Olumlu / olumsuz değişim
çak, alan	Bir kez	Uzun vadeli	Geri döndürülemez	Geri döndürülemez	Kalıcı	Büyük	Olumsuz
ğün küçük neden olabilir.	Sürekli	Uzun vadeli	Geri döndürülemez	Geri döndürülemez	Kalıcı	Büyük	Olumsuz
kleniyor. Bu ksel : yerel halk için	Sürekli	Uzun vadeli	Geri döndürülemez	Geri döndürülemez	Geçici	Bir miktar	Olumlu
ı türü, lojistik ir.	Sürekli	Uzun vadeli	Geri döndürülemez	Geri döndürülemez	Kalıcı	Bir miktar	Olumsuz

ADIM 6: ETKİYİ DEĞERLENDİR

Araç 3'ün son sütunu (II), belirlenen her bir etkinin nihai değerlendirmesini sağlar. Bu değerlendirme, etkiye ilişkin açıklamanın yanı sıra, önceki adımlarda tanımlanan eylemin ve öznitelikteki değişikliklerin özelliklerini de yansıtmalıdır.

Aşağıdaki etki kategorileri olumlu ya da olumsuz olabilir:

- **Nötr:** Potansiyel etki üzerine yapılan araştırma, öznitelikte herhangi bir değişiklik olmayacağını ortaya koyar.
- **Hafif / Önemsiz:** Potansiyel etki üzerine yapılan araştırma, değişikliğin ihmal edilebilir düzeyde olacağını gösterir.
- **Orta:** Potansiyel etki üzerine yapılan araştırma, öznitelikte bir miktar değişiklik olacağını gösterir.
- **Büyük:** Potansiyel etki üzerine yapılan araştırma, öznitelikte büyük bir değişiklik olacağını gösterir.

Tablo A3.6. Örnek etki tanımlama tablosu: Etki derecesinin değerlendirilmesi

	Eylemin sıklığı	Eylemin süresi	Eylemin geri döndürülebilirliği	Öznitelikteki değişimin geri döndürülebilirliği	Öznitelikteki değişimin süresi	Öznitelikteki değişimin derecesi	Öznitelikteki değişimin niteliği	Etkinin değerlendirilmesi
		Kısa vade / uzun vade	Geri döndürülebilir / geri döndürülemez	Geri döndürülebilir / geri döndürülemez	Geçici / kalıcı değişim	Değişim yok / ihmal edilebilir / bir miktar / büyük	Olumlu / olumsuz değişim	Nötr / hafif / önemsiz / orta / büyük (olumlu ve olumsuz)
		Uzun vadeli	Geri döndürülemez	Geri döndürülemez	Kalıcı	Büyük	Olumsuz	Büyük olumsuz etki
		Uzun vadeli	Geri döndürülemez	Geri döndürülemez	Kalıcı	Büyük	Olumsuz	Büyük olumsuz etki
		Uzun vadeli	Geri döndürülemez	Geri döndürülemez	Geçici	Bir miktar	Olumlu	Orta olumlu etki
		Uzun vadeli	Geri döndürülemez	Geri döndürülemez	Kalıcı	Bir miktar	Olumsuz	Orta olumsuz etki

ADIM 7: ETKİ DEĞERLENDİRMESİNİ ALTERNATİFLERİ VE SAKINIM TEDBİRLERİNİ DEĞERLENDİRMEK İÇİN KULLAN

Araç 3'ten elde edilen sonuçlar, önerilen eyleme ilişkin planları şekillendirmek için kullanılabilir. Bu planlar, Üstün Evrensel Değer üzerinde potansiyel olumsuz etkilerden kaçınılmasını sağlayacak ya da en azından bu etkileri kabul edilebilir bir düzeye indirecek şekilde değiştirilmelidir. Potansiyel olumlu etkiler de güçlendirilip güçlendirilemeyeceklerini anlamak için incelenebilir.

Değerlendirme süreci tekrarlamalıdır – önerilen eylem gözden geçirildikten sonra eylemin, Araç 3 kullanılarak tekrar değerlendirilmesi gerekecektir.

ADIM 8: ETKİ DEĞERLENDİRMESİNİ RAPORLAMA AMAÇLI KULLAN

Tüm önerilen eylemler ve bunların potansiyel etkileri değerlendirildikten sonra, son sütundaki etki kutuları değerlendirmenin niteliği ve derecesine bağlı olarak renklendirilebilir. Bu, nihai değerlendirmeyi etkili bir şekilde iletmek amacıyla yapılır.

Tablo A3.7. Etki düzeyinin renk ile gösterildiği örnek etki tanımlama tablosu

	Eylemin süresi	Eylemin geri döndürülebilirliği	Öznitelikteki değişimin geri döndürülebilirliği	Öznitelikteki değişimin süresi	Öznitelikteki değişimin derecesi	Öznitelikteki değişimin niteliği	Etkinin değerlendirilmesi
	Kısa vade / uzun vade	Geri döndürülebilir / geri döndürülemez	Geri döndürülebilir / geri döndürülemez	Geçici / kalıcı değişim	Değişim yok / ihmal edilebilir / bir miktar / büyük	Olumlu / olumsuz değişim	Nötr / hafif / önemsiz / orta / büyük (olumlu ve olumsuz)
	Uzun vadeli	Geri döndürülemez	Geri döndürülemez	Kalıcı	Büyük	Olumsuz	Büyük olumsuz etki
	Uzun vadeli	Geri döndürülemez	Geri döndürülemez	Kalıcı	Büyük	Olumsuz	Büyük olumsuz etki
	Uzun vadeli	Geri döndürülemez	Geri döndürülemez	Geçici	Bir miktar	Olumlu	Orta olumlu etki
	Uzun vadeli	Geri döndürülemez	Geri döndürülemez	Kalıcı	Bir miktar	Olumsuz	Orta olumsuz etki

ARAÇ 3: POTANSİYEL ETKİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖNERİLEN EYLEMİN ÖÇESİ	ÖZNETLİK	POTANSİYEL ETKİNİN TANIMI	EYLEMİN SIKLIĞI	EYLEMİN SÜRESİ	EYLEMİN GERİ DÖNDÜRÜLEBİLİRLİĞİ	ÖZNETLİKTEKİ DEĞİŞİMİN GERİ DÖNDÜRÜLEBİLİRLİĞİ	ÖZNETLİKTEKİ DEĞİŞİMİN SÜRESİ	ÖZNETLİKTEKİ DEĞİŞİMİN DEREJESİ	ÖZNETLİKTEKİ DEĞİŞİMİN NİTELİĞİ	ETKİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
			Bir kez / aralıklı / sürekli	Kısa/uzun vade	Gerİ döndürülebilir / geri döndürülmez	Gerİ döndürülebilir / geri döndürülmez	Geçici / kalıcı değişim	Değişim yok / ihmal edilebilir / bir miktar / büyük	Olumlu / olumsuz değişim	Nötr / hafif / önemsiz / orta / büyük (olumlu ve olumsuz)
										Büyük olumsuz etki
										Orta olumsuz etki
										Küçük olumsuz etki
										Nötr
										Küçük olumlu etki
										Orta olumlu etki
										Büyük olumlu etki

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Adı ve adresi	Kısa bilgiler	Sözleşme kapsamındaki sorumlulukları
ICCROM International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property Via di S. Michele, 13 00153 Roma, İtalya Tel: +39 06.585-531 E-posta: iccrom@iccrom.org www.iccrom.org	ICCROM (Uluslararası Kültür Varlıklarını Koruma ve Restorasyon Çalışmaları Merkezi), merkezi İtalya, Roma'da bulunan hükümetler arası bir kuruluştur. UNESCO tarafından 1956 yılında kurulan ICCROM'un yasal görevleri, taşınmaz ve taşınabilir kültür varlıklarının korunmasını güçlendirmek için araştırma, belgeleme, teknik destek, kapasite geliştirme ve kamuoyu bilinçlendirme programları yürütmektir.	ICCROM'un Sözleşme kapsamındaki özel rolü şunları içerir: • kültürel miras eğitiminde öncelikli ortak olmak, • Dünya Mirası kültür varlıklarının korunmuşluk durumunu izlemek, • Taraf Devletler tarafından sunulan Uluslararası Yardım taleplerini incelemek ve • kapasite geliştirme faaliyetlerine girdi ve destek sağlamak.
ICOMOS International Council on Monuments and Sites International Secretariat 11 rue du Séminaire de Conflans 94 220 Charenton-le-Pont Fransa Tel: + 33 (0) 1 41 94 17 59 E-posta: secretariat@icomos.org www.icomos.org	ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi), merkezi Fransa, Paris'te bulunan bir sivil toplum kuruluşudur. 1965 yılında kurulan kuruluşun görevi, mimari, arkeolojik ve diğer alanlardaki kültürel mirasın korunmasına kuram, metodoloji ve bilimsel tekniklerin uygulanmasını teşvik etmektir. Çalışmaları, 1964 tarihli Anıtlar ve Sitlerin Korunması ve Restorasyonuna İlişkin Uluslararası Tüzük (Venedik Tüzüğü) ilkelerine dayanmaktadır.	ICOMOS'un Sözleşme kapsamındaki özel rolü şunları içerir: • Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilmek üzere aday gösterilen kültür varlıklarını değerlendirmek, • Dünya Mirası kültür varlıklarının korunmuşluk durumunu izlemek, • Taraf Devletler tarafından sunulan Uluslararası Yardım taleplerini incelemek ve • kapasite geliştirme faaliyetlerine girdi ve destek sağlamak.
IUCN International Union for Conservation of Nature Rue Mauverney 28 1196 Gland İsviçre Tel: +41 22 999-0000 E-posta: worldheritage@iucn.org www.iucn.org	IUCN (Uluslararası Doğa Koruma Birliği), 1948 yılında kurulmuş olup, ulusal hükümetleri, STK'ları ve bilim insanlarını dünya çapında bir ortaklık içinde bir araya getirmektedir. Misyonu, dünya genelinde toplumları doğanın bütünlüğünü ve çeşitliliğini korumaları ve doğal kaynakların her türlü kullanımının adil ve ekolojik olarak sürdürülebilir olmasını sağlamaları konusunda etkilemek, teşvik etmek ve desteklemektir. IUCN'nin merkezi İsviçre'nin Gland kentindedir.	IUCN'nin Sözleşme kapsamındaki özel rolü şunları içerir: • Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilmek üzere aday gösterilen tabiat varlıklarını değerlendirmek, • Dünya Mirası tabiat varlıklarının korunmuşluk durumunu izlemek, • Taraf Devletler tarafından sunulan Uluslararası Yardım taleplerini incelemek ve • kapasite geliştirme faaliyetlerine girdi ve destek sağlamak.
UNESCO World Heritage Centre 7, place de Fontenoy 75352 Paris 07 SP Fransa Tel: +33 (0)1 45 68 11 04 whc.unesco.org	1992 yılında kurulan Dünya Mirası Merkezi, UNESCO bünyesinde Dünya Mirası ile ilgili tüm konularda odak noktası ve koordinatördür. Sözleşme'nin günlük idaresini sağlayan Merkez, Dünya Mirası Komitesi'nin yıllık oturumlarını düzenler, Taraf Devletlere miras alanı adaylıklarının hazırlanmasında tavsiyelerde bulunur, talep üzerine Dünya Mirası Fonu'ndan uluslararası yardım sağlar ve hem varlıkların durumu hakkında raporlamayı hem de bir varlık tehdit altında olduğunda gerçekleştirilen acil müdahaleyi koordine eder. Merkez ayrıca teknik seminerler ve çalıştaylar düzenler, Dünya Mirası Listesi'ni ve veritabanını günceller, gençler arasında mirasın korunmasının gerekliliği konusunda farkındalık yaratmak için eğitim malzemeleri geliştirir ve kamuoyunu Dünya Mirası sorunları hakkında bilgilendirir.	

Dünya Mirası Bağlamında Etki Değerlendirmesi Kılavuzu ve Araçları

Dünya Mirası Alanları için etki değerlendirme rehberliği sağlamayı amaçlayan bu yayın hem doğal hem de kültürel varlıklara, küçük veya büyük ölçekli projelere, daha geniş Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmeleri (ÇSED) kapsamında veya bağımsız bir Miras Etki Değerlendirmesi (MED) olarak uygulanabilecek bir çerçeve sunmaktadır.

Bu Kılavuz ayrıca, Dünya Mirası Alanlarının yönetimi konusunda kapasite geliştirme ve farkındalık yaratma için bir kaynak görevi görmektedir. UNESCO, Danışma Organları ve UNESCO Kategori 2 Merkezleri tarafından sağlanan ilgili kapasite geliştirme faaliyetlerinin temelini oluşturacaktır ve ayrıca kendi kendine öğrenme için bağımsız olarak da kullanılabilir. Amacı, Dünya Mirası Sözleşmesi'nin uygulanmasını ve Uygulama Rehberi'nin kullanılmasını desteklemektir.

Destekleyenler

